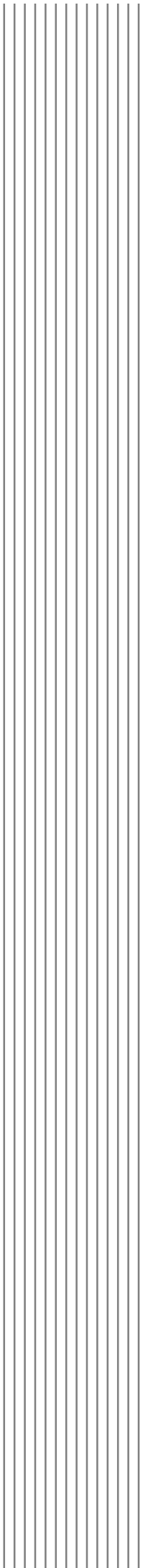

Bilaga 1

Svensk ekonomi

Innehållsförteckning

Förord	6
1 Inledning.....	6
1.1 Den svenska ekonomin 1997 och 1998.....	6
1.2 Utvecklingen inom olika områden.....	7
1.3 Utvecklingen på medellång sikt.....	11
2 Internationell utveckling.....	13
2.1 Utvecklingen i OECD-länderna	13
2.2 Länderna utanför OECD	16
2.3 Risker avseende internationell utveckling.....	17
3 Kapitalmarknaderna	18
3.1 Internationell utveckling.....	18
3.2 Utvecklingen i Sverige	19
4 Utrikeshandeln	20
4.1 Varuhandeln.....	20
4.2 Bytesbalansen	21
5 Näringslivets produktion.....	23
5.1 Industrin	23
5.2 Byggnadsverksamheten	25
6 Arbetsmarknad.....	26
7 Löner	29
8 Inflation	32
9 Hushållens ekonomi och privat konsumtion.....	34
9.1 Hushållens inkomster.....	34
9.2 Privat konsumtion.....	35
10 Bruttoinvesteringar.....	38
10.1 Näringslivets investeringar.....	38
10.2 Bostadsinvesteringar.....	39
10.3 Lagerinvesteringar.....	40
11 Den offentliga sektorn.....	41
11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn	41
11.2 Den statliga sektorn	44
11.3 Allmänna pensionsfonden.....	45
11.4 Den kommunala sektorn	46
12 Medelfristig kalkyl.....	48
12.1 Den reala kalkylen.....	48
12.2 De offentliga finanserna	50

Tabellförteckning

1.1	Prognosförutsättningar	7
1.2	Nyckeltal.....	8
1.3	Försörjningsbalans, 1995 - 1998.....	9
1.4	Finansiellt sparande	10
1.5	Medelfrist, 1997-2000.....	11
2.1	Svensk export fördelad per region.....	13
2.2	BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet.....	15
2.3	BNP-tillväxt per region.....	17
4.1	Export och import av varor	21
4.2	Bytesbalans	22
5.1	Näringslivets produktion.....	23
5.2	Nyckeltal för industrin	24
5.3	Byggnadsverksamhet.....	25
6.1	Arbetsmarknad.....	26
6.2	Sysselsättning i olika branscher	27
6.3	Konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder	28
7.1	Timlöner	29
8.1	Konsumentpriser	33
9.1	Hushållens disponibla inkomster, konsumtion och sparande	34
10.1	Bruttoinvesteringar efter näringsgren	38
10.2	Övriga näringslivets investeringar.....	39
11.1	Den offentliga sektorns finanser	41
11.2	Finansiellt sparande enligt ENS-definition.....	42
11.3	Skatter och avgifter	43
11.4	Den offentliga sektorns utgifter	43
11.5	Staten inkl. sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna	45
11.6	Allmänna pensionsfonden.....	45
11.7	Kommunsektorn	46
12.1	Förutsättningar 1997-2000.....	48
12.2	Försörjningsbalans 1997-2000	48
12.3	Nyckeltal, 1997-2000	49
12.4	Arbetsmarknad	49
12.5	Den offentliga sektorns finanser	51
12.6	Kommunsektorns finanser åren 1998- 2000.....	52

Diagramförteckning

1.1	BNP-utvecklingen, 1984-1998.....	7
1.2	Bidrag till BNP-tillväxten från olika komponenter, 1996-1998.....	7
1.3	Förändring i finansiellt sparande i offentlig sektor, 1980 - 1998	10
2.1	BNP-tillväxt i OECD, EU, Förenta staterna och Japan, 1996-1998	13
2.2	Företagens och konsumenternas förtroende i EU 1990-1997.....	14
2.3	BNP- och exporttillväxt i EU, 1990-1998	14
3.1	5-års obligationsräntor i USA och Tyskland.....	18
3.2	Kronan, index.....	19
3.3	Ränteutvecklingen i Sverige	19
4.1	Export, marknadstillväxt och marknadsandelar för bearbetade varor, 1988-1998	20
4.2	Bytesbalans som andel av BNP i Sverige och EU 1980-1998.....	22
5.1	Industrins arbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 14 OECD-länder 1980-1998.....	24
5.2	Industrins bruttoöverskottsandel, 1980-1998	24
6.1	Antal sysselsatta och personer i arbetskraften, 1980-1998	27
6.2	Öppen arbetslöshet och konjunkturberoende arbetsmarknads- politiska åtgärder, 1985-1998.....	28
7.1	Timlöneutveckling i hela ekonomin, 1980-1998.....	30
7.2	Timlöneutveckling i industrin i Sverige och OECD 14, 1986-1998	30
8.1	Konsumentprisutveckling, 1985 - 1998.....	33
9.1	Hushållens förmögenhetskvot 1970-1998.....	35
9.2	Privat konsumtion 1980-1998	36
9.3	Hushållens nettosparkvot samt finansiella sparkvot 1970-1998	37
10.1	Investeringar och lönsamhet i industrin, 1980-1998.....	38
10.2	Antal outhyrda respektive påbörjade lägenheter 1976-1998.....	40
11.1	Den offentliga sektorns finansiella sparande 1980-1998	41
11.2	Den offentliga sektorns konsoliderade brutto- och nettoskuld, 1980 - 1998	42
12.1	Bidrag till BNP-tillväxten från olika komponenter, 1998-2000	49
12.2	Arbetslösa, 1990-2000.....	50
12.3	Befolkningen uppdelad på olika grupper, 1980-2000	50
12.4	Sysselsatta och arbetskraftsutbud, 1980-2000	50
12.5	Offentliga sektorns finansiella sparande, 1970-2000.....	51
12.6	Den offentliga sektorns inkomster och utgifter 1980-2000	51
12.7	Den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld samt nettoskuld, 1980-2000	51
12.8	Den kommunala sektorns finansiella sparande, 1980-2000.....	52

Svensk ekonomi

FÖRORD

Föreliggande bilaga till 1997 års ekonomiska vårproposition beskriver den internationella och den svenska ekonomins utveckling t.o.m. 1998.

Bedömningen av den internationella utvecklingen grundar sig på material från bl.a. OECD. Beskrivningen av den svenska ekonomin baseras främst på underlag från Statistiska centralbyrån och på den prognos som Konjunkturinstitutet publicerade den 26 mars 1997. Ansvar för de redovisade bedömningarna åvilar dock helt Finansdepartementets ekonomiska avdelning.

Bilagan innehåller dessutom kalkyler över ekonomins utveckling i ett något längre perspektiv. Den traditionella prognosen för 1997 och 1998 kompletteras med ett scenario över utvecklingen på medellång sikt. Dessa beräkningar är gjorda med stöd av Konjunkturinstitutets modeller KOSMOS och FI-MO. Ansvar för bilagan är departementsrådet Anders Palmér. Kalkylerna baseras på information t.o.m. den 9 april 1997.

1 INLEDNING

1.1 Den svenska ekonomin 1997 och 1998.

Konjunkturavmattningen i Europa i slutet av 1995 och i början av 1996 innebar en dämpning även i Sverige. Botten nåddes under första kvartalet 1996. Därefter har aktiviteten i den svenska ekonomin gradvis stärkts, om än i måttlig takt. Enligt de preliminära nationalräkenskaperna steg BNP med 1,1 % under förra året. Nivån låg under fjärde kvartalet 1,8 % högre än under motsvarande period året innan. produktionen stiger samtidigt som sysselsättningen fortsätter att falla. Detta skapar en viss osäkerhet i

Bilden av den svenska ekonomin våren 1997 är emellertid splittrad, tydligast illustrerat av att bedömningen av ekonomin under 1997 och 1998.

Viktiga ekonomiska förhållanden ter sig starka, vid en internationell jämförelse. De offentliga finanserna fortsätter att förbättras i snabb takt, inflationstrycket är obefintligt och överskottet i bytesbalansen stiger. De flesta tecken tyder på att den återhämtning av ekonomin som inletts fortsätter och även stärks.

Tillväxtförutsättningarna för den svenska ekonomin är därmed i många avseenden goda. Det finns i utgångsläget outnyttjade resurser som kan tas i anspråk utan att inflationen tar fart. Den europeiska konjunkturen håller på att förstärkas och orderingen till exportindustrin stiger. Den nedgång i räntorna som inträffade under andra hälften av 1995 och under 1996 bör leda till fortsatt gynnsamma effekter för ekonomin. Dessutom kommer de kontraktiva effekterna av konsolideringsprogrammet att successivt minska i omfattning, eftersom merparten av budgetförstärkningarna trätt i kraft 1995 och 1996. Därutöver kan anpassningen av de tidigare alltför stora lagren förväntas vara avklarad snart. Tillväxten, och främst då den privata konsumtionen, kommer sannolikt också att stimuleras av stigande tillgångspriser.

Det finns emellertid flera faktorer som försämrar tillväxtutsikterna. Arbetsmarknaden har försvagats betydligt sedan mitten av 1996. Detta dämpar hushållens framtidstro och konsumtionsvilja. Denna tendens förstärks av att hushållens sparkvot minskat betydligt under 1996 och realinkomsterna utvecklas svagt under 1997 bl.a. som en följd av skattehöjningar och transfereringsminskningar. Därmed är det finansiella utrymmet för en expansion av den privata konsumtionen mera begränsat än vad som framgätt tidigare. Det visar sig också att de inhemska sektorerna - handeln, byggsektorn och den offentliga sektorn - släpar efter i förhållande till den utlandsberoende delen av ekonomin. Till de faktorer som skapar osäkerhet om tillväxten framöver hör också

utvecklingen på de finansiella marknaderna i Europa, inte minst mot bakgrund av osäkerhet kring EMU-processen. Dessutom har den amerikanska räntehöjningen fört med sig förväntningar om ytterligare höjningar vilket påverkat aktiemarknaderna runt om i världen.

Tillväxten i BNP väntas bli 2,3 % 1997 och 2,5 % 1998. Uppgången, som hittills i huvudsak drivits av den utlandskonkurrerande sektorn, kommer i ökad utsträckning att stimuleras av den inhemska efterfrågan. Tillväxten väntas emellertid inte bli tillräcklig för att öka efterfrågan på arbetskraft för perioden som helhet. Nivån på sysselsättningen väntas vara densamma 1998 som 1996. Däremot kommer de föreslagna arbetsmarknads- och utbildningsåtgärderna att minska utbudet av arbetskraft, vilket gör att den öppna arbetslösheten ändå faller. Denna väntas uppgå till 7,9 % resp. 7,1 % för de båda åren. Inflationen bedöms först stiga upp mot 2 % i slutet av 1997 för att därefter stabiliseras på en nivå av ca 1,5 %. Den offentliga sektorns finansiella sparande förbättras gradvis, till -2,1 % av BNP 1997 för att nästa år uppvisa balans.

1.2 Utvecklingen inom olika områden.

Konjunkturen inom *EU-området* håller på att förbättras, bl.a. beroende på genomslaget av lägre räntor på den reala ekonomin och på att dollarns uppgång stärkt de europeiska företagens konkurrenskraft. Dessutom upphör de negativa effekterna av lageranpassningen. BNP-tillväxten väntas gradvis tillta, samtidigt som inflationstakten stabiliseras på en nivå under 2,5 %. I detta perspektiv ter sig en viss nedgång av arbetslösheten möjlig att uppnå.

Den amerikanska ekonomin fortsätter att visa styrka. Den goda tillväxten upprätthålls utan att inflationen stiger. En viss avmattning ter sig dock sannolik för 1998, särskilt om räntenivån höjs ytterligare. Sammantaget väntas tillväxten i OECD-området bli 2-2½ % under prognosperioden, med en svagt

stigande tendens. Norden framstår som den starkaste regionen med en tillväxt kring 3 % och med genomgående mycket goda ekonomiska förhållanden, med undantag av arbetslöshetsituationen i Finland, Sverige och i någon mån Danmark.

Den gynnsamma utvecklingen i övriga världen, inte minst i Sydostasien och Kina, väntas fortsätta. Därmed kommer marknadstillväxten för svensk export att gradvis tillta.

I takt med att kapacitetsutnyttjandet tilltar i många länder kan såväl korta som långa *räntor* antas stiga något. Uppgången har redan startat i Förenta Staterna och väntas i ett senare skede komma i Europa. De svenska korta räntorna antas ligga kvar på i stort sett nuvarande nivå. Obligationsräntorna väntas i viss mån följa den internationella trenden uppåt, men de stabilt låga inflationsutsikterna antas leda till att räntemarginalen mot Tyskland krymper något. Kronan antas förstärkas såväl gentemot dollarn som de europeiska valutorna, bl.a. beroende på att överskottet i bytesbalansen successivt växer. Prognosen bygger på förutsättningen att EMU-processen fortlöper någorlunda smärtfritt. Det kan emellertid inte uteslutas att oro uppstår på de finansiella marknaderna med betydande ränte- och växelkursrörelser som följd. I ett sådant läge kan Sverige - trots låg inflationstakt och förhållandevis starka statsfi-

TABELL 1.1 PROGNOSEFÖRUTSÄTTNINGAR

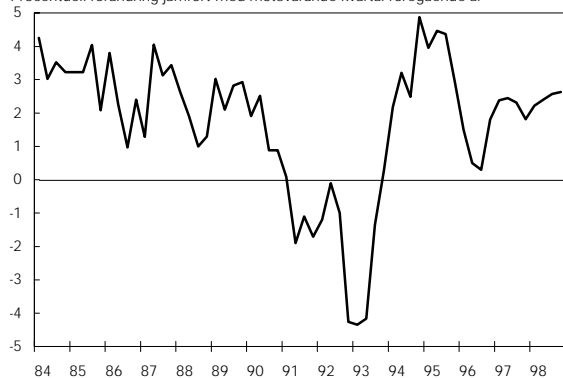
	1995	1996	1997	1998
BNP-tillväxt i OECD (16)	2,0	2,2	2,3	2,4
Konsumentprisökning i OECD (16)	2,4	2,2	2,2	2,3
Dollarkurs (SEK) ¹	7,1	6,7	7,3	7,1
TCW-index ¹	127,3	116,0	119,2	117,9
Tysk ränta 5 års statsobligation ¹	6,0	5,0	4,4	4,9
Svensk ränta 5 års statsobligation ¹	9,9	7,2	5,6	5,9
Svensk ränta 6 månaders ssvx ¹	8,9	5,6	4,0	4,1

¹Ärsgenomsnitt.

Källa: Finansdepartementet.

DIAGRAM 1.1
BNP-utveckling 1984-1998

Procentuell förändring jämfört med motsvarande kvartal föregående år

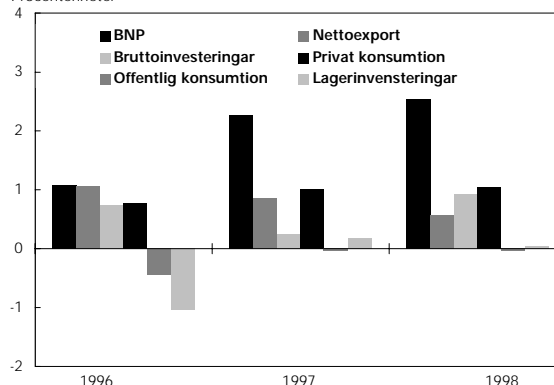

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

DIAGRAM 1.2

Bidrag till BNP-tillväxten från olika komponenter, 1996-1998

Procentenheter

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

nanser - komma att drabbas mer än genomsnittet. I så fall försämras möjligheterna att uppnå en god ekonomisk utveckling.

Trots att arbetsmarknadsläget under 1996 blev sämre än väntat och inflationen lägre steg *timlönerna* i ekonomin snabbare än vad som prognosticerats i budgetpropositionen. Reallöneökningarna före skatt blev de högsta på över tjugo år. Genom allt lägre inflationsförväntningar och ökade ambitioner från arbetsmarknadens parter att åstadkomma lönomoderation ter sig dock en nedväxling sannolik. Eftersom nu löpande avtal i stor utsträckning täcker 1997 blir ändå löneökningarna i år betydligt högre än i omvärlden. Först nästa år kan en anpassning till europeisk nivå förväntas. En sådan utveckling kräver dock att arbetsmarknadens parter vill och kan förändra den svenska modellen för lönebildning i en sådan omfattning att ett förbättrat arbetsmarknadsläge kan kombineras med en långsammare ökning av nominallönerna.

TABELL 1.2 NYCKELTAL

	1995	1996	1997	1998
Timlön kostnad	3,4	6,1	4,7	3,5
KPI, dec.-dec.	2,6	-0,2	1,8	1,5
NPI, dec.-dec.	1,0	-1,3	-0,8	0,1
Disponibel inkomst	-0,4	-0,1	0,4	1,3
Sparkvot (nivå)	6,9	5,4	3,8	3,2
Industriproduktion	9,8	2,1	4,8	4,3
Relativ enhetsarbetskostnad	-2,1	14,3	-3,7	0,9
Öppen arbetslöshet ¹	7,7	8,1	7,9	7,1
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder ¹	4,4	4,5	4,7	4,7
Handelsbalans (miljarder kr)	106,0	120,0	135,9	152,9
Bytesbalans ²	2,1	2,5	3,5	4,2
Finansiellt sparande i offentlig sektor ²	-7,9	-2,5	-2,1	0,0
Konsoliderad bruttoskuld ²	78,2	77,7	77,1	73,9

¹ Andel av arbetskraften.

² Procent av BNP

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Inflationstakten blev under förra året lägre än vad de flesta bedömare räknade med, särskilt med tanke på de relativt snabba lönekostnadsökningarna. Marginalerna inom handeln pressades därmed ytterligare. Till en del kan den gynnsamma prisutvecklingen förklaras av tillfälliga faktorer såsom den markanta räntenedgången och förstärkningen av kronkursen. Därutöver har inflationsförväntningarna fallit kraftigt, vilket sannolikt påverkat beteendet hos producer och konsumenter. En hög prismedvetenhet hos konsumenterna gör det svårare att vältra över kostnadsökningar på priserna utan skapar i stället ett rationaliseringsstryck. Även om tillfälliga faktorer inte längre får så stor neddragande effekt väntas ändå inflationen förbli låg och väl i linje med Riksban-

kens mål. Inflationstakten bedöms först stiga upp mot 2% för att sedan stabiliseras på ca 1 ½ % under senare delen av 1998. Denna bedömning förutsätter att löneökningarna blir betydligt lägre under 1998.

Exporten steg något långsammare under 1996 än vad som beräknades i budgetpropositionen, vilket tyder på en något sämre konkurrenssituation än väntat. Svenska företag lyckades dock hålla sina marknadsandelar, trots att såväl kostnadsläge som relativpriser försämrades. Apprecieringen av kronan och det faktum att lönerna inom industrin steg betydligt snabbare än i omvärlden medförde att det relativa kostnadsläget försämrades med nästan 15 %. En viktigt förklaring till den goda exportutvecklingen var framgångarna inom telekommunikationsområdet och på de expansiva marknaderna i Asien. Företagen väntas i år sänka sina priser i internationell valuta, vilket är nödvändigt för att marknadsandelarna ska kunna bibehållas. Eftersom konjunkturen på Sveriges viktigaste avsättningsmarknader i Europa är på väg att förbättras, torde exporten kunna växa något snabbare 1997 än under 1996, vilket styrks av ordergången hittills i år. Under 1998 bedöms exportökningen dämpas något i samband med att marknadsandelarna sjunker svagt. Den totala *importen* steg under 1996 med 3,5 % och varuimporten med endast 2 %, vilket var mindre än den underliggande efterfrågeutvecklingen. Under prognosperioden beräknas importen i högre grad följa den långsiktiga trenden för importkvoten, vilket i så fall resulterar i en årlig uppgång på 5 % eller något mer. Eftersom exporten är betydligt större än importen i utgångsläget och dessutom stiger snabbare, fortsätter handelsbalansen att visa ett gradvis större överskott. Därmed blir bytesbalansen allt starkare och saldot beräknas 1998 motsvara över 4% av BNP.

Även *investeringarna* steg långsammare än beräknat under 1996, såväl inom näringslivet som myndigheterna och bostadssektorn. Speciellt bygginvesteringarna dämpades kraftigt mot slutet av året. SCB:s enkätundersökningar för 1997 tyder på att industrins investeringar stagnerar medan en expansion sker inom övrigt näringsliv. Den låga aktiviteten inom bostadssektorn väntas bestå ännu en tid och även myndigheternas investeringar faller. En rad förhållanden tyder dock på att byggandet tar fart under 1998. Räntorna har kommit ned, vakanserna på bostadsmarknaden har stabiliserats och priserna har börjat stiga. En förhållandevis gynnsam industrikonjunktur innebär att industriinvesteringarna kan komma att ligga kvar på förra årets höga nivå för att nästa år växa ytterligare. Även de statliga myndigheterna har expansiva investeringsplaner. Totalt väntas bruttoinvesteringarna stiga med ca 1½ % i år och med upp mot 6 % nästa år. Omslaget för bygginvesteringarna väntas bli betydligt, från -3 % 1997 till + 7,5 % 1998.

Produktionstillväxten hölls under 1996 tillbaka av ett betydande omslag i *lagercykeln*, motsvarande 1 % av BNP. Den tidigare starka lageruppyggningen övergick under året i en viss lageravveckling, i synnerhet inom handeln. Anpassningen nedåt av industrins färdigvarulager har dock gått relativt långsamt och fortsätter troligen i år, vilket gör att det positiva bidraget från lagerinvesteringarna blir något mindre i år än tidigare beräknat. Nästa år väntas lagerinvesteringarna ligga på ungefär oförändrad nivå, vilket medför att effekten på BNP blir försumbar.

Hushållens realinkomster stagnerade under 1996, trots de rekordhöga reallöneökningarna. Orsaken står att finna i minskade företagarinkomster, och slutskattejusteringar och i kraftigt sjunkande transfereringar från den offentliga sektorn, vilket delvis berodde på lägre inkomster från sjuk- och föräldraförsäkringen. Även i år ser hushållens köpkraft ut att utvecklas svagt. En marginell ökning ter sig sannolik. Visserligen fortsätter lönerna att ge ett betydande positivt bidrag, men konsolideringen av de offentliga finanserna verkar i motsatt riktning. För 1998 förutses en uppgång i realinkomsterna på drygt 1 %, då den negativa effekten av ökad inbetalning av direkta skatter avtar.

Den privata konsumtionens utveckling är i nuläget svårbedömd. Förra året steg konsumtionen med 1,5 %, trots stagnerande realinkomster. Sparkvoten föll därmed markant. Det finansiella utrymmet för hushållen att öka sin konsumtion har därigenom blivit mer begränsat än tidigare beräknat. Dessutom dämpar den höga arbetslösheten hushållens fram-

tidsförväntningar, vilket också hämmar köplusten. Några faktorer talar dock för att konsumtionstillväxten snarast stärks. Dels har konsumtionen varit relativt svag i Sverige under många år, vilket innebär att det finns ett uppdämt behov hos många hushåll att förnya sitt innehav av kapitalvaror. Dels har räntorna kommit ned på lägre nivåer, vilket ger en allmänt positiv signaleffekt och kan väntas leda till stigande tillgångspriser. Dessutom har hushållens relativt höga finansiella sparande och Stockholm-börsens utveckling sedan förra sommaren lett till ökade förmögenhetsvärden. Om huspriserna stiger kommer hushållens samlade förmögenhet att växa ytterligare. Dessutom beräknas arbetsmarknadsläget gradvis förbättras, vilket minskar hushållens oro inför framtiden. Mot denna bakgrund verkar det sannolikt att den privata konsumtionen växer med ungefär 2 % per år under prognosperioden, vilket i så fall innebär att sparkvoten kommer ned mot 3 % 1998.

Den statliga konsumtionen har historiskt visat sig vara speciellt svår att bedöma. Enligt det preliminära utfallet från nationalräkenskaperna, som inte heller brukar vara helt tillförlitligt, föll den statliga konsumtionen med 3,7% år 1996. Förbrukningen av varor och tjänster drogs ned inom bl.a. försvaret och arbetsmarknadsverket. Trots konsolideringsprogrammet finns ett visst utrymme för en volymökning i år medan en stagnation eller en liten minskning ter sig sannolik för 1998.

TABELL 1.3 FÖRSÖRJNINGSBALANS, 1995-1998

	Miljarder kronor			PROCENTUELL FÖRÄNDRING	
	1996	1995	1996	1997	1998
Export	670,4	12,6	5,6	6,3	5,8
Import	558,2	10,3	3,5	5,1	5,6
Utrikeshandel, netto ¹	112,2	1,4	1,1	0,9	0,6
Privat konsumtion	885,3	0,8	1,5	2,0	2,0
Offentlig konsumtion	434,2	-1,0	-1,7	-0,1	-0,2
Stat	132,2	-3,3	-3,7	1,5	-0,5
Kommun	302,1	0,0	-0,9	-0,9	0,0
Bruttoinvesteringar	249,6	10,9	4,7	1,5	5,8
Näringsliv, exkl. bostäder	183,6	25,1	5,9	5,0	5,1
därav industri	69,1	44,3	13,3	0,0	3,0
Bostäder	30,3	-28,0	14,7	-12,3	13,7
Myndigheter	35,6	-0,5	-7,4	-3,3	3,3
Lagerinvesteringar ¹	-3,2	0,5	-1,0	0,2	0,0
Total inhemsk efterfrågan	2 236,3	5,1	1,7	3,0	3,3
BNP	1 678,1	3,6	1,1	2,3	2,5

¹ Bidrag till BNP-tillväxten.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Enligt det preliminära utfallet för 1996 uppgick *kommunernas* finansiella sparande till -4,6 miljarder kr, vilket är ca 1 miljard sämre än vad som bedömdes i budgetpropositionen. Den svaga finansiella situationen drev fram en minskning av konsumtionsvolymen med 0,9 %. Med hänsyn till de föreslagna tillskotten till kommuner och landsting beräknas nedgången i konsumtionen i år begränsas till knappt 1 % för att under 1998 vara reellt oförändrad.

Läget på *arbetsmarknaden* har gradvis försämrats sedan början på 1996. Försvagningen har varit särskilt påtaglig under de senaste månaderna. Den öppna arbetslösheten låg i februari på nästan 9 %. Antalet sysselsatta låg mer än 70 000 personer lägre än den nivå som uppmättes för ett år sedan. Den svaga sysselsättningsutvecklingen hänger samman med låg tillväxt, förhållandevis stark produktivitetsökning samt stigande medelarbets-tid, delvis som en följd av fallande sjukfrånvaro. Dessutom har sammansättningen av tillväxten i ekonomin, där den utlands-konkurrerande delen av ekonomin drivit utvecklingen, varit mindre fördelaktig från sysselsättnings-synpunkt.

Efter den kraftiga nedgången väntas sysselsättningen börja stiga igen under andra halvåret 1997. Mätt som årsgenomsnitt faller dock sysselsättningen. Produktiviteten stiger kraftigt och medelarbets-tiderna förlängs, om än inte i samma utsträckning som tidigare. Den öppna arbetslösheten väntas dock falla från nuvarande höga nivåer på grund av lägre utbud. Förutom av den stigande sysselsättningen dämpas utbudet av att en allt större del av arbets-styrkan genom de föreslagna åtgärderna kommer att sättas i utbildning. Den öppna arbetslösheten väntas därför, som ett genomsnitt för året, hamna under 8 %. Högre BNP-tillväxt, en medelarbets-tid som slutar att stiga samt ökade möjligheter för kommunerna att bibehålla arbetskraft gör att 1997 års sysselsättningsnedgång kan tas igen under 1998. Fortsatta åtgärder, bl.a. i form av utbildningssatsningar, begränsar utbudet av arbetskraft. Mot denna bakgrund beräknas den öppna arbetslösheten falla till drygt 7 %. Under nästa år har utrymme skapats för 340 000 personer att delta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller extraordinär utbildning. Jämfört med 1996 innebär det en ökning med över 70 000 personer. På grund av svårigheter att snabbt bygga ut kapacitet och olika typer av undanträngning kommer dock sannolikt nettoeffekten på den öppna arbetslösheten att bli betydligt lägre.

Trots den svaga tillväxten förstärktes *de offentliga finanserna* kraftigt under 1996. Enligt de preliminära nationalräkenskaperna uppgick underskottet i den konsoliderade offentliga sektorns finansiella sparande till 42 miljarder kr, vilket motsvarade 2,5 % av BNP. Underskottet reducerades därmed med 87 miljarder kr jämfört med 1995. Förbättringen

blev betydligt större än vad som beräknades i samband med budgetpropositionen i september.

Beslutade skatthöjningar jämte en rad tillfälliga faktorer, t.ex. omläggning av uppbörden av mervärdesskatt, medförde kraftigt ökade inkomster. Skatter och avgifter motsvarade 54,4 % av BNP 1996, jämfört med 50,2 % 1995. Samtidigt hölls de offentliga utgifterna tillbaka. De totala utgifterna minskade i nominella termer och med nära 2 procentenheter i förhållande till BNP. Bland annat bidrog ett oväntat lågt utnyttjande inom sjuk-och föräldraförsäkringen till detta. Den konsoliderade bruttoskulden i offentlig sektor uppgick vid utgången av 1996 till motsvarande 77,7 % av BNP. Skuldkvoten sjönk därmed för andra året i rad.

Den oväntat svaga utgiftsutvecklingen under förra året väntas till viss del kompenseras av högre utgifter under 1997. De åtgärder för en minskad arbetslöshet som nu aviserats väntas ha relativt begränsade effekter på de offentliga utgifterna under 1997. Genom att de tillfälliga faktorer som höjde skattekvoten 1996 faller bort sjunker skattekvoten med ca ½ procentenhet. Sammantaget beräknas det finansiella underskottet att fortsätta minska till 2,1 % av BNP. Det medför en fortsatt minskning av skuldkvoten till 77,1 % av BNP 1997.

TABELL 1.4 FINANSIELLT SPARANDE

Procent av BNP, löpande pris

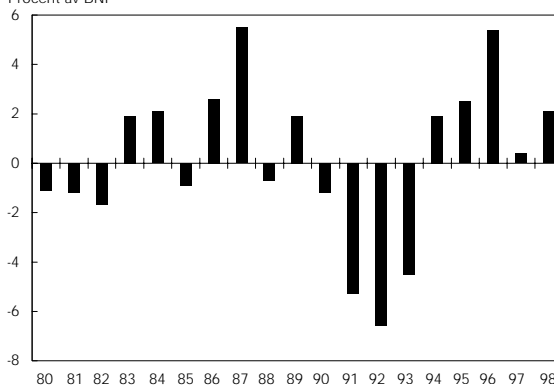
	1995	1996	1997	1998
Bruttosparande	17,6	17,2	18,2	19,3
Realt sparande	15,5	14,7	14,7	15,1
Fasta investeringar	14,5	14,9	14,7	15,0
Lager investeringar	1,0	-0,2	0,0	0,1
Finansiellt sparande	2,1	2,5	3,5	4,2
Offentlig sektor	-7,9	-2,5	-2,1	0,0
Hushåll	4,9	4,0	2,9	2,3
Företag	5,1	1,0	2,8	2,0

Källor: Konjunkturinstitutet, Riksbanken och Finansdepartementet.

DIAGRAM 1.3

Förändring i finansiellt sparande i offentlig sektor, 1980-1998

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

Inom EU tillämpas principer för nationalräkenskaper (ENS79) som delvis skiljer sig från de bokföringsregler som för närvarande används i Sverige. Enligt Statistiska centralbyrån uppgick underskottet i den offentliga sektorns finansiella sparande till 3,6 % av BNP 1996 om det mäts enligt principerna i ENS79, dvs. 1,1 procentenheter högre än enligt svenska redovisningsregler. Under 1997 beräknas dock denna bokföringsmässiga skillnad begränsas till ca 0,1 procentenhet. Sverige skulle därmed klara konvergensvillkoret för deltagande i EMU som innebär att underskottet inte får överstiga 3 % av BNP.

Under 1998 beräknas balans uppkomma mellan inkomster och utgifter i den offentliga sektorn. Tidigare beslutade åtgärder i konsolideringsprogrammet, minskade räntebidrag till bostäder samt fallande ränteutgifter skapar utrymme för de åtgärder som nu föreslås inom ramen för det fastlagda målet om budgetbalans 1998. De samlade offentliga utgifterna beräknas minska med ca 2 % i reala termer. Utan de nu föreslagna åtgärderna skulle nedgången blivit större och den offentliga sektorn uppvisat betydande överskott.

1.3 Utvecklingen på medellång sikt

Utöver kortsiktsprognosen, vars perspektiv sträcker sig t.o.m. 1998, redovisas också en kalkyl över den ekonomiska utvecklingen fram t.o.m. år 2000. Beräkningarna bygger på flera grundläggande antaganden. En utgångspunkt är att tillväxten i OECD-länderna uppgår till 2,5 %. Något speciellt konjunkturmönster har inte antagits, eftersom detta i praktiken är omöjligt att förutse. Vidare förutsätts att den samlade ekonomiska politiken läggs upp på ett sådant sätt att riksbankens inflationsmål uppnås. Dessutom antas att lönebildningen fungerar väl i den bemärkelsen att den nominella löneökningstakten begränsas till europeisk nivå på 3,5 %, trots ett gradvis allt starkare arbetsmarknadsläge. En ytterligare förutsättning är att det stora utbildningspaket och övriga arbetslöshetsminskande åtgärder som presenterats i denna och tidigare propositioner får de omfattande effekter på arbetslösheten som avsetts.

Till följd av att det sannolikt finns outnyttjad kapacitet i ekonomin i slutet av 1998 och under antagandet av lönebildningen fungerat väl kan tillväxten under de närmast påföljande åren överstiga den långsiktiga trenden utan att inflationsproblem uppstår. För åren 1999 och 2000 beräknas BNP stiga med 2,8 % resp. 2,7 %. Tillväxten drivs i första hand av investeringar och privat konsumtion, men även utrikeshandeln ger ett betydande bidrag under perioden. Med dessa antaganden beräknas den öppna arbetslösheten kunna falla till 4,5 %, motsvarande 192 000 personer, år 2000. Samtidigt kommer 186 000 personer att delta i någon form av arbets-

marknadspolitisk åtgärd och 188 000 personer studera i en extraordinär utbildningsplats för arbetslösa.

Risken att utvecklingen blir annorlunda än vad som beskrivits i denna kalkyl hänger främst samman med vad som händer på arbetsmarknaden. Om lönebildningen fungerar sämre än vad som antagits och effekterna av de olika föreslagna åtgärderna för att minska den öppna arbetslösheten blir svagare, kan utvecklingen på arbetsmarknaden bli väsentligt mindre gynnsam. Dessutom dämpas i ett sådant fall tillväxten, vilket gör att de offentliga finanserna då utvecklas mindre förmånligt.

En tillväxttakt på denna nivå medför en påtaglig förbättring av de offentliga finanserna vid oförändrade regler för skatter och transfereringar. Vid slutet av perioden skulle sålunda ett betydande finansiellt överskott uppstå. I den ekonomiska vårpropositionen föreslås mål för de offentliga finanserna i ett medelsiktigt perspektiv. År 1999 ska överskottet motsvara 0,5 % av BNP och år 2000 1,5 % av BNP. Det är inte lämpligt att förutsätta en finanspolitik som medför växande överskott i den offentliga sektorn utöver de föreslagna målen. I föreliggande kalkyl har det därför antagits att budgetmålen är styrande och att de offentliga överskotten bringas ned till de målsatta nivåerna. Därvid görs ett beräkningstekniskt antagande om att hushållens skatter sänks motsvarande 15 miljarder kr år 1999 och ytterligare 11 miljarder kr år 2000, varvid budgetmålen uppnås.

TABELL 1.5 MEDELFRIST, 1997-2000

Procentuell förändring	1997	1998	1999	2000
BNP	2,3	2,5	2,8	2,7
Öppet arbetslösa ¹	7,9	7,1	5,6	4,5
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder ¹	4,7	4,7	4,7	4,4
Sysselsatta	-0,7	0,7	1,6	1,4
KPI, dec.-dec.	1,8	1,5	2,0	2,0
Timplön	4,7	3,5	3,5	3,5
Finansiellt sparande i offentlig sektor ²	-2,1	0,0	0,5	1,5
Konsoliderad bruttoskuld ²	77,1	73,9	71,1	67,8

¹ Andel av arbetskraften.

² Procent av BNP.

Källa: Finansdepartementet

Med dessa förutsättningar uppnås det målsatta offentliga finansiella sparandet på 0,5 % av BNP eller 10 miljarder kr 1999 och 1,5 % av BNP eller 30 miljarder kr år 2000.

Den underliggande förbättringen av de offentliga finanserna som ger utrymme för såväl skattesänkningen som ett stigande finansiellt sparande sker främst på utgiftssidan. Hushållstransfereringarna reduceras bl.a. till följd av den fallande arbetslösheten och transfereringarna till näringslivet minskar på grund av nedtrappningen av räntebidragen till bostäder. Den minskande statsskulden medför att även ränteutgifterna faller i relation till BNP. Förbättringen av de offentliga finanserna innebär att den offent-

liga sektorns konsoliderade bruttoskuld fortsätter att minska i förhållande till BNP. Vid utgången av år 2000 beräknas skuldkvoten uppgå till 67,8 % av BNP.

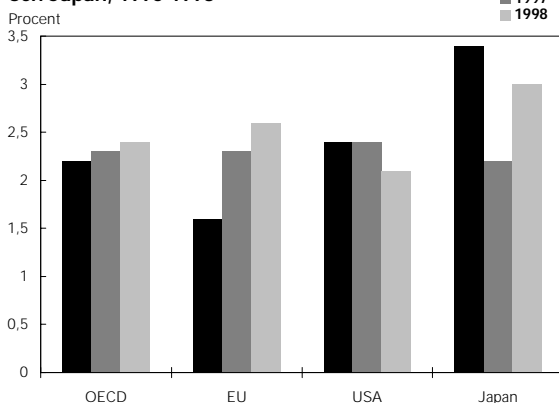
2 INTERNATIONELL UTVECKLING

Efter en avmattning i slutet av 1995 och i början av 1996 tilltog den ekonomiska aktiviteten i OECD-området¹ under loppet av 1996 och BNP-tillväxten uppgick som årsgenomsnitt till 2,2 %. Den amerikanska ekonomin fortsatte att utvecklas starkt medan tillväxten i EU föll jämfört med 1995. I Japan blev tillväxten förhållandevis hög under 1996 till följd av ett tillfälligt uppsving under årets inledning.

Mer expansiva monetära förhållanden samt en fortsatt stark efterfrågan från omvärlden väntas bidra till en uppgång i den europeiska konjunkturen under 1997. Tillväxten förväntas fortsätta att utvecklas förhållandevis starkt i Förenta staterna. Återhämtningen fortsätter i Japan. BNP-tillväxten i OECD-området sammantaget bedöms öka något jämfört med föregående år och nå 2,3 % 1997 och 2,4 % 1998.

DIAGRAM 2.1

BNP-Tillväxt i OECD, EU, Förenta staterna och Japan, 1996-1998

Källor: OECD och Finansdepartementet

BNP-tillväxten i länderna utanför OECD var förhållandevis hög även under 1996 och denna gynnsamma utveckling väntas fortsätta under prognosperioden. Tillväxten i de asiatiska dynamiska ekonomierna (DAE)² och Kina bedöms fortsättningsvis förbli förhållandevis hög. Efter en avmattning till följd av lägre export till EU-länderna, har utsikterna i Central- och Östeuropa förbättrats bl.a. till följd av lägre inflation och stigande inhemsk efterfrågan.

¹ Med OECD-området avses här 16 länder: Förenta staterna, Japan, Tyskland, Frankrike, Italien, Storbritannien, Kanada, Belgien, Danmark, Finland, Nederländerna, Norge, Spanien, Schweiz, Sverige och Österrike.

²Till dynamiska asiatiska ekonomierna räknas Hong Kong, Singapore, Sydkorea, Taiwan, Malaysia och Thailand. Även om Sydkorea inkluderas i denna kategori bör det dock noteras att landet fr.o.m 1996 är medlem i OECD.

Världsmarknadstillväxten för svensk export förutses ligga kring 7 % både 1997 och 1998. I tabell 2.1 presenteras utvecklingen av olika regioners betydelse för svensk export. Medan andelarna för OECD-länderna, Mellan- och Sydamerika samt gruppen "resten av världen" minskat något under det senaste decenniet har de dynamiska asiatiska ekonomierna, Kina, Central- och Östeuropa samt Baltikum blivit allt viktigare regioner för svensk export.

TABELL 2.1 SVENSK EXPORT FÖRDELAD PER REGION

Regionens andel av svensk export	1985	1990	1996
OECD	79,9	81,1	76,1
Ryssland	-	-	0,9
Baltikum	0	0	0,7
Öst- och Centraleuropa	1,8	1,6	2,6
Övriga Europa	4,1	5,6	4,6
DAE	2,5	3,0	4,6
Kina	0,7	0,4	1,4
Övriga Asien	4,0	3,1	3,6
Mellan- och Sydamerika	2,4	2,0	2,0
Resten av världen	4,6	3,1	3,5
Totalt	100,0	100,0	100,0

Källor: SCB och Finansdepartementet.

2.1 Utvecklingen i OECD-länderna

Utvecklingen i EU

BNP-tillväxten i EU blev måttliga 1,6 % 1996. Höga räntor under 1994 och 1995 bidrog till en svag investeringsutveckling och den förhållandevis höga, i vissa länder stigande, arbetslösheten hämmade den privata konsumtionen. En viss uppgång i konjunkturen ägde dock rum under loppet av 1996 i samband med en förhållandevis kraftig exportökning som resulterade i en stigande industriproduktion. Företagens förtroende förbättrades och produktionsförväntningarna steg markant fr.o.m. sommaren. Mot slutet av året började också hushållens förtroende att förbättras, om än i liten utsträckning.

Under den senare delen av 1996 mattades den ekonomiska aktiviteten på nytt. Detta gällde särskilt Tyskland där arbetslösheten steg med negativa konsekvenser för de offentliga finanserna. Denna utveckling bedöms vara av tillfälligt slag då den i hög utsträckning hörde samman med ovanligt kallt väder.

Såväl korta som långa räntor fortsatte att sjunka i EU som helhet under 1996. Jämfört med våren 1995, då räntorna stod som högst, är de nu drygt 3 procentenheter lägre. Förändringen av de reala räntorna blev dock mindre eftersom inflationen har

fortsatt att sjunka. EU:s reala effektiva växelkurs apprecierade något i genomsnitt förra året jämfört med genomsnittet för 1995. Till följd av de lägre räntorna blev emellertid de sammantagna monetära förhållandena expansiva 1996 jämfört med året innan.

Mot bakgrund av betydande budgetunderskott har flertalet länder i EU på senare tid fört en åtstramande finanspolitik. Underskottet i finansiellt sparande som andel av BNP för EU som helhet var som högst 1993 och uppgick till 6,5 %. En fortsatt budgetkonsolidering bidrog till att det totala underskottet i EU fortsatte att minska trots den avmattning i konjunkturen som ägde rum i slutet av 1995 och under inledningen 1996. Det genomsnittliga budgetunderskottet bedöms ha uppgått till 4,5 % av BNP 1996. Finanspolitiken förutses bli fortsatt stram under prognosperioden. OECD beräknar underskottet i EU:s samlade offentliga finanser till 3,3 % av BNP 1997 och till 2,8 % 1998.

Flera faktorer talar för att återhämtningen i EU fortskrider och att BNP-tillväxten ökar jämfört med 1996. Det lägre ränteläget förväntas ge en successivt ökad stimulans till ekonomin. Med hänsyn till den låga inflationen och den betydande lediga produktionskapaciteten bedöms dessutom räntorna förbli låga under prognosperioden. Vidare har på senare tid flertalet valutor inom EU, däribland D-marken, deprecierat gentemot den amerikanska dollarn, något som förutses inverka positivt på tillväxten. Sammantaget bedöms de lättare monetära förhållandena skapa förutsättningar för en alltmer gynnsam ekonomisk utveckling under prognosperioden.

Höga vinstmarginaler och måttliga löneökningar förväntas bidra till en god investeringsutveckling bland företagen. Lagercykeln förutses övergå i en mer expansiv fas vilket bidrar till en högre tillväxt.

En fortsatt stark efterfrågan från resten av världen väntas också stödja EU-konjunkturen under 1997 och 1998. Handeln med resten av världen förutses öka med ca 7 % under prognosperioden. EU gynnas av den goda tillväxten i Förenta staterna, Japan och

de dynamiska asiatiska ekonomierna samt Kina. Handelsutbytet med Central- och Östeuropa blir gradvis mer betydelsefullt för vissa av medlemsländerna, bl.a. Tyskland.

Samttaget bedöms BNP-tillväxten i EU som helhet uppgå till 2,3 % 1997 och 2,6 % 1998.

Inflationen förväntas komma ned ytterligare under 1997 och ligga kring 2,2 % under prognosperioden. Denna bedömning baseras på låga inflationsförväntningar, måttliga löneökningar samt att det finns betydande ledig produktionskapacitet. I länder som Italien och Spanien, som tidigare haft hög inflation, har prisstegringstakten minskat betydligt under senare år. Den senaste tidens appreciering av den amerikanska dollarn mot flertalet europeiska valutor kan medföra högre importpriser. Detta har beaktats i prognosen. Löneökningstakten beräknas ligga kring 3-3½ % och med fortsatt låga inflation innebär det reala löneökningar på ca 1 %.

Arbetsmarknadsläget i EU

Arbetsmarknadsläget i EU försämrades under 1996. Utbudet av arbetskraft ökade mer än antalet sysselsatta vilket ledde till en ökning av arbetslösheten från 11,2 % 1995 till 11,4 % 1996, motsvarande drygt 18 miljoner människor. Bland de större medlemsländerna märks särskilt en försämring av arbetsmarknadsläget i Tyskland och Frankrike, medan arbetslösheten sjunkit i Storbritannien, Danmark och Nederländerna. Den förhållandevis höga arbetslösheten beräknas minska endast marginellt under prognosperioden trots den tilltagande tillväxten.

Utvecklingen i större enskilda EU-länder

I Tyskland stannade BNP-tillväxten 1996 på 1,4 % till följd av bl.a. minskade investeringar och en svag utveckling av den privata konsumtionen. Den tyska konjunkturen förbättrades dock under andra halvåret stimulerad av en god exportutveckling. En avmattning ägde rum i slutet av året men denna bedöms som tillfällig då den i viss utsträckning berodde på ovanligt kallt väder som drabbade bl.a. byggnadsindustrin. Under prognosperioden förväntas den

DIAGRAM 2.2

Företagens och konsumenternas förtroende i EU, 1990-1997

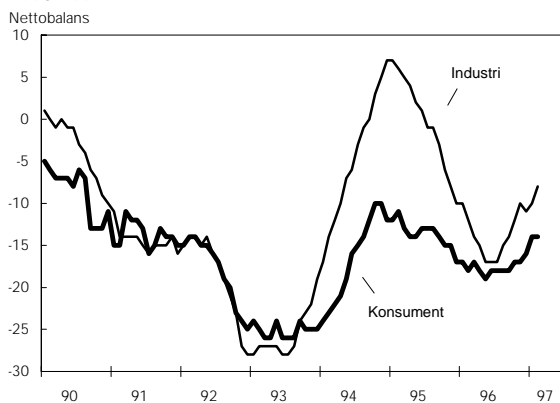
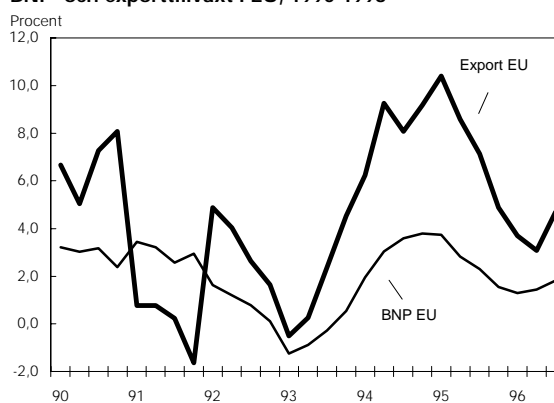

DIAGRAM 2.3

BNP- och exporttillväxt i EU, 1990-1998

tyska konkurrenskraften gynnas av den senaste tidens depreciering av D-marken gentemot den amerikanska dollarn. Vidare föll såväl korta som långa räntor under 1996 och de monetära förhållandena förutses bli fortsatt gynnsamma. Den tilltagande tillväxten kommer att drivas av exporten, medan den inhemska efterfrågan kommer att vara dämpad. Den höga arbetslösheten och de måttliga löneökningarna bedöms medföra att den privata konsumtionen utvecklas måttligt. Finanspolitiken blir fortsatt stram under 1997. BNP-tillväxten blir 2,2 % 1997 för att sedan öka till 2,6 % 1998 då de lättare monetära förhållandena väntas få större genomslag. Inflationen beräknas ligga kvar kring 1½ % 1997, men bedöms sedan tillta något 1998 då tillväxten ökar.

I *Frankrike* förstärktes tillväxten 1996 framför allt genom en återhämtning av den privata konsumtionen efter en omfattande strejk hösten 1995 och till följd av stimulansåtgärder inriktade på bilköp. Förutsättningarna för att den ekonomiska aktiviteten skall tillta är förhållandevis goda. Avvägningen mellan finans- och penningpolitik har förbättrats betydligt i takt med att budgetkonsolideringen har fortskridit och att de monetära förhållandena som helhet har lättat förhållandevis mycket. Den franska konkurrenskraften gynnas av växelkursutvecklingen samtidigt som exportefterfrågan bedöms stärkas ytterligare. En god utveckling i exportsektorn 1997, tillsammans med det låga ränteläget, förutses leda till en återhämtning av investeringarna. Eftersom en del av efterfrågan 1996 möttes med lageravveckling, väntas företagen bygga upp sina lager igen under 1997 vilket bidrar positivt till BNP-tillväxten. Den privata konsumtionen bedöms öka måttligt 1997 på grund av att sparkvoten redan fallit markant 1996 och att hushållen fortfarande känner en hög grad av osäkerhet bl.a. mot bakgrund av det svåra läget på arbetsmarknaden. Sammantaget väntas BNP växa med 2,2 % 1997 och 2,5 % 1998.

BNP-tillväxten i *Italien* dämpades under 1996 och stannade vid 0,8 %, bl.a. till följd av en kraftig appreciering av liran. De åtföljande lägre importpriserna medförde också en betydande nedgång i inflationen, vilket gav utrymme för lägre räntor. Sammantaget stramades dock de monetära förhållandena åt under 1996. Den italienska regeringen har beslutat om åtgärder för att markant reducera budgetunderskottet 1997 vilket skulle medföra en fortsatt stram finanspolitik. Bestående hög arbetslöshet väntas bidra till att den privata konsumtionen fortsätter att vara dämpad under 1997. BNP-tillväxten bedöms uppgå till 1,3 % 1997 för att sedan öka till 2,0 % 1998 i takt med att den europeiska konjunkturen allmänt stärks.

En stark inhemska efterfrågan och en god exporttillväxt bidrog till att *Storbritanniens* ekonomi fortsatte att utvecklas gynnsamt under 1996 med en BNP-tillväxt på 2,2 %. Till skillnad mot flertalet övriga EU-länder bedöms främst privat konsumtion

bidra till en fortsatt god BNP-tillväxt under 1997. Exporten hämmas av den förhållandevis kraftiga apprecieringen av det brittiska pundet som ägt rum under det senaste året. Effekterna på exporten mildras dock något av den ökade ekonomiska aktiviteten i Europa. Under 1998 bedöms apprecieringen av pundet få fortsatt genomslag på exporten, vilket tillsammans med en dämpning av den privata efterfrågan bidrar till en lägre tillväxt. BNP-tillväxten bedöms uppgå till 3,0 % 1997 för att sedan minska till 2,6 % 1998.

TABELL 2.2 BNP-TILLVÄXT, KPI OCH ARBETSLÖSHET
Årlig procentuell förändring

	1995	1996	1997	1998
<i>BNP</i>				
OECD	2,0	2,2	2,3	2,4
EU	2,5	1,6	2,3	2,6
<hr/>				
Förenta staterna	2,0	2,4	2,4	2,1
Japan	0,9	3,6	2,2	3,0
Tyskland	1,9	1,4	2,2	2,6
Frankrike	2,2	1,3	2,2	2,5
Italien	2,9	0,7	1,3	2,0
Storbritannien	2,4	2,2	3,0	2,6
Norden	3,5	2,7	3,1	2,9
Danmark	2,6	2,3	3,1	3,2
Finland	4,2	3,2	4,0	3,6
Norge	3,7	4,8	3,3	2,7
<hr/>				
<i>Konsumentpriser</i>				
OECD	2,4	2,2	2,2	2,3
EU	3,1	2,5	2,3	2,3
Norden	2,3	1,1	1,6	2,1
<hr/>				
<i>Arbetslöshet i % av arbetskraften</i>				
OECD	6,9	6,9	6,9	6,7
EU	11,2	11,4	11,5	11,0
Norden	9,6	9,1	8,6	8,2

Källor: OECD, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

De nordiska länderna

De nordiska länderna har sammantaget erfarit en gynnsam utveckling under senare tid och i likhet med vad som varit fallet de två senaste åren förväntas BNP-tillväxten under prognosperioden bli högre än genomsnittet i OECD. En ökad efterfrågan i Europa väntas ge positiva effekter på exporten samtidigt som ett fortsatt allmänt lågt ränteläge och en gynnsam utveckling av sysselsättningen väntas stimulera den inhemska efterfrågan. Inflationen, som var avsevärt lägre än OECD-genomsnittet under 1996, bedöms

öka något under de närmaste två åren, men förblir ändå måttlig.

Till följd av en stark inhemsk efterfrågan fortsatte den *danska* ekonomin att utvecklas väl under 1996. Arbetslösheten sjönk från 9,4 % i december 1995 till 8,2 % samma månad förra året. Den danska kronans appreciering mot D-marken i kombination med en stram finanspolitik har bidragit till låga räntor. Under 1997 beräknas den positiva utvecklingen fortsätta genom att exporten stiger till följd av en ökande efterfrågan i Europa samtidigt som den inhemska efterfrågan tilltar. Sammantaget innebär detta att BNP-tillväxten ökar till 3,1 % 1997 och till 3,2 % 1998.

I *Finland* bidrog en stark utveckling av den privata konsumtionen och av exporten till en BNP-tillväxt på 3,2 % 1996. En stram finanspolitik och låg inflation har skapat utrymme för låga räntor. Finanspolitiken väntas bli fortsatt stram under prognosperioden. Hushållens förtroende har stärkts bl.a. till följd av en gynnsam sysselsättningsutveckling, även om arbetslösheten fortfarande ligger på en hög nivå. Denna trend väntas bestå 1997 och 1998. Samtidigt förväntas trä- och massaexporten öka till följd av en ökande efterfrågan i Europa. Sammantaget väntas detta leda till en BNP-tillväxt på 4,0 % 1997 och 3,6 % 1998.

I *Norge* växte BNP med hela 4,8 % 1996 mot bakgrund av bl.a. ökade intäkter från oljeexporten. Fastlandsekonomin växte dock också snabbt till följd av en hög inhemsk efterfrågetillväxt. I syfte att minska risken för överhettning förs en relativt stram finanspolitik. I januari lämnades kronan att tills vidare flyta fritt efter att ha utsatts för apprecieringstryck under en längre tid. Under 1997 väntas oljepriset sjunka bl.a. till följd av ökad konkurrens från andra oljeproducerande länder vilket därmed dämpar tillväxten. Den privata konsumtionen förväntas dock fortsätta att utvecklas starkt. BNP-tillväxten förutses avta till 3,3 % 1997 och till 2,7 % 1998.

Förenata staterna och Japan

Utvecklingen av den *amerikanska* ekonomin har varit god under de senaste fem åren. Under 1996 tilltog den privata konsumtionen något, men det som främst kan förklara den starka BNP-tillväxten var investeringarna, inte minst inom informationsteknologiområdet. Arbetslösheten sjönk till den lägsta nivån sedan 1989. Inflationen har inte tilltagit nämnvärt trots den goda ekonomiska tillväxten och den relativt låga arbetslösheten. Den amerikanska dollarans appreciering samt den måttliga utvecklingen av de sammanlagda arbetskostnaderna är exempel på faktorer som kan förklara den uteblivna inflationsökningen. Överenskommelsen om en balansering av budgeten år 2002 ligger fast och nedskärningar inom flertalet sektorer planeras att genomföras framför allt mot slutet av perioden. Mot bakgrund av ett starkt förtroende bland hushållen

väntas den privata konsumtionen fortsätta att öka i relativt snabb takt under prognosperioden. Investeringarna förutses bli förhållandevis starka samtidigt som en lageruppbyggnad bidrar positivt till tillväxten. Under 1997 bedöms BNP-tillväxten ligga kvar på 2,4 % för att sedan sjunka till 2,1 % 1998. Inflationen förväntas ligga kvar kring 3 %.

Efter ett mycket starkt första kvartal i *Japan* fortsatte den tidigare gradvisa och svaga återhämtningen under resten av 1996. Efterfrågan i den offentliga sektorn var dock stark och bostadsproduktionen ökade kraftigt under första hälften av 1996. Överskottet i Japans bytesbalans minskade dock kraftigt under samma period, vilket höll tillbaka BNP-tillväxten. Finanspolitiken stramades åt under senare delen av 1996 och förutses förbli restriktiv under prognosperioden, medan penningpolitiken bedöms bli fortsatt expansiv. En betydande ökning av exporten förutses, eftersom yenens kraftiga depreciering sedan april 1995 väntas slå igenom samtidigt som exportefterfrågan ökar. Tillsammans med det låga ränteläget väntas den starka utvecklingen av exportsektorn bidra till att näringslivets investeringar ökar väsentligt under prognosperioden. Den privata konsumtionen bedöms öka endast måttligt. BNP-tillväxten förutses uppgå till 2,2 % 1997 för att sedan öka till 3,0 % 1998. Kring årsskiftet skedde en markant nedgång på Tokyobörsen. Bankernas möjlighet till utlåning riskerar att begränsas om börsen skulle gå ner ytterligare. Vidare kan hushållens och företagets förtroende påverkas i negativ riktning av en fortsatt nedgång.

2.2 Länderna utanför OECD

BNP-tillväxten i *de dynamiska asiatiska ekonomierna* dämpades marginellt mellan 1995 och 1996 och uppgick till drygt 6 %. Tendenser till överhettning ledde till en penningpolitisk åtstramning i slutet av 1995, vilken fick effekter på den reala ekonomin under det förra året. Samtidigt sjönk inflationen något och jämfört med de senaste åren synes tillväxten nu ligga på en mer långsiktigt hållbar nivå. BNP-tillväxten beräknas uppgå till drygt 6 % även 1997 för att sedan öka marginellt 1998. *Kina*, som ligger något före övriga asiatiska ekonomier i konjunkturcykeln, har gynnats av en markant nedgång i inflationen sedan mitten av 1996 samtidigt som BNP-tillväxten hållits uppe kring 9 %. Både Kina och de dynamiska asiatiska ekonomierna har haft en svag exportutveckling under det senaste året till följd av en kombination av cykliska och strukturella faktorer. Kinas tillväxt bedöms stärkas något till 10 % 1998.

BNP-tillväxten avtog i *Central- och Östeuropa* under 1996 till följd av en försvagning av exporten. Lägre efterfrågan i OECD-området bidrog till ned-

gången, liksom begränsningar på utbudssidan då reformer i industrisektorn inte genomförts fullt ut. Den genomsnittliga inflationen har kommit ned till följd av penningpolitisk åtstramning och ökat förtroende för centralbankerna i regionen. Reformerna inom den finansiella sektorn återstår på många håll. Den sammanlagda produktionen i regionen förväntas växa mellan 3 och 4½ % under prognosperioden. BNP-tillväxten i *Ryssland* förutses bli positiv under prognosperioden, kring 3 % 1997 och knappt 5 % 1998, till skillnad från de senaste åren då produktionen fallit kraftigt. Ökningen av den inhemska efterfrågan förutses tillta samtidigt som inflationen fortsätter att dämpas och ränteläget kommer ned. Osäkerheten kring denna bedömning är dock betydande. Tillväxten i *Baltikum* är fortsatt måttlig, men beräknas öka något under prognosperioden. Under 1996 växte ekonomierna i Estland, Lettland och Litauen med 3 %, 1½ % respektive 2½ %. Inflationen beräknas ligga strax under 20 % i de tre länderna.

skulle kunna få effekter på den reala ekonomin, inte minst den privata konsumtionen. Till riskbilden hör även att den ränteuppgång i Förenta staterna som är förutsedd i prognosen inte skulle vara tillräcklig och därtill komma för sent för att stävja en eventuell tilltagande inflation. Den amerikanska centralbanken skulle under sådana omständigheter tvingas till mer omfattande räntehöjningar än prognosticerat, vilket även skulle kunna ge effekter på ränteutvecklingen i resten av världen.

Det finns också en möjlighet att tillväxten blir högre än beräknat. Man kan inte utesluta att de lättare monetära förhållandena i EU - låga räntor kombinerat med deprecieringen gentemot dollarn - får större genomslag på den realekonomiska utvecklingen än förutsett i prognosen.

TABELL 2.3 BNP-TILLVÄXT PER REGION

Årlig procentuell förändring

	1996	1997	1998
Världen	4,0	4,2	4,3
OECD	2,2	2,3	2,4
EU	1,6	2,3	2,6
S.k. transitionsekonomier	0,2	3,1	4,7
Central- och Östeuropa	1,6	3,3	4,5
F.d. Sovjetunionen	-1,7	3,0	4,8
U-länder	6,5	6,5	6,5
Afrika	4,9	4,4	4,8
Asien	8,3	8,0	7,8
Dynamiska asiatiska ekonomier	6,1	6,2	6,4
Kina	9,5	9,8	10,0
Mellan- och Sydamerika	3,5	4,4	5,1

Källor: OECD, IMF och Finansdepartementet.

2.3 Risker avseende internationell utveckling

Ett antal faktorer kan bidra till en annan utveckling än den som angivits ovan. Det finns en stor osäkerhet kring utvecklingen av privat konsumtion i de europeiska länderna bl.a. mot bakgrund av att arbetslösheten väntas förbli hög. Osäkerhet kring vilka länder som kan komma att delta i EMU kan leda till turbulens på ränte- och valutamarknaden i EU. Ränteutvecklingen 1996 skulle kunna vändas och räntan stiga i länder vars möjligheter att delta i EMU omvärderas. En kraftig räntehöjning skulle få negativa effekter på den realekonomiska utvecklingen. Den senaste tidens börsuppgång i Förenta staterna skapar viss osäkerhet eftersom en relativt kraftig vändning

3 KAPITALMARKNADERNA

Under det senaste året har utvecklingen på de finansiella marknaderna i huvudsak varit stabil med sjunkande räntor och stigande kurser på aktiemarknaderna. I Sverige har såväl de korta marknadsräntorna som obligationsräntorna sjunkit, även om nedgången brutits under inledningen av 1997. Kronan nådde under hösten en förhållandevis hög nivå, varefter kronan försvagats under de senaste månaderna.

3.1 Internationell utveckling

Sedan mer än ett år tillbaka har en avgörande fråga på de finansiella marknaderna varit om den starka ekonomiska utvecklingen i Förenta Staterna skulle leda till en penningpolitisk åtstramning. Farhågor om en styrräntehöjning har under året tillfälligt bidragit till stigande obligationsräntor. Detta har dock inte hindrat att kurserna på New York-börsen har fortsatt att stiga det senaste året. Uppgången har under en period från årsskiftet 1995/1996 fram till och med mars 1997 varit knappt 25 %. Inte minst aktiekursernas höga nivå jämfört med den förväntade vinstnivån i de amerikanska företagen de närmaste åren har skapat oro för ett kursfall. Jämfört med aktiekurserna har de amerikanska obligationsräntornas utveckling varit mindre dramatisk. Det senaste året har 10-årsräntan i USA fluktuerat mellan 6 och 7 %. I slutet av mars genomförde Federal Reserve en första åtstramning av penningpolitiken. Omläggningen av penningpolitiken kommer dock sannolikt endast att innebära en måttlig höjning av de korta marknadsräntorna. För detta talar både att de korta marknadsräntorna redan i dagsläget är relativt höga samt att dollarn stärkts under året. Även obligationsräntorna kan komma att stiga men risken för en dramatisk obligationsränteuppgång liknande den under våren 1994 bedöms som liten.

Sedan sommaren 1995 har dollarn stärkts trendmässigt. Under det senaste året, t.o.m. början av april, har dollarns effektiva växelkurs stärkts med omkring 9 %. En förklaring till dollarns appreciering är skillnaden i konjunkturutveckling mellan Tyskland och USA som medfört en större divergens mellan de tyska och amerikanska räntorna. En viss osäkerhet kring den förväntade utvecklingen av den nya gemensamma valutan, euron, kan också ha bidragit till D-markens förnyade försvagning mot dollarn detta år.

I Japan har räntorna legat kvar på de mycket låga nivåer som etablerades under 1995. De korta marknadsräntorna har legat på nivån 0,25-0,5 % och den långa obligationsräntan på ca 2,5 %. Tokyobörsen har utvecklats svagt under det senaste året. Under

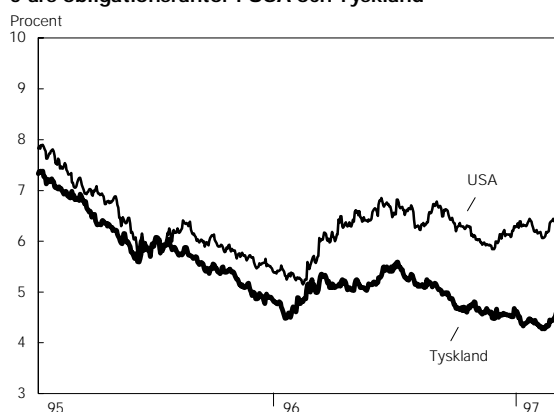
inledningen av 1997 föll exempelvis börsen med ca 10 %.

Förberedelserna inför den ekonomiska och monetära unionen har varit viktiga för utvecklingen på de europeiska finansiella marknaderna det senaste året. Under 1996 ökade allmänt förväntningarna om att valutaunionen kommer att inledas den första januari 1999 och under hösten togs beslut om den italienska lirans och den finska markens inträde i det europeiska valutakurssamarbetet ERM.

Spekulationer om hur stort deltagandet i valutaunionen kommer att bli påverkar ränteutvecklingen i de länder vars deltagande uppfattas som mer osäkert. Under inledningen av hösten bidrog förväntningar om att flertalet av EU:s medlemsstater skulle delta i valutaunionen från start till sjunkande räntor i länder som Italien och Spanien. Under senare delen av hösten reviderades dock förväntningarna om antalet deltagande länder vilket bromsade räntenedgången. Även skillnaden mellan obligationsräntorna i de länder som förväntas delta i valutaunionen har minskat påtagligt under det senaste året. I dagsläget är de franska obligationsräntorna i nivå med eller något under de tyska.

Den fortsatta budgetkonsolideringen i de europeiska länderna, delvis syftande till att uppfylla de s.k. konvergenzkriterierna för de offentliga finanserna, har tillsammans med förväntningar om en fördröjd konjunkturuppgång bidragit till lägre obligationsräntor i Europa det senaste året. Budgetkonsolideringen har också bidragit till att penningpolitiken har fått ett ökad utrymme att stödja den europeiska konjunkturen, något som inneburit korta marknadsräntor på en nivå runt 3-3,5 % i kärnländerna inom ERM. De korta realräntorna i dessa länder är därmed låga i dag jämfört med nivån under den senaste 20-årsperioden. Under prognosperioden väntas en starkare tillväxt i Tyskland vilket torde bidra till en viss ränteuppgång både vad gäller räntor med kort och lång löptid. Ränteuppgången förväntas dock bli måttlig.

DIAGRAM 3.1
5-års obligationsräntor i USA och Tyskland

Källa: Hanson & Partners AB

3.2 Utvecklingen i Sverige

I Sverige har ett fortsatt ökat förtroende för såväl budgetsaneringen som låginflationspolitiken inneburit lägre obligationsräntor. Därtill är utvecklingen delvis en följd av den allmänna tendensen till mindre räntedifferenser i Europa. Sammantaget har räntedifferensen mellan svenska och tyska 10-åriga statsobligationer sjunkit med omkring 1 procentenhet sedan inledningen av 1996. Skillnaden är i dag ca 1,3 procentenheter. Sedan årsskiftet 1996/97 har obligationsräntenedgången i Sverige stannat av. Därtill har kronan försvagats med omkring 7 %, mätt med TCW-index, från oktober 1996 fram till och med slutet av mars i år. En förklaring till kronans svagare utveckling är att dollarn allmänt har stärkts. En viss osäkerhet om den svenska utvecklingen har också påverkat kronans kurs och den svenska ränteutvecklingen. Kronans försvagning under inledningen av 1997 bedöms dock vara överdriven i skenet av den låga inflationen och den starka bytesbalansutvecklingen. Därför förväntas kronan åter appreciera under det närmaste året. Även räntedifferensen mot Tyskland bedöms komma att minska något. Trots detta förväntas stigande räntor i Tyskland under 1998 innebära en måttlig ränteuppgång även i Sverige.

Sveriges riksbank bedömde vid inledningen av 1996 att det fanns utrymme för lägre styrräntor. Detta mot bakgrund av den starkare kronan och den då svagare konjunkturutvecklingen. Med stöd av oväntat låg inflation och tecken på lägre inflationsbenägenhet i den svenska ekonomin fortsatte Riksbanken att sänka sina styrräntor under hela 1996. I sin inflationsrapport i december konstaterade Riksbanken att penningpolitiken var relativt väl avvägd och att utrymmet för ytterligare räntesänkningar var begränsat. Sedan dess har kronan försvagats så att de monetära förhållandena under inledningen av 1997

kommit att bli mer expansiva trots att styrräntorna lämnats oförändrade. Kronans försvagning har på så sett inneburit att förväntningarna om fortsatta räntesänkningar minskat, vilket förefaller stå i samklang med slutsatserna i Riksbankens senaste inflationsrapport som publicerades i mars.

Stockholmsbörsen har utvecklats mycket starkt under det senaste året. Under 1996 och inledningen av 1997 har generalindex stigit med ca 55 %, även om en nedgång skett under den senaste tiden. Bland branscherna har bankerna gynnats av de sjunkande räntorna samt den pågående strukturomvandlingen. Aktier i verkstadsföretag har stigit till följd av den starkare dollarn och förväntningar om en konjunkturuppgång i Tyskland. De lägre räntorna har därtill bidragit till att placeringar i högre grad gjorts i aktier än i räntebärande tillgångar. Ett fortsatt utländskt intresse för svenska aktier har också bidragit till kursuppgången. Under 1996 nettoköpte utländska placerare svenska aktier för 22 miljarder kronor. Den senaste statistiken tyder dock på att utlandets intresse för svenska aktier har minskat sedan slutet av 1996. Förra året tillfördes svenska bolag nytt riskkapital på 23 miljarder kronor via Stockholms fondbörs, vilket är i nivå med föregående år.

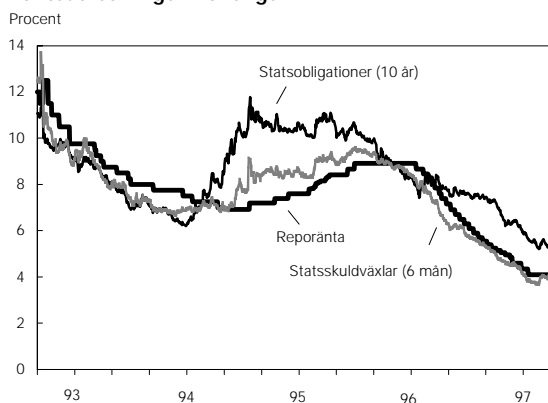
En måttlig ökning av bankernas kreditgivning har skett under 1996 och inledningen av 1997. Bankernas totala utlåning till allmänheten ökade under 12 månader fram till och med januari med ca 3 %. Bostadsinstitutens utlåning ökade i motsvarande takt.

DIAGRAM 3.2
Kronan, index

Källa: Hanson & Partners AB

DIAGRAM 3.3
Ränteutvecklingen i Sverige

Källa: Hanson & Partners AB

4 UTRIKESHANDELN

Exporten av varor ökade med 6 % förra året. Den svagare utvecklingen jämfört med åren innan förklaras av avmattningen i den internationella konjunkturen samt apprecieringen av kronan. Svensk industris goda lönsamhet och ett relativt lågt kapacitetsutnyttjande torde innebära att exportföretagen höjer priserna i begränsad omfattning åren 1997 och 1998. Detta tillsammans med en gynnsam exportriktning med en växande andel elektroindustri bidrar till att marknadsandelarna förblir oförändrade trots den kraftiga kronförstärkningen förra året. En viss förstärkning av den internationella konjunkturen framdeles väntas bidra till att exporten utvecklas i något snabbare takt än under 1996. Sammantaget beräknas varuexporten växa med knappt 7 % 1997 och med drygt 6 % 1998. Trots att förstärkningen av kronan innebar att relativpriset på utländska varor sjönk förra året steg varuimporten med måttliga 2,3 %. Den svaga efterfrågan på utländska varor förklaras främst av en dämpad inhemsk efterfrågeutveckling. I år och nästa år beräknas varuimporten öka som en följd av en tilltagande aktivitet i den svenska ekonomin. Den totala varuimporten väntas därmed stiga med knappt 5 % 1997 och med knappt 6 % 1998. Överskottet i bytesbalansen ökar till 77 miljarder kronor år 1998 vilket motsvarar 4,2 % av BNP.

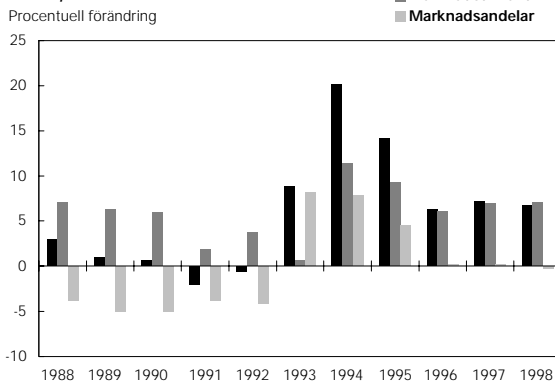
4.1 Varuhandeln

Marknadstillväxten inom OECD-området tilltog mot slutet av 1996 samtidigt som utvecklingen på de asiatiska marknaderna var fortsatt stark. Därigenom vände också den svenska exporten uppåt under andra halvåret. Marknadstillväxten i Västeuropa förutses öka successivt under åren 1997 och 1998 medan den amerikanska ekonomin nästa år går in i en lugnare fas. Sammantaget beräknas därmed marknadstillväxten för svenska varor stiga från 6 % år 1996 till 7 % såväl 1997 som 1998. Under båda åren bidrar den starka expansionen utanför OECD-området i betydande omfattning till den goda utvecklingen även om importtillväxten i dessa länder avtar något. Varuexporten blev sammantaget något svagare än förväntat 1996. Utvecklingen tyder på ett något sämre konkurrensläge än förutsett. På OECD-marknaden uppgick andelsförlusten till 1 % medan exportutvecklingen på övriga marknader var fortsatt mycket gynnsam. Den negativa andelsutvecklingen på OECD-marknaden kan förklaras av de relativprishöjningar som följde på kronförstärkningen under 1995 och första halvåret 1996. Mätt som årsge-

nomsnitt steg de svenska relativpriserna mellan 1994 och 1996 med sammanlagt nästan 6 % vilket rimligtvis borde leda till betydande andelsförluster. Effekterna av prishöjningen motverkades emellertid delvis av svensk exportindustris gynnsamma produktinriktning med en kraftigt expanderande elektroindustri (inkl. teleproduktindustrin). Inom elektroindustrin är efterfrågetillväxten inom vissa segment för närvarande mycket hög. Andelen elektrovaror i den totala svenska exporten steg från 11 % i början av 1990-talet till 17 % förra året. En stor del av denna exportökning har skett på de asiatiska marknaderna där andelarna har ökat kraftigt de senaste åren. I denna region väntas den gynnsamma utvecklingen hålla i sig också i år vilket innebär att exportutvecklingen blir fortsatt mycket stark på marknaderna utanför OECD-området. Fr.o.m. 1998 antas att en fortsatt expansion i större utsträckning ske genom produktion på plats, snarare än genom export från Sverige.

De internationella priserna på industriprodukter antas öka i mycket liten omfattning de närmaste två åren. Svensk industris goda lönsamhet i utgångsläget och ett relativt lågt kapacitetsutnyttjande bedöms innebära att exportföretagen uppvisar ett mycket återhållsamt prisbeteende såväl 1997 som 1998 och därmed strävar efter att bibehålla marknadsandelarna. I år antas kronan försvagas med 2 % mätt som årsgenomsnitt för att 1998 åter stärkas något. Mätt i svensk valuta bedöms exportföretagen höja priserna på bearbetade varor med drygt 2 % mellan 1996 och 1998, vilket implicerar en lika stor sänkning av relativpriset. Som ett resultat av kvardöjande effekter av de mycket kraftiga relativprishöjningarna åren dessförinnan bedöms dock ändå svensk exportindustri förlora andelar på OECD-marknaden med knappt 1 % mellan 1996 och 1998. Den negativa utvecklingen inom OECD motverkas dock av exportframgångarna inom övriga regioner varvid andelarna på världsmarknaden antas bli oförändrade.

DIAGRAM 4.1
Export, marknadstillväxt och
marknadsandelar för bearbetade
varor, 1988-1998

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet

TABELL 4.1 EXPORT OCH IMPORT AV VAROR

	MILJARDER KR	PROCENTUELL VOLYMUVECKLING			PROCENTUELL PRISUVECKLING		
	1996	1996	1997	1998	1996	1997	1998
<i>Varuexport</i>							
Bearbetade varor	490,0	6,3	7,1	6,7	-5,7	0,9	1,3
Fartyg	2,7	-15,5	5,0	0,0	0,1	0,5	0,0
Petroleumprodukter	12,0	6,8	5,0	2,5	5,3	5,4	3,4
Övriga råvaror	60,9	4,0	3,4	2,2	-11,7	4,8	1,5
Summa export	565,7	5,9	6,6	6,1	-6,2	1,4	1,3
<i>Varuimport</i>							
Bearbetade varor	356,3	0,8	6,0	6,0	-6,0	1,2	1,5
Fartyg	4,2	7,5	7,5	26,3	-0,3	-2,2	-0,2
Råolja	17,3	1,7	4,5	2,6	12,2	8,1	-7,1
Petroleumprodukter	17,0	31,0	-8,5	1,7	-0,6	8,6	-5,3
Övriga råvaror	49,8	5,4	1,9	2,3	-13,0	1,8	-1,8
Summa varuimport	444,7	2,3	4,9	5,5	-6,1	1,8	0,5

Anm.: Varuexporten är i tabellen redovisad enligt utrikeshandelsstatistiken.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Efter två år med höga ökningstal steg importen av varor förra året med måttliga 2,3 %. Den dämpade importen förklaras framför allt av en avmattning i den inhemska efterfrågan. Den privata konsumtionen tilltog visserligen under året och en viss investeringstillväxt noterades, men lageravvecklingen inom industrin och handeln sänkte efterfrågan markant. Efter en oönskad lageruppbyggnad av framför allt industrins insatsvaror i slutet av 1995 påbörjades en avveckling av dessa lager i stället för att nya varor köptes in. Även den inhemska handeln justerade ned sina lagerstockar efter den lageruppbyggnad som skedde under 1995. Därtill skall läggas att exportens sammansättning under 1996 försköts i riktning mot mindre importberoende produktion. Exportökningen förklaras nämligen till stora delar av framgångarna för den svenska elektroindustrin. Denna bransch torde ha en lägre andel utländska insatsvaror än annan industriproduktion, t.ex. fordonsindustrin, vilket skulle kunna vara ytterligare en förklaring till den låga importen. Effekterna av exportens sammansättning väntas fortsätta inledningsvis i år men avtar i takt med att uppgången i industriproduktionen breddas.

Justeringen av lagren avslutas i år, och en ökad privat konsumtion tillsammans med en stigande industriproduktion medför ökad import av varor de närmaste åren. Även om den totala investeringstillväxten mattas betydligt i år beräknas ändå en fortsatt uppgång i maskininvesteringarna bidra till en stigande efterfrågan av utländska varor. Totalt väntas varuimporten öka med 4,9 % i år och med 5,5 % 1998.

Nettoexporten av varor, dvs. export minus import, har under åren 1993 till 1996 bidragit till BNP-

tillväxten i betydande omfattning. I genomsnitt har det årliga bidraget uppgått till 1,3 procentenheter. Orsaken är den låga inhemska efterfrågan samt svensk exportindustris gynnsamma konkurrensläge. Effekten avtar gradvis när ökningstakten för varuimporten åter tilltar i samband med att den inhemska efterfrågan återhämtar sig. Genom att exporten nu är så mycket större än importen medför samma ökningstal för dessa delar att nettoexporten ändå ger ett positivt bidrag till BNP. Under 1997 minskar nettoexportens bidrag till BNP-ökningen till 1 procentenhet för att 1998 uppgå till drygt 1/2 procentenhet.

4.2 Bytesbalansen

Under lågkonjunkturen i början på 1990-talet uppvisade bytesbalansen mycket stora underskott. På några få år har underskotten vänts till ett växande överskott. Därigenom kan också den totala nettoskulden till utlandet, som vid utgången av 1996 uppgick till 716 miljarder kronor, börja amorteras ned. Bytesbalansen som andel av BNP steg förra året till 2,5 % främst genom en stark förbättring av handelsbalansen. Varuexporten har under en följd av år ökat snabbare än importen vilket är förklaringen till de stora överskotten. Under de närmaste åren ökar överskottet i bytesbalansen ytterligare och beräknas uppgå till 61 miljarder kronor år 1997 och till 77 miljarder kronor 1998, motsvarande 4,2 % av BNP. Även i ett medelfristigt perspektiv beräknas bytesbalansen motsvara drygt 4 % av BNP. Det finns ett antal faktorer som kan motivera överskott av denna storlek i bytesbalansen. En sådan faktor är den höga

nettoskulden gentemot utlandet. För att minska riskerna för allvarliga obalanser vid en lågkonjunktur i framtiden är det önskvärt att landets nettoskuld gentemot utlandet ligger på en betydligt lägre nivå än i dagsläget. En annan faktor är Sveriges åldersstruktur som i ett längre perspektiv kommer att kräva att landet har byggt upp en tillräckligt stor nettoförmögenhet som kan klara av resursförbrukningen, då en större andel av befolkningen är pensionärer

TABELL 4.2 BYTESBALANSEN

Miljarder kronor

	1995	1996	1997	1998
Varuexport	564,4	561,1	606,7	652,4
Varuimport	458,8	441,0	470,8	499,4
Korrigeringspost	0,4	-0,1		
Handelsbalans	106,0	120,0	135,9	152,9
Sjöfartsnetto	10,1	10,6	11,4	12,3
Övriga transporter	-0,8	-0,9	-1,5	-1,7
Resevaluta	-14,1	-17,4	-20,6	-23,8
Övriga tjänster	1,3	2,4	1,6	0,8
Tjänstebalans	-3,4	-5,3	-9,1	-12,4
Löner	-1,2	-1,5	-1,5	-1,6
Avkastning på kapital	-45,0	-54,1	-44,4	-39,9
därav				
räntenetto	-64,3	-64,1	-56,6	-53,1
direktinvesteringar	22,0	17,0	19,5	20,9
portföljaktier	-2,7	-6,9	-7,3	-7,7
Övriga transfereringar	-21,1	-17,6	-19,4	-22,0
Bytesbalansen	35,3	41,5	61,4	77,0
Andel av BNP	2,1	2,5	3,5	4,2

Anm.: Bytesbalansen är enligt Riksbankens definition.

Källor: Konjunkturinstitutet, Riksbanken och Finansdepartementet.

Den viktigaste förklaringen till försämringen av tjänstenettet är att det svenska resandet utomlands steg med 16 % förra året. En del av den kraftiga försämringen i resevalutanettet 1996 beror dock på en kraftig ökning av gränshandeln samt direktimporten av bilar som registreras som utflöde av resevaluta. Dessa faktorer beräknas dock öka i mindre omfattning i år, bl.a. till följd av sänkt alkoholskatt på öl och sjunkande bilpriser på den svenska marknaden. Kronförstärkningen har emellertid gjort det relativt sett billigare att semestra utomlands och dyrare att semestra i Sverige. I kombination med en allmän uppgång av hushållens efterfrågan innebär detta att en viss försvagning i resevalutanettet kan förväntas fram till 1998. De övriga posterna i tjänstebalansen försämras marginellt på grund av det sämre konkurrensläge som uppstått efter apprecieringen av kronan under 1995 och 1996. Sammantaget försämras tjänstebalansen med 7 miljarder mellan 1996 och 1998.

Kapitalavkastningsnettot förbättras i snabb takt de närmaste två åren. Bytesbalansöverskotten med-

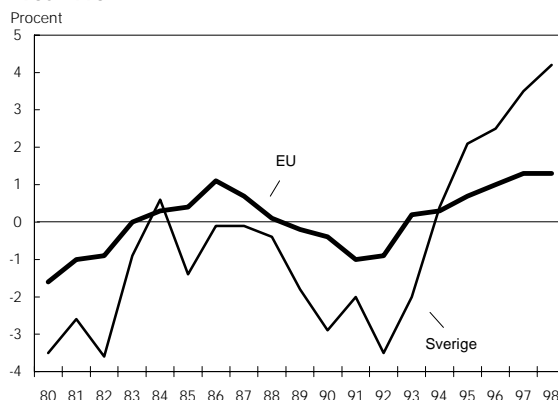
för att nettoskulden till utlandet minskar samtidigt som den internationella räntenedgången samt apprecieringen av kronan medför lägre räntebetalningar.

Konjunkturavmattningen förra året innebar att avkastningen på investeringar föll såväl i Sverige som internationellt. Resultatet blev att överskottet i avkastningen på direktinvesteringar minskade, eftersom de svenska tillgångarna utomlands överstiger de utländska i Sverige. I år och nästa år förutses en svagt stigande lönsamhet både i Sverige och utomlands varvid nettot av avkastningen på direkta investeringar ökar marginellt. Utdelningar på portföljaktier till utlandet steg kraftigt förra året. Det sammanhänger med att svenska företag har valt att dela ut en större del av vinsten än tidigare. Eftersom det utländska innehavet av portföljaktier är betydligt större än det svenska innehavet av utländska aktier medför en ändrad utdelningspolicy en försämrad nettoavkastning. Under prognosperioden antas en oförändrad utdelningspolicy och därmed ett oförändrat netto.

EU-medlemskapets nettobelastning på bytesbalansen blev 6,5 miljarder kronor år 1996. Belastningen på bytesbalansen ökar när infasningsavdraget successivt reduceras. Nettobelastningen beräknas uppgå till 8 miljarder kronor 1997 och till 11 miljarder kronor 1998.

DIAGRAM 4.2

Bytesbalans som andel av BNP i Sverige och EU, 1980-1998

Källor: OECD, Sveriges riksbank och Finansdepartementet

5 NÄRINGSLIVETS PRODUKTION

Efter två år med en årlig produktionstillväxt på 5 % dämpades tillväxttakten i näringslivet förra året till 2 %. Avmattningen i industrikonjunkturen mot slutet av 1995 och under inledningen av 1996 innebar också att produktionsökningen i de industrirelaterade tjänstesektorerna begränsades, samtidigt som expansionen i de hemmamarknadsinriktade delarna av näringslivet var måttlig.

TABELL 5.1 NÄRINGSLIVETS PRODUKTION

Procentuell volymförändring

	1995	1996	1997	1998
Jordbruk, fiske och skogsbruk	7,7	-3,7	2,5	2,3
Industri	9,8	2,1	4,8	4,3
El, gas, värme och vattenverk	1,9	0,2	3,3	0,0
Byggnadsindustri	-2,4	2,1	-0,9	4,7
Näringslivets tjänster	3,7	1,8	2,1	2,1
Summa näringsliv	5,0	1,7	2,7	2,9

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

En förstärkning av det europeiska konjunkturläget beräknas ge en exportledd uppgång i näringslivet under innevarande år. Investeringsvaruindustrin gynnas av den goda investeringskonjunkturen i Västeuropa samtidigt som den fortsatt starka produktionsutvecklingen inom telekommunikationsektorn väntas bidra till att sektorn växer snabbare än förra året. Produktionen inom basindustrin vänder också uppåt. Tudelningen mellan en expanderande exportsektor och en dämpad hemmamarknadssektor avtar successivt i år genom att uppgången i den privata konsumtionen beräknas stimulera de konsumtionsinriktade delarna av tjänstesektorn. Den starkaste tillväxten inom tjänstesektorn väntas dock komma i företag som huvudsakligen producerar tjänster för industrin såsom uppdragsverksamhet och åkerier. Nästa år beräknas exportens bidrag till tillväxten minska vilket innebär att en större del av den förutsedda produktionstillväxten istället kommer inom den hemmamarknadsorienterade delen av industrin samt i de konsumtionsorienterade delarna av tjänstesektorn. Räntefallet och ett högre resursutnyttjande inom näringslivet förutses leda till ett kraftigt uppsving i byggnadsindustrin nästa år. Sammantaget beräknas produktionen i näringslivet öka med knappt 2,7 % år 1997 och med 2,9 % år 1998

5.1 Industrin

Industriproduktionen föll i början av 1996. Avmattningen märktes tydligast i den cykliska basindustrin där betydande ökning av färdigvarulagren tvingade fram produktionsnedskärningar. En viss för-

stärkning i det europeiska konjunkturläget under andra halvåret samt ett lageromslag inom basindustrin innebar emellertid att industrikonjunkturen tog fart mot slutet av förra året. Produktionen steg med nära 4 % fjärde kvartalet jämfört med kvartalet innan. För helåret 1996 ökade industriproduktionen därmed med 2,1 %. Uppgången förra året var främst begränsad till elektroindustrin där produktionen inom teleproduktindustrin steg med hela 35 %.

I år och nästa år förutses en gradvis stigande efterfrågan på investeringsvaror i Västeuropa tack vare ett ökat resursutnyttjande och låga räntor. Detta gynnar den svenska verkstadsindustrin som i hög grad är specialiserad på investeringsvaror. Under 1997 beräknas också den fortsatt starka produktionsutvecklingen inom telekommunikationsektorn bidra till att investeringsvaruindustrin växer snabbare än förra året. Genom att lageranpassningsprocessen inom basindustrin är över förväntas även produktionen inom denna sektor växa kraftigt i år.

Industrins orderingång steg oväntat kraftigt i början på 1997 vilket indikerar att konjunkturen är på väg upp. Tudelningen mellan en stark exportsektor och en svag hemmamarknadsindustri verkar emellertid bestå ännu en tid. Denna bild bekräftas också av Konjunkturinstitutets månadsbarometer från februari som visar på en kraftigt stigande orderingång på exportmarknaden för samtliga större industrisektorer medan orderflödet på hemmamarknaden ligger kvar på oförändrad nivå. Under andra halvåret 1997 och framförallt under 1998 väntas dock produktionen stiga snabbare i den inhemskt orienterade industrin i samband med att den inhemska investeringskonjunkturen åter vänder uppåt. Ökningstakten i exportindustrin avtar däremot något nästa år när de kraftiga relativprishöjningarna åren 1995 och 1996 beräknas slå igenom i form av vissa marknadsandelsförluster. Sammantaget beräknas industriproduktionen stiga med knappt 5 % i år och med drygt 4 % nästa år.

Industrins faktiska kapacitetsutnyttjande ökade något under fjärde kvartalet 1996 och uppgick därmed till 88,4 % vilket var 1,6 procentenheter lägre än utnyttjandegraden vid förra konjunkturtoppen år 1994. Kapitalstocken beräknas växa med ungefär 10 % mellan 1996 och 1998. Mot bakgrund av den måttliga produktionsökningen bedöms därför kapacitetsutnyttjandet sjunka något under loppet av innevarande år för att sedan gradvis öka något. Under hela perioden 1997-1998 väntas det relativt låga resursutnyttjandet bidra till ett svagt pristryck.

TABELL 5.2 NYCKELTAL FÖR INDUSTRIEN

Procentuell förändring

	1995	1996	1997	1998
Industriproduktion	9,8	2,1	4,8	4,3
Lönekostnad per timme	5,6	7,8	5,1	4,0
Produktivitet	5,1	2,2	5,5	3,0
Enhetsarbetskostnad, (ULC)	0,5	5,5	-0,4	1,0
14 OECD-länders ULC	1,0	1,5	1,1	0,9
14 OECD-länders ULC, SEK	2,6	-7,7	3,4	0,1
Relativ ULC, SEK	-2,1	14,3	-3,7	0,9
Vinstmarginal, förändring	1,3	-2,3	0,3	0,4
Bruttoöverskottsandel ¹	40,1	34,1	35,2	36,4

¹ Bruttoöverskottsandel avser andelen av förädlingsvärdet till faktorpris. Anm.: Konkurrentländernas ULC (Unit Labour Cost, dvs. Arbetskostnad per producerad enhet) och växelkurser är viktade med OECD:s konkurrensvikter, som tar hänsyn till konkurrensen med både export och hemmaproduktion på exportmarknaden. Konkurrensen gentemot länderna utanför OECD-området är inte inkluderad.

Källor: OECD, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Svensk industris gynnsamma konkurrensläge försvagades avsevärt 1996. Lönekostnaderna steg betydligt mer än i omvärlden samtidigt som produktivitetstillväxten avtog. I kombination med apprecieringen av kronan innebar det att industrins relativa enhetsarbetskostnad, räknat i gemensam valuta, steg med ca 14 % jämfört med Sveriges 14 viktigaste konkurrentländer. Med ett sämre relativt kostnadsläge tilltar omvandlingstrycket vilket leder till ett större rationaliseringsbehov och därmed högre produktivitet. Den högre produktiviteten är också resultatet av att en betydande del av expansionen i år sker i de högproduktiva delarna av industrin såsom basindustri och elektroindustrin. Produktiviten beräknas öka med hela 51/2 % enbart i år och med 3 % nästa år. Löneökningarna såväl i år som nästa år förutses vara högre än i omvärlden men samtidigt utvecklas produktiviteten mer gynnsamt i Sverige. Därmed beräknas industrins relativa kostnadsläge åter förbättras och torde ur ett internationellt perspektiv vara förhållandevis fördelaktigt. Den snabba produktivitetstillväxten 1997 och 1998 motverkar en större

sysselsättningsökning i industrin. Trots att produktionen stiger med över 9 % resulterar det i endast 3 000 fler sysselsatta.

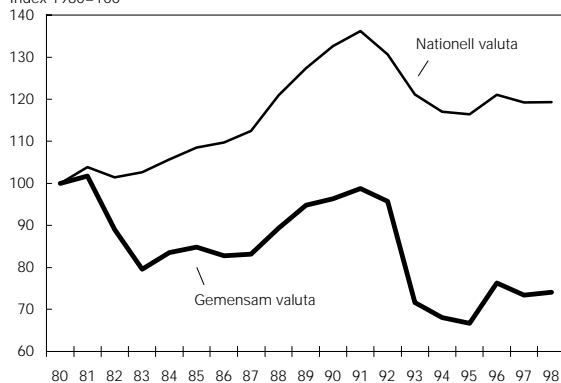
Industrins lönsamhet, mätt som driftöverskottet brutto som andel av förädlingsvärdet, sjönk från extremt höga 40 % år 1995 till 34 % år 1996. Konjunkturavmattningen har medfört en stark priskonkurrens såväl i Sverige som utomlands. På basindustrins produkter har priserna till och med fallit rejält. Mätt i årstakt bröts dock prisnedgången i februari i år på såväl export - som hemmamarknaden. Trots mycket låga internationella prisökningar beräknas insatsvarukostnaden öka med drygt 1 % under 1997. Det kan förklaras av krondeprecieringen som höjer importpriserna. Arbetskraftskostnaden per timme stiger med ca 5 % i år men ökningen av de rörliga kostnaderna begränsas ändå till knappt 1 % till följd av den mycket fördelaktiga produktivitetstillväxten. Prisprognosen förutsätter ett fortsatt återhållsamt prisbeteende hos exportföretagen. Detta stöds av Konjunkturinstitutets februaribarometer där det framgår att exportföretagen planerar för mycket måttliga prisökningar. Produktpriserna beräknas sammanvägt öka med drygt 1 % år 1997. Lönsamheten beräknas således stiga svagt i år.

Nästa år väntas den starkare internationella konjunkturen leda till en högre internationell prisökningstakt. Till följd av överkapacitet inom de flesta sektorer antas dock prishöjningarna i ett historiskt perspektiv bli begränsade. I den cykliska basindustrin väntas däremot vinstmarginalerna åter stiga. Den pågående kapacitetsutbyggnaden i svensk exportindustri bedöms leda till ett dämpat prisbeteende i övriga exportindustrin och därmed oförändrade marginaler nästa år. En viss tillväxt i den inhemska efterfrågan beräknas innebära att de mer pressade hemmamarknadsföretagen förbättrar sin vinstsituation något. För industrin som helhet beräknas därmed vinstandelen stiga till 36 % 1998 vilket är en lönsamhet på god europeisk nivå.

DIAGRAM 5.1

Industrins arbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 14 OECD-länder, 1980-1998

Index 1980=100

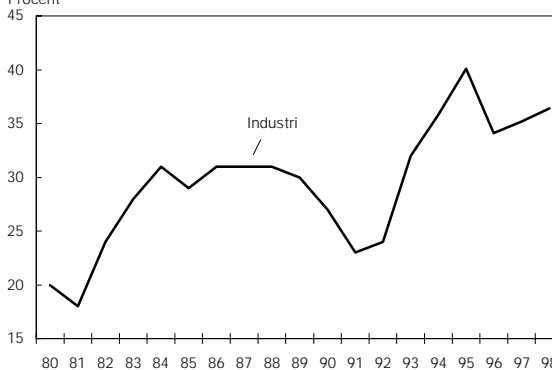

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

DIAGRAM 5.2

Industrins bruttoöverskottsandel, 1980-1998

Procent

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

5.2 Byggnadsverksamheten

Byggsektorns produktion steg med 2 % förra året efter att ha fallit med närmare 30 % mellan 1990 och 1995. Stabiliseringen var delvis resultatet av omfattande statliga stimulansåtgärder riktade mot bostadssektorn men också av det kraftigt ökande byggandet av industrilokaler samt en viss uppgång för övrigt husbyggande.

TABELL 5. 3 BYGGNADSVERKSAMHET

	Miljarder kr		Årlig procentuell förändring		
	Löpande priser 1996	1995	1996	1997	1998
Byggnadsinvesteringar	114,9	-3,6	2,8	-3,2	7,4
Näringslivet	58,9	13,1	3,7	1,9	5,8
Myndigheter	25,7	-1,5	-10,5	-3,9	4,3
Bostäder	30,3	-28,8	14,7	-12,3	13,7
Reparationer och underhåll	81,0	-1,2	1,1	2,8	0,8
Totalt	195,9	-2,7	2,1	-0,9	4,7

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet

Byggvolymen beräknas falla tillbaka något i år för att sedan stiga kraftigt under 1998. Sysselsättningsökningen i byggsektorn begränsas dock till 2 000 fler årsarbeten 1998 jämfört med 1996. De temporära investeringsbidragen förefaller ha lett till en tidigareläggning av påbörjandet av bostäder 1996 från slutet av året till början på förra året. Det medför att bostadsinvesteringarna i år tillfälligt sjunker trots att de fundamentala faktorerna talar för att en stabil uppgångsfas är nära förestående. Räntorna har sjunkit, vakansgraden har stabiliserats och en viss prisuppgång på bostäder har inletts. Regionalt har också vissa bristsituationer redan uppstått. Inom storstadsområdena ligger marknadsvärdet redan idag över nyproduktionskostnaden vilket gör det lönsamt att bygga nytt. Låga realräntor samt en gradvist förbättrad arbetsmarknad bör öka efterfrågan på nya bostäder nästa år. Under åren 1997 och 1998 beräknas också låga räntor och ökad privat konsumtion medföra en viss uppgång av byggandet av kommersiella lokaler och kontorslokaler. Till följd av förse- ningar och inskränkningar av vissa av de stora infrastrukturprojekten beräknas myndigheternas bygginvesteringar fram till 1998 bli betydligt lägre än vad som tidigare angivits. År 1997 erhålls skattereduktion för reparation av och ombyggnad av bostäder vilket tillfälligt drar upp underhållsvolymer.

6 ARBETSMARKNAD

Efter en successiv förbättring under perioden 1994-1995 försvagades arbetsmarknadsläget under 1996. Antalet sysselsatta minskade under loppet av året med ca 20 000 personer. Den öppna arbetslösheten steg samtidigt från knappt 8 % till ca 8,5 % av arbetskraften. Ökningen av arbetslösheten dämpades av att antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder ökade med knappt 10 000 år 1996, mätt som årsgenomsnitt. Under de första månaderna i år har arbetsmarknadsläget försvagats ytterligare och det finns ännu inga tydliga tecken på förbättring. Produktionen bedöms dock stiga under året vilket väntas resultera i ökad sysselsättning under andra halvåret. Sysselsättningen fortsätter sedan att öka under 1998. Den öppna arbetslösheten beräknas falla från 8,1 % 1996 till 7,1 % 1998. Minskningen av antalet arbetslösa beror framför allt på satsningar inom arbetsmarknadspolitiken och ett ökat antal reguljära utbildningsplatser. Summan av öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder faller från 12,6 % 1996 till 11,8 % 1998.

TABELL 6.1 ARBETSMARKNAD

Årlig procentuell förändring

	1995	1996	1997	1998
BNP, producentpris	4,2	1,1	2,2	2,4
Produktiviteten	2,0	1,0	2,7	1,6
Antal arbetade timmar	2,0	0,1	-0,5	0,7
Medelarbetstid	0,5	0,7	0,2	0,0
Antal sysselsatta	1,5	-0,6	-0,7	0,7
Arbetskraft	1,2	-0,2	-0,9	-0,2
Öppen arbetslöshet ¹	7,7	8,1	7,9	7,1
Personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder ¹	4,4	4,5	4,7	4,7

¹ Procent av arbetskraften, nivå.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sysselsättningen föll mellan 1990 och 1995 med knappt 500 000 personer. Sysselsättningsnedgången motsvarades inte av en lika kraftig produktionsminskning eftersom produktiviteten steg mycket snabbt dessa år. En hög produktivitetstillväxt leder på kort sikt till en svag sysselsättningsutveckling medan det på lite längre sikt ökar förutsättningarna för en god tillväxt i ekonomin och hög standard och ökad välfärd. Produktiviteten steg under perioden 1990-1995 med drygt 2 % per år i genomsnitt, vilket var betydligt högre än den genomsnittliga produktivitetstillväxten under 1980-talet. Utöver de omfattande rationaliseringar som genomfördes under perioden, i synnerhet inom industrin, finns flera troliga förklaringar till den starka produktivitetstillväxten. Personalomsättningen sjönk efter 1990, vilket bl.a.

ledde till minskade kostnader för administration och utbildning m.m. Sjukfrånvaron har också minskat under 1990-talet. En minskad sjukfrånvaro gör att arbetsstyrkan bättre anpassas till produktionen och situationer med för många eller för få arbetare undviks. Företagens behov av att hålla ett överskott av anställda, för att klara produktionen även vid sjukfrånvaro, minskar därmed.

Under de närmaste åren antas produktiviteten fortsätta att stiga i snabb takt. Visserligen är det inte sannolikt att sjukfrånvaron och personalomsättningen fortsätter att minska i samma takt som under de senaste åren men däremot är det troligt att rationaliseringarna inom näringslivet fortsätter. Rationaliseringstrycket har också ökat på grund av de förhållandevis höga löneökningarna under 1996. Åren 1996-1998 antas den totala produktiviteten stiga med i genomsnitt drygt 1,5 % per år, vilket är lägre än i början på 1990-talet men högre än på 1980-talet. Produktivitetstillväxten varierar dock relativt kraftigt mellan åren. I början av 1996 mattades aktiviteten i ekonomin tillfälligt av, vilket ledde till en viss överkapacitet med lägre produktivitet som följd. Under 1997 ökar produktionen på nytt vilket inte förutsätts resultera i ökad sysselsättning förrän under andra halvåret. Tillväxten väntas också bli hög inom näringar med hög produktivitetsnivå, främst bas- och elektroindustrin. Därmed stiger den genomsnittliga produktiviteten markant. Under 1998 blir ökningen mer måttlig.

Medelarbetstiden har, liksom produktiviteten, stigit kraftigt under hela 1990-talet. Även en ökning av medelarbetstiden leder på kort sikt till en svagare sysselsättningsutveckling medan den på längre sikt förbättrar förutsättningen för hög produktivitet och därmed hög standard och tryggad välfärd. Huvudorsaken till att medelarbetstiden ökat är att sjukfrånvaron har minskat. Den lägre sjukfrånvaron torde i sin tur bero på de regeländringar som genomförts i sjukförsäkringssystemet och det sämre arbetsmarknadsläget. Frånvaron på grund av vård av barn har också minskat sedan början på 1990-talet. Detta hänger samman med att antalet nyfödda har minskat under de senaste åren. En annan faktor som har bidragit till den stigande medelarbetstiden är att andelen egna företagare ökat. Denna grupp har en högre genomsnittlig arbetstid än de anställda. Övertidsuttaget varierar med konjunkturen och steg således under 1994 och 1995. Övertidsuttaget har dock en relativt begränsad effekt på medelarbetstiden.

Hur medelarbetstiden kommer att utvecklas framöver är svårt att bedöma. De flesta faktorer talar dock för att ökningen av medelarbetstiden dämpas. Sjukfrånvaron kan visserligen fortsätta att minska något under innevarande år till följd av förlängningen av arbetsgivarperioden i sjukförsäkringen. Effekten torde dock bli relativt begränsad med

tanke på att sjukfrånvaron nu ligger på en historiskt sett låg nivå. Inom vissa sektorer förekommer också arbetstidsdelning och övergång mot mer konjunktur-anpassad arbetstid på lokal nivå, vilket kan bidra till att arbetstiden sjunker.

Sysselsättningen föll markant i början av 1996 men planade sedan ut under det andra halvåret. Under inledningen av 1997 har emellertid sysselsättningen vänt nedåt igen. Det finns inte heller några tydliga tecken på en uppgång under den närmaste framtiden. Antalet nyanmälda lediga platser ligger fortfarande på en låg nivå och enligt den senaste konjunkturbarometern räknar inte företagen med att öka antalet anställda. Produktionen bedöms dock stiga relativt snabbt under innevarande år vilket antas resultera i en ökad efterfrågan på arbetskraft under andra halvåret. Trots detta minskar antalet sysselsatta med ca 30 000 personer, mätt som årsgenomsnitt. Under 1998 väntas såväl produktionen som efterfrågan på arbetskraft fortsätta att stiga. Det innebär att den genomsnittliga sysselsättningen år 1998 ligger på ungefär samma nivå som år 1996. I vissa sektorer stiger dock sysselsättningsnivån under perioden medan den faller inom andra. Inom industrin ökar antalet sysselsatta med ca 3 000 personer. I byggsektorn antas produktionen och därmed efterfrågan på arbetskraft förbli svag under 1997 för att sedan stiga kraftigt 1998 i samband med att bostadsinvesteringarna vänder uppåt från en mycket låg nivå. Sett över hela perioden ökar sysselsättningen i byggsektorn med 2 000 personer. I takt med att den privata konsumtionen stiger väntas sysselsättningen inom de konsumtionsinriktade delarna av tjänstesektorn att öka. Även inom de industrirelaterade delarna av tjänstesektorn väntas sysselsättningen stiga till följd av den relativt kraftiga produktionsökningen inom industrin. Inom kommunala myndigheter fortsätter sysselsättningsminskningen under 1997. Ökade statsbidrag till kommunsektorn 1998 innebär att konsumtionen och även sysselsättningen kan hållas oförändrad i sektorn som helhet detta år.

TABELL 6.2 SYSSELSÄTTNING
I OLIKA BRANSCHER

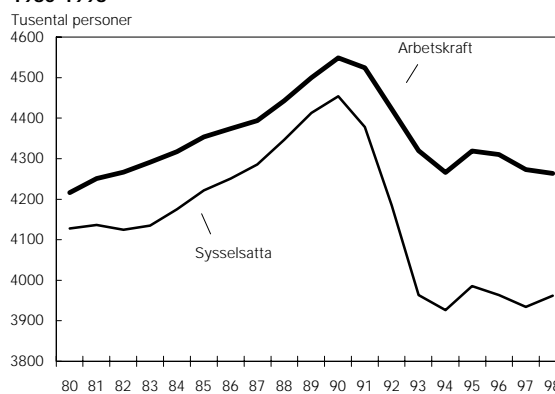
	Tusental personer 1995	Förändring från föregående år			
		1995	1996	1997	1998
Jord och skogsbruk	124	-11	-9	-3	-1
Industri	803	41	7	-7	10
Byggnadsverksamhet	230	6	-5	-4	6
Privata tjänster	1 541	29	7	-1	14
Kommunala myndigheter	1 094	-1	-24	-12	0
Statliga myndigheter	193	-3	0	-2	-1
Totalt	3 986	59	-23	-29	28
Arbetskraft, totalt	4 319	53	-9	-37	-10

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

I vilken mån arbetslösheten minskar vid en viss sysselsättningsutveckling beror på utvecklingen av arbetskraftsutbudet. Under 1996 minskade utbudet samtidigt som sysselsättningen föll, vilket begränsade ökningen av arbetslösheten. Förändringar i arbetsmarknads- och utbildningspolitiken påverkar i hög grad utvecklingen av arbetskraftsutbudet. Utöver de åtgärder som redan är beslutade tillkommer nu flera nya förslag inom båda områdena. Inom arbetsmarknadspolitiken föreslås bland annat tillfällig avgångsersättning för äldre arbetslösa och resursarbete. Resursarbete innebär att arbetsgivare inom offentliga verksamhet får ta emot en långtidsarbetslös som, med ersättning motsvarande a-kassa, utför kvalitetshöjande arbete under en begränsad tidsperiod. Dessa kommer inte att registreras som sysselsatta utan som varande i åtgärd utanför arbetskraften. Inom utbildningspolitiken föreslås utökad kvalificerad yrkesutbildning från och med hösten 1998 samt en utökning av tidigare beslutad utbildningsanslagning. Tillsammans med de redan beslutade satsningarna på reguljär utbildning innebär detta att det år 1998 tillförs medel för ca 23 000 extra platser inom den högre utbildningen och ca 118 000 extra platser inom vuxenutbildningen, mätt som årsgenomsnitt. Alla ovanstående åtgärder reducerar arbetskraftsutbudet under prognosperioden. På grund av olika typer av undanträngningseffekter kommer dock sannolikt utbildningsanslagningen inte att få fullt genomslag på den öppna arbetslösheten. Övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder ligger sammantaget på ungefär samma nivå som år 1996. Det sker dock en omfördelning från åtgärder i arbetskraften till åtgärder utanför arbetskraften, vilket innebär att arbetskraftsutbudet sänks. Sammantaget beräknas arbetskraftsutbudet 1997 minska mer än vad sysselsättningen gör vilket innebär att den öppna arbetslösheten faller. Under 1998 fortsätter arbetskraftsutbudet att minska trots att sysselsättningen då stiger.

DIAGRAM 6.1

Antal sysselsatta och personer i arbetskraften,
1980-1998

Källor: Statistiska centralbyrån (Arbetskraftsundersökningen) och Finansdepartementet

TABELL 6.3 KONJUNKTURBEROENDE ARBETS-
MARKNADSPOLITISKA ÅTGÄRDER

Tusental personer

	1995	1996	1997	1998
Totalt	189	196	202	202
<i>I arbetskraften</i>	59	41	26	24
Beredskapsarbete	14	8		
Rekryteringsstöd	20	12		
Utbildningsvikariat	11	10		
Starta-eget-bidrag	10	10		
Övrigt ¹	4	0		
<i>Utanför arbetskraften</i>	129	155	176	178
Arbetsmarknadsutbildning	55	46		
Arbetslivsutveckling	41	52		
Kommunavtal/Ungdomspraktik	20	13		
Datortek	2	12		
Arbetsplatsintroduktion	11	32		

¹ I posten övrigt ingår ungdomsintroduktion och invandrarspraktik.

Anm.: För åren 1997 och 1998 ingår även offentligt tillfälligt arbete och personer i resursarbete i begreppet konjunkturoberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Dessa är per definition utanför arbetskraften. Däremot ingår inte åtgärderna jobbsökaktivitet, företagsutbildning och yrkesinriktad rehabilitering.

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Trots den relativt svaga sysselsättningsutvecklingen faller därmed den öppna arbetslösheten relativt kraftigt, från 8,1 % av arbetskraften 1996 till 7,1 % 1998. Det motsvarar ca 45 000 personer. Summan av öppet arbetslösa och personer i konjunkturoberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder faller från 12,6 % av arbetskraften 1996 till 11,8 % 1998. Nivån år 1998 är 0,7 procentenheter högre än vad som antogs i budgetpropositionen. Den främsta orsaken till detta är att efterfrågan på arbetskraft väntas utvecklas betydligt svagare än vad som bedömdes då.

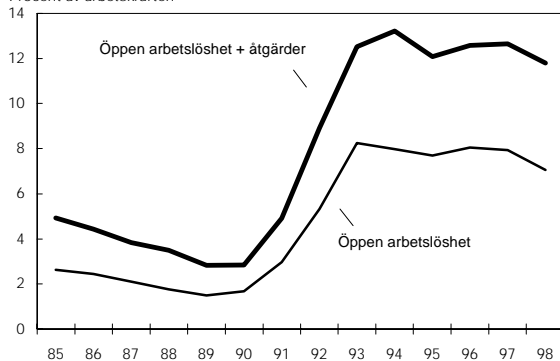
Prognosen över sysselsättning och arbetslöshet är i flera avseenden osäker. För det första är det mycket svårt att bedöma i vilken mån näringslivet har möjlighet att fortsätta att rationalisera. Det finns i dagsläget inga tydliga tecken på en ökad efterfrågan på arbetskraft trots att flera faktorer talar för en rela-

tivt stark produktionstillväxt. Håller denna utveckling i sig under resten av året finns det en risk för att sysselsättningen utvecklas svagare än vad som bedöms i prognosen. För det andra är det svårt att avgöra effekterna på utbudet och den öppna arbetslösheten av de nu föreslagna åtgärderna. Antalet åtgärder är mycket omfattande både inom arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitiken. Visar det sig svårt att genomföra vissa åtgärder eller få till stånd alla utbildningsplatser, till följd av t.ex. lärarbrist, finns det risk för att arbetslösheten blir högre än vad som antas i prognosen. Dessutom är det svårt att avgöra i vilken utsträckning arbetsmarknadspolitiska åtgärder tränger undan ordinarie sysselsättning.

DIAGRAM 6.2

Öppen arbetslöshet och konjunkturoberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder, 1985-1998

Procent av arbetskraften

Källor: Statistiska centralbyrån (Arbetskraftsundersökningen)
Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet

7 LÖNER

Den genomsnittliga timlönen i ekonomin steg från 1995 till 1996 med drygt 6 % enligt Statistiska centralbyrån. Avtalen gav löneökningar på 4,4 % och löneglidningen beräknas därmed till drygt 1,5 %. Det är en betydligt högre löneökningstakt än under föregående år då lönerna steg med 3,4 %. Det är dock delvis en effekt av avtalens konstruktion. De avtalade löneökningarna började nämligen gälla senare år 1995 än år 1996, vilket resulterade i en särskilt hög ökning av genomsnittslönen från 1995 till 1996³. Från 1994 till 1997 beräknas den årliga löneökningen till 4,7 % vilket också är anmärkningsvärt högt, sett i ljuset av det svaga arbetsmarknadsläget. Som jämförelse kan nämnas att timlönerna i tillverkningsindustrin i OECD 14 beräknas öka med i genomsnitt 3,3 % per år. De kraftigaste löneökningarna 1996 noteras inom industrin där ökningstakten översteg de avtal som slutits inom branschen med flera procentenheter. Inom övriga sektorer var löneglidningstakten lägre. Under innevarande år beräknas lönerna stiga med 4,7 % varav avtalen står för 3,7 procentenheter och löneglidningen för 1,0 procentenheter. Avtalsförhandlingarna 1998 torde kunna resultera i att löneökningstakten dämpas ytterligare. För detta talar bl.a. att inflationsförväntningarna sjunkit, att vinstmarginalerna faller samt en ökad medvetenhet bland arbetsmarknadens parter om vikten av lönermoderation. Därtill bedöms arbetsmarknadsläget vara fortsatt svagt. Löneökningarna antas därmed avta till 3,5 % år 1998.

De centrala avtalsförhandlingarna beräknas ha gett löneökningar för industrin på 3,7 % år 1996. Därtill uppgick löneglidning till knappt 4 %. Det är dock sannolikt att en del av den uppmätta löneglidningen kan förklaras av att flera företag sköt fram tidpunkten för när avtalen skulle börja gälla från 1995 till 1996 samtidigt som övriga avtalsrevisioner troligtvis skedde tidigare under 1996 än vad som var överenskommet vid förhandlingarna. Detta innebär att de avtal som registreras i beräkningarna är för höga 1995 och för låga 1996. Löneglidningen har i så fall ett jämnare förlopp än vad som redovisas i tabell 7.1. Bortsett från dessa tekniska faktorer måste löneglidningstakten ändå betraktas som förhållandevis hög. En förklaring till detta kan vara att de senaste årens ökning av vinstmarginalerna, framför allt inom exportindustrin, nu kommer löntagarna till del. Mot bakgrund av den kronförstärkning som skett sedan mitten av 1995 bedöms dock vinstläget inom industrin sjunka något. Löneglidningstakten inom

denna sektor torde därmed dämpas. Dessutom har inflationsförväntningarna successivt fallit samtidigt som sysselsättningen inom industrin har minskat. Löneglidningstakten antas därmed falla till 2 % år 1997.

TABELL 7.1 TIMLÖNER

Årlig procentuell förändring

	1995	1996	1997	1998
Industri	4,7	7,5	5,1	
Avtal	3,0	3,7	3,1	
Löneglidning	1,7	3,8	2,0	
Byggnadsindustri	4,3	3,5	3,6	
Avtal	2,3	2,6	3,1	
Löneglidning	2,0	0,9	0,5	
Privata tjänster	3,6	5,6	4,7	
Avtal	2,5	4,6	3,7	
Löneglidning	1,1	1,0	1,0	
Statliga myndigheter	2,5	6,6	4,0	
Avtal	1,0	5,0	3,5	
Löneglidning	1,5	1,6	0,5	
Kommunala myndigheter	1,5	5,9	5,2	
Avtal	0,9	5,3	4,7	
Löneglidning	0,8	0,6	0,5	
Totalt	3,3	6,1	4,7	3,5
Avtal	2,1	4,4	3,7	
Löneglidning	1,2	1,6	1,0	

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Arbetsmarknadsläge och lönsamhet förefaller i begränsad omfattning ha påverkat lönekraven vid den förra avtalsrörelsen. Trots ett finansiellt underskott och minskad sysselsättning i kommunsektorn blev avtalen för åren 1995-1997 ca 1 procentenhet högre i denna sektor än i industrin, där sysselsättningen steg och lönsamheten var god. Löneglidningen blev å andra sidan relativt svag inom kommunsektorn 1995 och 1996 vilket sannolikt är en effekt av de höga avtalen, även om löneglidningen historiskt sett är lägre inom denna sektor. Lönerna inom byggnadssektorn uppvisar tecken på hög känslighet för förändringar av arbetslösheten medan däremot nivån på arbetslösheten verkar ha mindre betydelse. I början av 1996 föll arbetslösheten något vilket kan vara en förklaring till att löneglidningstakten var relativt hög, ca 2 %, under första halvåret 1996, trots att arbetslösheten fortfarande låg kvar på en extremt hög nivå, ca 30 %⁴. Under andra halvåret steg arbetslösheten på nytt samtidigt som löneglidningstakten avtog till strax under 0 %.

Att avtalen blev höga vid förra avtalsrörelsen kan delvis bero på att inflationsförväntningarna vid tid-

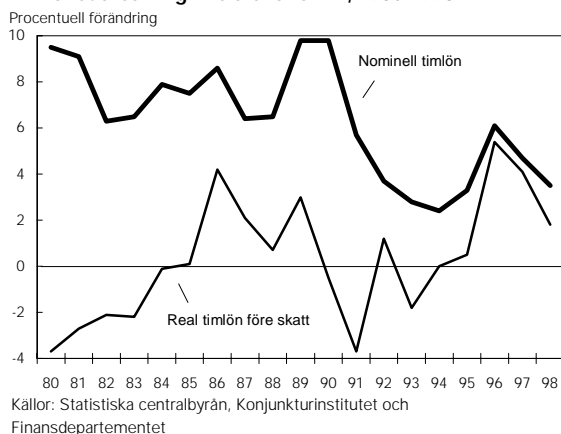
³ Det innebär att det vissa månader 1996 registrerades två avtalshöjningar vid jämförelse av lönenivån motsvarande månad 1995, vilket drog upp den genomsnittliga årstakten för helåret 1996.

⁴ Källa: Byggnadsarbetarförbundet.

punkten för avtalsförhandlingarna var förhållandevis höga och senare visade sig vara en överskattning, vilket tyder på att lönebildningen inte hade anpassats fullt ut till en låginflationsekonomi. Det fick också till följd att reallönerna steg kraftigt 1996 för första gången under 1990-talet. Reallöneökningarna motsvarades inte av en lika hög produktivitetstillväxt, vilket innebär att företagens lönsamhet försämrades. Försämrad lönsamhet kan endast i begränsad omfattning kompenseras via höjda priser då penningpolitiken anpassas för att uppnå inflationsmålet. Istället drivs rationaliseringar fram vilket dämpar sysselsättningsutvecklingen.

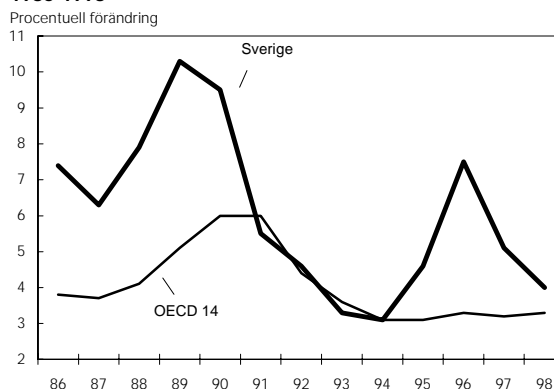
Det finns flera faktorer som talar för att avtalsförhandlingarna 1998 ger ett ur sysselsättningssynvinkel bättre utfall än de som slöts 1995. Inflationsförväntningarna är betydligt lägre. Arbetslösheten har under flera år legat på en mycket hög nivå. Företagens vinstläge har också försämrats sedan 1995, bl.a. som en följd av inträffade löneökningar och apprecieringen av kronan. Vissa avtal löpte ut redan vid årskiftet 1996/1997. De löneförhandlingar som är klara för dessa branscher resulterade i lägre avtalade löneökningar än vid föregående förhandlingar. Det kan ses som en indikation på att lönekraven även inom andra branscher kan komma att bli lägre än vid föregående avtalsförhandlingar. Det finns dock faktorer som talar för att lönekraven kan komma att vara fortsatt höga framöver. Trots höga nominella löneökningar under 1996 och 1997 ökar exempelvis inte hushållens köpkraft nämnvärt, till följd av höjda skatter och sänkta transfereringar från den offentliga sektorn. Dessutom verkar förhandlingssystemet vara känsligt för de kortsiktiga makroekonomiska förutsättningarna vid de kritiska tidpunkter då avtalen sluts. Har sysselsättningen börjat öka och arbetslösheten falla när avtalsförhandlingarna sker skulle det kunna öka lönetrycket. Sammantaget väger dock de faktorer som talar för lägre avtal sannolikt tyngst. I prognosen antas lönerna öka med i genomsnitt 3,5 % år 1998, vilket innebär en reallöneökning på 1,8 %.

DIAGRAM 7.1
Timplöneutveckling i hela ekonomin, 1980-1998

Löneökningarna år 1995 och 1996 låg över den s.k. Edinnormen på 3,5 %, som definierats som en årlig ökning av arbetskraftskostnaden i takt med övriga europeiska länder. I en utvärdering av den senaste avtalsrörelsen gör den s.k. Edin-gruppen, som etablerade normen, bedömningen att arbetskraftskostnaderna för åren 1995-1997 kommer att stiga med ca 1,5 % mer per år än genomsnittet i övriga europeiska OECD-länder⁵. Det kompenseras inte fullt ut av en högre produktivitetstillväxt i Sverige vilket innebär att konkurrenskraften försämras under perioden. Därmed dämpas sysselsättningsutvecklingen via dels ett ökat rationaliseringstryck, dels en svagare efterfrågan till följd av högre priser på svenska exportvaror. De ökade arbetskraftskostnaderna har dock inte till fullo slagit igenom i höjda priser vilket än så länge begränsat effekten på efterfrågan. Företagen har kunnat anpassa prisutvecklingen bl.a. genom att sänka vinstmarginalerna, som var mycket höga i början av 1995. Vinstmarginalerna kan dock inte fortsätta att falla i samma takt som under de senaste åren utan att det hämmar den framtida tillväxten och ökar rationaliseringstrycket ytterligare.

DIAGRAM 7.2
Timplöneutveckling i industrin i Sverige och OECD 14, 1986-1998

Anm.: Jämförelsen omfattar endast löneutvecklingen i industrin eftersom internationell statistik avseende timplöneutvecklingen för hela näringslivet saknas. OECD redovisar endast statistik över lön per sysselsatt för andra branscher. I detta begrepp fångas även förändringar i t.ex. medelarbetstiden upp vilket ger en något missvisande bild av konkurrensläget.

Arbetsmarknadens parter fick i samband med vårpropositionen förra året i uppdrag av regeringen att den 31 mars i år gemensamt formulera nödvändiga förändringar av förhandlings- och lönebildningssystemet för att säkerställa en bättre fungerande lönebildning. Inom industrisektorn har diskussionerna resulterat i ett samarbetsavtal om en förhandlingsordning för de framtida avtalsförhandlingarna. Även

⁵ Vid bedömningen av arbetskraftskostnaderna i Sverige använder Edin-gruppen Konjunkturinstitutets prognos över lön per timme inklusive lönebikostnader. För övriga länder används OECD:s prognos över arbetskraftskostnad per sysselsatt i de europeiska OECD-länderna exklusive Turkiet, Tjeckien, Polen och Ungern.

inom andra avtalsområden har vissa initiativ tagits till liknande samarbetsavtal. Från samtliga centralorganisationer på såväl arbetsgivarsidan som arbetstagsidan har synpunkter på den framtida lönebildningen inkommit men uppdraget har ännu inte lett till någon enighet i lönebildningsfrågan. De synpunkter som framförts tyder dock på att det finns en ökad insikt om löneutvecklingens betydelse för arbetslösheten, sysselsättningen och tillväxten i ekonomin. Det kan i framtiden leda till löneökningarna som ligger mer i linje med löneökningarna i omvärlden.

8 INFLATION

Inflationstrycket i Sverige är för närvarande mycket lågt. De senaste fem månaderna har konsumentprisindex (KPI) legat på en lägre nivå än under motsvarande period året innan. Den senaste noteringen (februari) visar en inflationstakt på -0,4 %. Nettoprisindex (NPI), vilket anger konsumentprisutvecklingen exklusive indirekta skatter och subventioner, hade samtidigt fallit med hela 1,7 % under de senaste 12 månaderna. Fallen i KPI och NPI bör dock särskiljas från den ur samhällsekonomisk synvinkel skadliga deflation som kännetecknas av fallande tillgångspriser. Tillgångspriserna stiger för närvarande och den mycket låga uppmätta inflationen är till stor del en effekt av den kraftiga kronförstärkningen under 1996 samt de sjunkande räntorna, vilka har resulterat i betydande sänkningar av importpriser respektive boendekostnader för egnahemsägare. Detta illustreras av att inflationen enligt det nyligen lanserade EU-harmoniserade indexet för konsumentpriser (HIKP), som inte omfattar räntekostnader för egnahemsägare, uppgick till 1,1 % i februari 1997. Förutom räntefallet och kronförstärkningen förklaras den låga registrerade inflationstakten även av att inflationsbenägenheten i ekonomin har fallit betydligt. Dessa faktorer antas även vara av stor betydelse för den framtida inflationsutvecklingen.

Sedan oktober har den importvägda växelkursen försvagats med drygt 5 %. Detta bedöms resultera i en successiv höjning av importpriserna under 1997. Under de närmaste två åren antas däremot kronan förstärkas, vilket väntas leda till oförändrade importpriser under 1998. Importprishöjningarna under de senaste månaderna förefaller dock hittills inte ha påverkat konsumentpriserna nämnvärt. Det kan finnas flera orsaker till detta. Terminsäkrade växelkurser i samband med import är en möjlig förklaring. En annan är att lagren inom detaljhandeln är stora, varvid importprisökningar påverkar prisnivån med en betydande fördröjning. Konjunkturinstitutets tjänstebarmeter ger ett visst stöd åt ett sådant resonemang. En tredje och kanske viktigare orsak är att inflationsbenägenheten fallit som en följd av dels ökad konkurrens, dels svårigheter att övervältra kostnadsökningar på konsumenterna när den inhemska efterfrågan är svag och inflationen låg. Högre importpriser beräknas till en del absorberas av lägre marginaler inom handeln, vilket begränsar genomslaget på inflationen.

Räntorna har sedan årsskiftet vänt uppåt, delvis som en följd av kronförsvagningen. Givet en relativt oförändrad räntenivå framöver medför ändå det kraftiga räntefallet under 1996 fortsatt sänkta räntekostnader i och med att ca 80 % av hushållens bostadslån utgörs av bundna lån. Dessa kommer under de närmaste åren att successivt omsättas och då sannolikt till en lägre ränta än tidigare. Lägre räntekost-

nader bedöms således fortsätta att dra ned konsumentprisindex under 1997. Däremot väntas denna effekt avta betydligt under 1998.

I dagsläget bedöms riskerna för ett kraftigt ökat inhemskt genererat inflationstryck som små. Efter en viss avmattning under 1996 beräknas visserligen den privata konsumtionen växa i en något snabbare takt. Ökningen begränsas dock till 2 % per år 1997 och 1998, vilket bedöms vara förenligt med en fortsatt låg inflation. Samtidigt medför de omfattande produktivitetshöjande investeringar som företagits under 1995 och 1996, i kombination med det pressade arbetsmarknadsläget, att risken för en kostnadsdriven inflationsökning bedöms vara fortsatt liten.

Framtida inflationstryck beror även på vad olika marknadsaktörer tror om inflationen framöver, i och med att dessa förväntningar bl.a. påverkar lönebildningen samt andra typer av kontrakt och avtal. I takt med att konsumentprisindex föll under 1996 sänktes också inflationsförväntningarna successivt. Hushållens liksom industri- och tjänsteföretagens inflationsförväntningar på ett års sikt har fallit ytterligare något enligt de senaste undersökningarna av hushållens inköpsplaner och enligt Konjunkturinstitutets industri- och tjänstebarmetrar. Bland aktörerna på arbets-, varu- och penningmarknaden, som undersöks av Prospera och Aragon, är inflationsförväntningarna i stort sett oförändrade över samtliga tidshorisonter enligt februarienkäterna. Aktörerna bedömer att Riksbanken klarar inflationsmålet under de närmaste fem åren.

Ovanstående faktorer är viktiga för att bedöma inflationsutvecklingen under de närmaste två åren. På längre sikt är det huvudsakligen utvecklingen av löneökningstakten minus trendmässig produktivitetsoökning som bestämmer inflationstakten. Utifrån ett sådant långsiktigt inflations samband innebär en penningpolitik som utgår från ett prisstabilitetsmål en restriktion på förhållandet mellan löneökningar och produktivitetsoökningar. Höga löneökningstakter tvingar fram arbetskraftsrationaliseringar och produktivitetsoökningar. Effekterna av en lönesättning i otakt med den i våra konkurrentländer har med nuvarande penningpolitiska mål sålunda övergått från att vara inflationsdrivande till att bli sysselsättningsdämpande. Nuvarande ekonomiska situation med hög arbetslöshet samtidigt som KPI faller kan ses som en kortsiktig avvikelse från det långsiktiga sambandet på grund av svårigheter att, ur penningpolitiskt hänseende, korrekt bedöma framtida inflationsutveckling.

Den sammantagna bedömningen avseende 1997 är att inflationen ökar under loppet av året till följd av höjda indirekta skatter och högre importpriser. Genomslaget från högre importpriser på inflationen antas dock bli relativt måttligt till följd av en lägre inflationsbenägenhet i ekonomin. Lägre räntekostnader för egnahemsägare beräknas ha en fortsatt

neddragande effekt även under resten av 1997. Rän-
teeffekten under året beräknas dessutom bli något

TABELL 8.1 KONSUMENTPRISER

Årlig procentuell förändring

	1995	1996	1997	1998
KPI, årsgenomsnitt	2,9	0,7	0,6	1,7
KPI, dec.-dec.	2,6	-0,2	1,8	1,5
Basbelopp	35 700	36 200	36 300	36 300
NPI, årsgenomsnitt	1,6	-0,3	-1,6	-0,4
NPI, dec.-dec.	1,0	-1,3	-0,8	0,1
IPI, privat konsumtion	2,4	1,2	2,1	2,2
HIKP ¹ , årsgenomsnitt	-	0,8	1,9	2,1
HIKP ¹ , dec.-dec.	-	0,5	2,9	1,5
KPI, OECD	2,4	2,2	2,2	2,3

¹ Harmoniserat index för konsumentpriser.

Anm.: Vid beräkning av basbeloppen 1995-1997 har en avräkning gjorts på 40% av uppräkningsfaktorn och 1998 har en avräkning gjorts på 20%. Vid framräkning av prisökningstalen har ett tillägg gjorts för skillnaden mellan december månads långtids- och korttidsindex, i enlighet med Statistiska centralbyråns principer för inflationsberäkning.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

större än i tidigare beräkningar beroende på att hus-
hällen i viss utsträckning antas ha förtidsinlöst sina
bundna bostadslån.⁶ En hög produktivitetstillväxt i
näringslivet i kombination med en balanserad kon-
sumtionsökning bedöms leda till ett lågt inhemskt
inflationstryck. Inflationen beräknas sålunda komma
att vara lägre än 1 % under första halvåret 1997. I
juli väntas höjda energiskatter på bränsle och el samt
höjd tobaksskatt dra upp inflationen. Tobaksskatten
höjdes även i januari då också investeringsbidraget
till nybyggnation av bostäder slopades. Totalt be-
räknas höjda indirekta skatter under 1997 ge ett bi-
drag till KPI motsvarande nästan 1 procentenhet.
Sammantaget bedöms KPI öka med 1,8 % under
loppet av innevarande år. Den låga inflationen i
början av året innebär dock att årsgenomsnittet be-
räknas bli så lågt som 0,6 %. NPI beräknas under
loppet av året minska med 0,8 %. Prisökningstakten
enligt NPI har varit lägre än enligt KPI under perio-
den 1994-1996 på grund av höjda indirekta skatter
och minskade subventioner. Av samma orsaker be-
räknas differensen öka under 1997 och då framför
allt till följd av en snabbare minskning av räntesub-
ventioner.

I januari 1998 höjs vissa punktskatter utifrån
prisutvecklingen mellan 1996 och 1997 samtidigt
som ROT-avdraget försvinner. Inflationsbidraget
från indirekta skatter och subventioner beräknas
dock bli betydligt lägre än under 1997. Effekten av
lägre räntekostnader för egnahemsägare beräknas
avta under 1998 och boendekostnaderna totalt sett

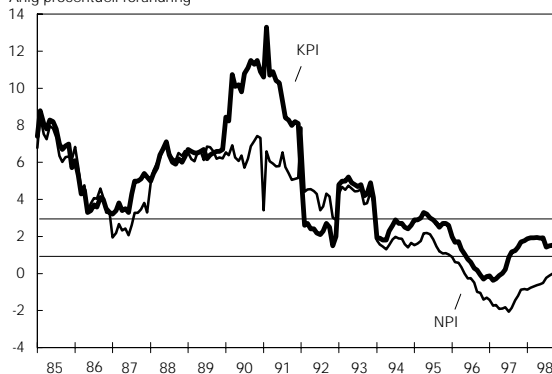
¹ I KPI undersökningarna mäts räntekostnader som den genomsnittliga räntan på utestående lån för ett urval av bostadsinsti-
tut. Däremot inkluderas inte avgiften för att förtidsinlösa ett bun-
det bostadslån i mätningarna varvid den verkliga boräntekost-
naden underskattas, om än tillfälligt, i KPI.

öka. Kronans förväntade appreciering under senare
delen av 1997 och under 1998 medför däremot att
inflationstrycket från importpriserna försvinner. Den
sammantagna effekten beräknas ge en inflationstakt
under första halvåret 1998 i underkant av 2 %. När
sedan tolv månaderseffekten av tobaks- och energi-
skatthöjningarna från juli 1997 faller ur i juli 1998
innebär det att inflationstakten skiftar nedåt med ca
½ procentenhet. Genomsnittet för 1998 beräknas bli
1,7 %. Inflationen enligt NPI beräknas vara fortsatt
negativ under nästan hela 1998 men stiga över noll
mot slutet av året.

DIAGRAM 8.1

Konsumentprisutveckling, 1985-1998

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

I mars presenterades för första gången utfall enligt
det harmoniserade index för konsumentpriser, HIKP,
som bl.a. ska användas för uppföljningen av konver-
genskriteriet avseende pristabilitet. Den stora skill-
naden jämfört med KPI är att egnahemsdelen inte
ingår i HIKP.⁷ Dessutom exkluderas större delen av
hälso- och sjukvårdsposten. Inflationen mätt som
HIKP var i februari 1997 1,5 procentenheter högre
än utfallet enligt KPI och uppgick till 1,1 %. Under
1997 kommer HIKP fortsätta att visa en högre infla-
tionstakt än KPI beroende på antagandet om fortsatt
fallande räntekostnader för egnahemsägare. Inflatio-
nen enligt HIKP beräknas uppgå till 2,9 % under
loppet av 1997 och 1,5 % under loppet av 1998.

² I slutet av 1997 kommer en utvärdering av HIKP att göras och
beslut kommer att tas huruvida HIKP i framtiden eventuellt ska
utvidgas till att även omfatta inköpspriser för nybyggda egnahem.
Anledningen till att inte låta HIKP omfatta kostnader för boende i
egnahem är att man i HIKP vill ha ett renodlat inflationsindex.
Svenska KPI mäter nämligen förutom priser på varor och tjänster
som säljs "över disk", även vissa s.k. imputerade priser. Imputer-
ade priser sätts inte via marknadstransaktioner, utan är uppskat-
tade kostnader för utnyttjandet av en vara, som t.ex. boendekost-
naden i eget hem. Därför är KPI till viss del även ett
levnadskostnadsindex och används i egenskap av ett sådant som
uppskrivningsfaktor för basbeloppet.

9 HUSHÄLLENS EKONOMI OCH PRIVAT KONSUMTION

Hushållens reallt disponibla inkomster sjönk något under 1995 och 1996 medan den privata konsumtionen steg. Sparkvoten har därmed gått ned från ca 8 % 1994 till ca 5,5 % 1996. Även för de närmaste två åren väntas konsumtionen öka snabbare än inkomsterna vilket reducerar sparkvoten ytterligare.

9.1 Hushållens inkomster

Hushållens realinkomster stagnerade 1996, vilket var en svagare utveckling än vad som beräknades i budgetpropositionen. Reallöneökningen före skatt var visserligen den högsta på över 20 år men företagarinkomsterna minskade samtidigt som nettot av räntor och utdelningar förbättrades mindre än väntat.

Transfereringarna från den offentliga sektorn sjönk mer än beräknat, delvis beroende på oväntat låga utgifter för sjuk- och föräldraförsäkringen.

Konsolideringen av de offentliga finanserna fortsätter att hämma hushållens inkomstutveckling de närmaste två åren. En relativt stark utveckling av löneinkomsterna och en förbättring av hushållens räntenetto leder dock till att de reallt disponibla inkomsterna beräknas stiga med 0,4 % 1997 och med 1,3 % 1998. För 1997 stiger löneinkomsterna till följd av en fortsatt stark real timlöneutveckling, medan sysselsättningen faller. Nästa år väntas sysselsättningen ge ett positivt bidrag till inkomstökningen. Förbättringen av hushållens nettoinkomster av räntor och utdelningar är en följd av det fortsatt höga finansiella sparandet, vilket innebär att hushållen ökar sina finansiella tillgångar och reducerar skulden. Räntefallets effekt på inkomsterna är på medellång sikt positiv. På kort sikt kan emellertid en räntenedgång reducera hushållens räntenetto genom

TABELL 9.1 HUSHÄLLENS DISPONIBLA INKOMSTER, KONSUMTION OCH SPARANDE

	Miljarder kr Löpande priser		Procentuell utveckling 1991 års priser			Procentuellt bidrag till realinkomstutvecklingen			
	1996	1995	1996	1997	1998	1995	1996	1997	1998
Lönesumma inkl. sjuklön	731,9	1,9	5,6	3,6	2,5	1,4	4,2	2,9	2,0
därav timlön före skatt		-0,2	5,4	4,0	1,8	-0,2	4,2	3,2	1,4
sysselsättning		2,2	0,2	-0,4	0,7	1,6	0,1	-0,3	0,6
Transfereringar från offentlig sektor	387,8	-2,1	-2,4	1,5	0,4	-0,9	-1,0	0,6	0,2
Pensioner	214,4	-0,4	1,0	0,1	-0,7	-0,1	0,2	0,0	-0,2
Sjukförsäkring m.m.	36,3	-5,8	-16,9	-2,0	2,9	-0,3	-0,8	-0,1	0,1
Arbetslöshetsbidrag m.m.	53,5	-8,3	-2,4	5,7	-2,9	-0,5	-0,1	0,3	-0,2
Övriga transfereringar	83,7	0,1	-3,4	-3,8	4,4	0,0	-0,3	0,3	0,4
Räntor och utdelningar, netto	-10,7					0,9	0,2	0,7	0,6
Övriga inkomster, netto	199,9	2,6	-3,2	-4,8	-0,9	0,5	-0,7	-1,0	-0,2
Direkta skatter och avgifter	373,3	6,6	7,3	7,0	3,0	-2,3	-2,8	-2,8	-1,3
Disponibel inkomst	935,6					-0,4	-0,1	0,4	1,3
Privat konsumtion	885,3					0,8	1,5	2,0	2,0
<i>Sparande, nivå i % av disponibel inkomst</i>									
Nettosparande (sparkvot)						6,9	5,4	3,8	3,2
Finansiellt sparande						8,8	7,1	5,3	4,2

Anm.: Lönesumma, inkomstöverföringar, räntenetto och skatter är deflaterade med konsumentprisindex (KPI). Disponibel inkomst är deflaterat med implicit prisindex för privat konsumtion (IPI). Skillnaden mellan KPI och IPI påverkar posten "övriga inkomster, netto".
Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

att ränteinkomsterna på banktillgodo havanden sjunker snabbare än ränteutgifterna på bostadslån.

Transfereringarna från offentliga sektorn stiger reallt något under prognosperioden, trots tillkommande besparingar på bl.a. bostadsbidragen. Ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen höjs den 1 oktober i år och i övriga socialförsäkringar den 1 januari 1998. I år stiger utbetalningar av arbetsmarknadsstöd också genom förtidspensionering av arbetslösa. Antalet personer som uppbär olika former av studiestöd ökar successivt under de närmaste åren. Pensionerna, som svarar för över hälften av transfereringarna, stagnerar i år och sjunker nästa år i reala termer, trots att antalet pensionärer med hög ATP ökar. Det är en följd av den låga uppräkningsgraden av basbeloppet, som styr pensionerna. Uppräkningsgraden av basbeloppet uppgick för åren 1995 t.o.m. 1997 till 60 % av inflationen. Nedgången i inflationen under 1996 har medfört att det reala värdet av basbeloppet ändå steg förra året och minskar marginellt i år. Den fortsatta låga inflationen under 1997 medför att basbeloppet blir nominellt oförändrat 1998. Det reala värdet av basbeloppet sjunker då i takt med att konsumentpriserna stiger.

De direkta skatterna stiger bl.a. genom att de allmänna egenavgifterna har höjts med 1 procentenhet i år och höjs med ytterligare 1 procentenhet 1998. Skatteuttaget ökar också till följd av att skiktgränserna i skatteskalen räknas upp i betydligt lägre takt än löneökningarna. Vidare finansieras den höjda ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen delvis genom ökade egenavgifter. I år stiger också skattebetalningarna tillfälligt till följd av att hushållen realiserade kursvinster på aktier i ovanligt stor utsträckning under 1996. En bidragande orsak kan vara att beskattningen på allemansfonder höjdes från 20 till 30 % till nyåret 1997. Värdeförändringar, såväl realiserade som orealiserade, på aktier och fastigheter påverkar inte hushållens disponibla inkomster, som de definieras i nationalräkenskaperna. I den mån värdeförändringar realiseras, genom försäljning av tillgångar, reduceras den uppmätta disponibla inkomsten eftersom realisationsvinster utlöser en skatobelastning.

9.2 Privat konsumtion

Den privata konsumtionen ökade med 1,5 % från 1995 till 1996. Efter en svag inledning tilltog den privata konsumtionen under loppet av 1996. Den tveksamma inledningen av förra året berodde sannolikt på den osäkerhet som då rådde om konjunkturutvecklingen. Därefter ljusnade emellertid utsikterna för svensk ekonomi. Räntorna sjönk betydligt, de offentliga finanserna förbättrades snabbare än väntat och det mesta tydde på att avmattningen i den internationella konjunkturen var tillfällig. I takt med

att det ekonomiska läget stabiliserades steg konsumtionen medan sparandet sjönk. Förra årets uppgång av den privata konsumtionen var större än vad som förutspåddes i budgetpropositionen. Samtidigt sjönk de reallt disponibla inkomsterna med ett överraskande lågt sparande som följd. Nettosparkvoten, dvs. sparandet som andel av de disponibla inkomsterna, föll från 6,9 % 1995 till 5,4 % förra året.

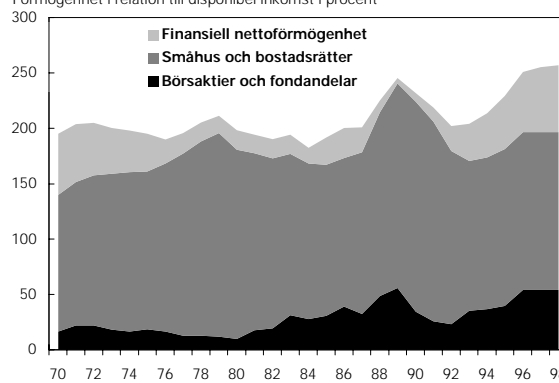
Nedgången i sparandet förra året kan till stor del förklaras av hushållens förbättrade förmögenhetsställning. Det för svenska förhållanden höga finansiella sparandet under 1990-talet har bl.a. medfört ett ökat aktieinnehav. Om hushållens börsaktier och fondinnehav ökade i värde i takt med uppgången på Stockholm fondbörs förra året så skulle det innebära en värdeökningen på ca 140 miljarder kr, vilket motsvarar ca 15 % av 1996 års disponibla inkomster. Trots att det uppmätta sparandet sjönk förra året ökade således hushållens finansiella förmögenhet starkt. Hushållen har därför kunnat realisera värdeökningen för att t.ex. finansiera kapitalvaruköp. Börsuppgången och det höga sparandet de senaste åren har medfört att hushållens finansiella nettoförmögenhet har ökat från att 1991 ha utgjort ca 40 % av den disponibla inkomsten till ca 110 % 1996.

Värdet av hushållens reala tillgångarna steg måttligt förra året på grund av det låga byggandet och att priserna på småhus i riket som helhet endast ökade svagt. Den totala förmögenheten, dvs. de finansiella och reala tillgångarna sammantaget minus skulder, motsvarade 250 % av den disponibla inkomsten, vilket överensstämmer med 1989 års höga nivå. Förra årets förmögenhetskvot är således en av de högsta noteringarna under perioden 1970-1996 (se diagram 9.1). Hushållen har, främst genom det höga finansiella sparandet, kompenserat sig för den förmögenhetsförlust som uppkom genom raset i fastighetspriserna under inledningen av 1990-talet. Generellt sett bör hushållen därmed ha anpassat sin skuldsättning och uppnått en finansiell buffert som upplevs som tillräcklig för att täcka eventuella framtida oväntade inkomstbortfall. Hushållens förbättrade förmögenhetsställning talar därför för ett lägre

DIAGRAM 9.1

Hushållens förmögenhetskvot, 1970-1998

Förmögenhet i relation till disponibel inkomst i procent

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

sparande och en tilltagande konsumtion de närmaste åren.

Hushållens förväntningar om sin framtida ekonomiska situation styr i stor utsträckning konsumtionsbeteendet. Att konsumtionstillväxten under andra halvåret 1996 kom till stånd trots den svaga inkomstutvecklingen skulle således kunna förklaras av att de låga inkomsterna var väntade av hushållen. Konsumtionsnivån var därmed redan anpassad till dessa förväntningar medan räntenedgången liksom värdeökningen på börsen var oväntad och därför orsakade en uppjustering av konsumtionen. SCB:s undersökning beträffande hushållens inköpsplaner visar också att det fanns en betydande osäkerhet avseende förväntningarna om den egna ekonomin under den senare delen av 1995, vilket indikerar att hushållen inte blev helt överraskade av förra årets svaga inkomster. Det bör understrykas att bilden av inkomstutvecklingen är splittrad. Lönerna stiger trots en dämpad sysselsättningsutveckling samtidigt som transfereringarna till hushållen utvecklas svagt. Detta medför att många hushåll, som t.ex. är drabbade av arbetslöshet, har en ytterst svag inkomstutveckling och därför endast ett mycket begränsat utrymme för sparande. Hushåll med höga reallöneökningar har däremot goda förutsättningar för konsumtion och sparande.

Förra årets konsumtionsuppgång var oväntat stark med hänsyn till att arbetslösheten steg och att hushållen var fortsatt pessimistiska om utsikterna på arbetsmarknaden. Enligt Hushållens inköpsplaner låg andelen hushåll som trodde på en stigande arbetslöshet stabilt kring 50 % under hela 1996. Det försämrade läget på arbetsmarknaden är sannolikt en viktig orsak till den svaga efterfrågan under 1990-talet, och den kommer troligen att verka hämmande på konsumtionen även framdeles. Arbetslösheten har dock legat på en hög nivå en längre tid varför konsumtionen och sparandet troligen är anpassade därefter. Arbetslöshetens negativa inverkan på konsumtionen minskar därför sannolikt så länge som arbetsmarknadsläget inte förändras drastiskt. Detta skulle kunna förklara varför efterfrågan steg under 1996 trots uppgången i arbetslösheten. Arbetslösheten bedöms minska något i år och nästa år och därför begränsas troligen effekterna på konsumtionen. Skulle arbetslösheten däremot falla markant förstärks sannolikt uppgången i hushållens efterfrågan i likhet med utvecklingen i t.ex. Finland, Danmark, Norge och Storbritannien som samtidigt med en minskande arbetslöshet har haft en betydande tillväxt av den privata konsumtionen.

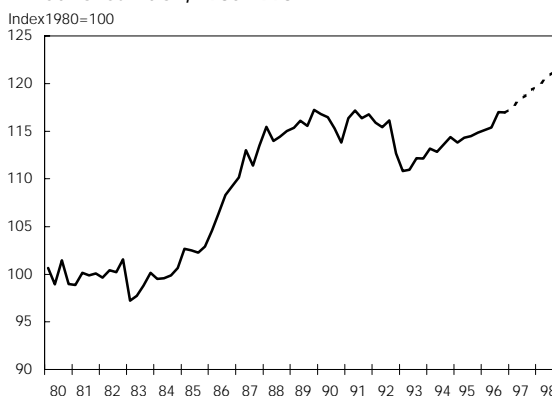
Ränte- och prisutvecklingen det senaste året kan stimulera efterfrågan framöver. De förhållandevis låga räntorna underlättar finansieringen av kapitalvaruinköp, och de kan även medföra stigande priser på småhus. Den nominella räntenivåns stimulerande effekter på konsumtionen motverkas dock av fortsatt höga realräntor. Under 1996 sjönk priserna på vissa

kapitalvaror. Förväntningar om ytterligare prisfall kan hålla tillbaka efterfrågan. När dessa upphör kan konsumtionen komma att tillta.

Bakom förra årets totala konsumtionstillväxt på 1,5 % låg en hög efterfrågan av dagligvaror och tilltagande inköp av kapitalvaror under loppet av året. Den ökade efterfrågan under de tre senaste åren har ändå inte kompenserat för raset i konsumtionen under inledningen av 1990-talet. Till exempel ligger inköpen av kapitalvaror fortfarande under 1987 års nivå. Det innebär således en nio år lång stagnation i inköpen av dessa varor, något som torde betyda att det finns ett stort uppdämt behov att tillgodose. Efterfrågan av bilar steg förra året och en stor del av den totala konsumtionsuppgången under andra halvåret förklaras av just bilinköpen. Enligt inregistreringsstatistiken var efterfrågan fortsatt stark även under det första kvartalet 1997. Hushållens markant ökade efterfrågan av bilar ger signaler om att en uppgradering av kapitalstocken har inletts. Även månadsstatistiken över detaljhandeln visar positiva siffror för sällanköpshandeln inledningsvis i år.

Många faktorer talar således för en expansion av den privata konsumtionen de närmaste åren. Hushållens tilltro till den egna ekonomin har sannolikt stärkts under 1996 och inledningsvis i år främst som ett resultat av de lägre räntorna och den förbättrade förmögenhetsställningen. Framtidsstron, och därmed också konsumtionen, torde dessutom tillta ytterligare i takt med uppgången i den inhemska och den internationella konjunkturen. Den stigande efterfrågan av kapitalvaror under förra årets senare del visar också att en viss återhämtning av konsumtionen troligen redan har inletts. Hushållen är emellertid alltjämt bekymrade över arbetslösheten, vilket dämpar uppgången. Sammanfattningsvis väntas uppgången från andra halvåret 1996 hålla i sig med draghjälp av en tilltagande aktivitet i ekonomin. Konsumtionen väntas därmed öka med i genomsnitt 2,0 % i år (se diagram 9.2). Uppgången sker genom att den tilltagande konsumtionen av kapitalvaror håller i sig samtidigt som trenden med stigande efterfrågan av tjänster fortgår. Energikonsumtionen var hög förra

DIAGRAM 9.2
Privat konsumtion, 1980-1998

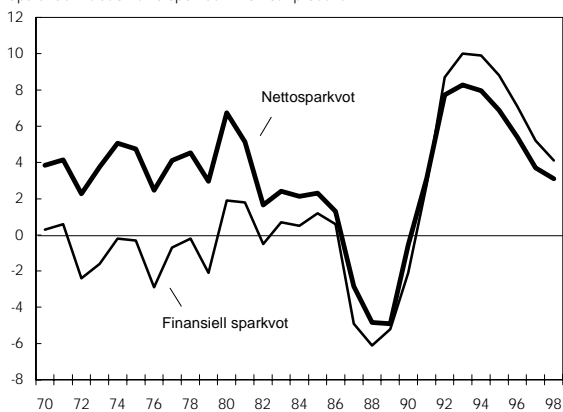
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

året till följd av den kalla vintern, vilket sannolikt slår tillbaka i år genom minskad användning av energi. Svenskars turism ökade markant förra året genom att apprecieringen av kronan gjorde det billigare för svenskar att resa utomlands. Den kraftiga ökningen av turistutgifterna förklaras även av att den privata direktimporten av bilar och gränshandeln, vilka var omfattande i fjol, bokförs som turistutgifter i nationalräkenskaperna. Svenskars turism beräknas fortsätta att stiga de närmaste åren, men genom minskad gränshandel och avtagande egenimport av bilar till följd av lägre inhemska priser, mattas ökningen i turistutgifterna. Nästa år stärks konsumtionsuppgången av en ökad sysselsättning men den begränsas samtidigt av en fortsatt svag utveckling av de reallt disponibla inkomsterna. Konsumtionstillväxten är beräknad till 2,0 % även 1998.

Prognoserna över konsumtionen och de disponibla inkomsterna innebär att nedgången i nettosparkvoten under de senaste två åren fortsätter (se diagram 9.3). En stor del av den förväntade konsumtionsökningen utgörs dock av olika typer av kapitalvaruinköp, som ur en ekonomisk synvinkel är att jämföras med en investering, dvs som en form av sparande. Detta avspeglar sig emellertid ej i nationalräkenskapernas definition av nettosparkvoten. Således kommer sparandet i realiteten att vara högre än vad nedgången i sparkvoten indikerar. Av diagram 9.3 framgår också att trots att sparandet bedöms fortsätta att falla så är ändå nästa års beräknade finansiella sparkvot historiskt sett hög vilket utgör ett visst stöd för föreliggande prognos. Det reala sparandet, som ingår i nettosparkvoten och som till största delen utgörs av egnahemsbyggande, väntas liksom tidigare under 1990-talet vara mycket lågt även de närmaste åren.

DIAGRAM 9.3
Hushållens nettosparkvot samt finansiella sparkvot, 1970-1998

Sparande i relation till disponibel inkomst i procent

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

10 BRUTTOINVESTERINGAR

Investeringsökningen halverades 1996 i samband med att den exportledda konjunkturen försvagades. Inom den exportinriktade delen av näringslivet minskade utbyggnadsbehovet samtidigt som investeringsvolymerna inom hemmamarknadssektorerna dämpades av ett relativt lågt resursutnyttjande. Bostadsbyggandet steg emellertid något förra året till följd av att de temporära investeringsbidragen gav upphov till tidigare läggning av bostadsprojekt. När dessa bidrag i år faller bort minskar därför bostadsproduktionen tillfälligt. Sammantaget avtar tillväxttakten för de totala bruttoinvesteringarna i år trots ett starkare konjunkturläge. Nivån på industriinvesteringarna är så hög att redan oförändrade volymer innebär en betydande kapacitetsutbyggnad. De offentliga myndigheternas investeringar blir lägre än tidigare angivet till följd av förseningar av de avgiftsfinansierade infrastrukturprojekten. Låga räntor och starkare efterfrågan från både hemma- och exportmarknaden torde dock innebära en stigande investeringsaktivitet inom övrigt näringsliv såväl i år som nästa år. Nästa år beräknas också de låga räntorna, en fallande vakansgrad samt en bättre sysselsättningsutveckling resultera i en återhämtning av bostadsinvesteringarna. Investeringarna i energisektorn stiger också kraftigt. Regeringen föreslår avsättning av ca 1,5 miljarder kronor per år från och med 1998 till ett omställningsprogram i energisektorn. Sammantaget beräknas de totala bruttoinvesteringarna stiga med 1,5 % 1997 och med 6 % 1998.

TABELL 10.1 BRUTTOINVESTERINGAR EFTER NÄRINGSGREN

	MILJARDER KR 1996	ÅRLIG PROCENTUELL VOLYMFÖRÄNDRING			
		1995	1996	1997	1998
Näringslivet	183,6	25,1	5,9	5,0	5,1
Industri	69,1	44,3	13,3	0,0	3,0
Övriga näringsliv	114,5	17,0	2,1	7,8	6,2
Bostäder	30,3	-28,0	14,7	-12,3	13,7
Nybyggnad	13,0	-31,0	14,7	-3,5	18,0
Ombyggnad	17,3	-25,0	14,8	-20,5	8,8
Offentliga myndigheter	35,6	-0,5	-7,4	-3,3	3,3
Totalt	249,5	10,9	4,7	1,5	5,8
Maskiner	134,6	29,2	6,4	5,9	4,5
Bygg och anläggning	114,9	-3,6	2,8	-3,2	7,4

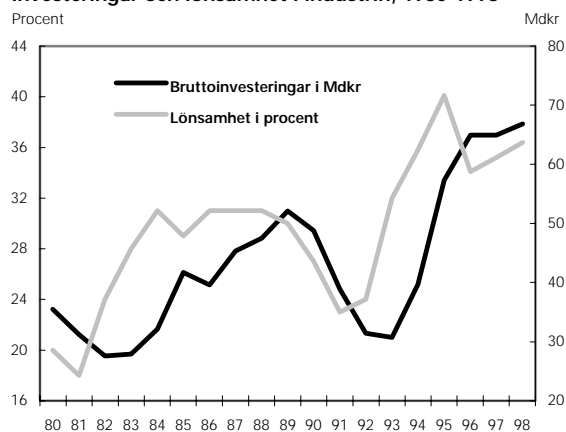
Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

10.1 Näringslivets investeringar

Industrins investeringar nådde rekordnivåer förra året trots att en del av de planerade investeringarna verkar ha förskjutits till 1997. Senareläggningen beror troligen på den relativt kortvariga konjunkturavmattningen under 1996. Kapacitetsutnyttjandet sjönk under större delen av förra året men vände upp fjärde kvartalet när industriproduktionen steg kraftigt. Statistiska centralbyråns investeringsenkät från februari indikerar att investeringsnivån även i år förblir hög. Förutsättningarna för att ytterligare bygga ut industrins kapacitet är också mycket gynnsamma. Lönsamheten bedöms stiga ytterligare från en hög nivå samtidigt som räntorna är låga och produktionsökningen förutses bli betydande. Under innevarande år beräknas därför industrins utbyggnad komma till stånd i samma omfattning som investeringsplanerna visar. Industrins investeringar väntas därmed bli oförändrade i år jämfört med förra året vilket innebär en ökning av kapitalstocken med 5 %. Därigenom sjunker sannolikt kapacitetsutnyttjandet något under loppet av året. Mot bakgrund av den prognosticerade produktionsuppgången beräknas behovet av kapacitetsutbyggnad bli relativt stort också 1998. Nästa år bedöms investeringsvolymerna kunna öka något ytterligare. Prognosen är dock osäker. Lönsamheten beräknas visserligen stiga ytterligare vilket höjer den relativa kapitalavkastningen på realkapital, men samtidigt minskar behovet av ny produktionskapacitet något, i synnerhet inom basindustrin. Inom denna bransch uppförs för närvarande en lång rad anläggningar som står klara i år. En viss överkapacitet förutses sedan kvarstå till och med 1998. Tidigast 1999 kan investeringscykeln åter vända uppåt i basindustrin. Den goda lönsamheten nästa år bedöms ändå sammantaget medföra att de totala industrinvesteringarna ökar med 3 %. Expansionen förutses bli kraftig både i den exportberoende investeringsvaruindustrin men också inom konsum-

DIAGRAM 10.1

Investeringar och lönsamhet i industrin, 1980-1998

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

tionsvaruindustrin när den privata konsumtionen tilltar.

Investeringarna i *övrigt näringsliv* steg med 2 % för ra året vilket var en betydligt lägre ökningstakt än de föregående åren. Avmattningen i exportkonjunkturen innebar att utbyggnadstakten i de industrirelaterade tjänstesektorerna avtog, medan investeringsvolymerna inom de hemmamarknadsberoende sektorerna fortfarande dämpades av det låga kapacitetsutnyttjandet. Inom den mycket expansiva telekommunikationsektorn har de planerade investeringarna till stor del blivit framflyttade till innevarande år.

TABELL 10.2 ÖVRIGA NÄRINGSLEVETS
INVESTERINGAR

	MILJARDER KR		ÅRLIG PROCENTUELL FÖRÄNDRING		
	1996	1995	1996	1997	1998
Jordbruk och skogsbruk	8,6	1,4	16,8	2,5	2,6
Energi och vattenverk	12,9	9,4	-1,2	6,5	8,5
Byggnadsindustri	3,7	12,3	-2,6	1,0	12,0
Handel	16,8	13,4	-3,4	4,5	9,0
Finansiell verksamhet	2,3	-15,3	2,4	6,0	2,0
Företagstjänsteverksamhet	13,8	49,8	2,9	7,0	6,0
Fastighetsverksamhet	10,7	-3,4	15,3	2,0	6,0
Hushållstjänsteverksamhet	6,9	12,8	3,6	4,0	5,0
Övriga tjänstebranscher	38,7	25,8	-1,0	14,6	5,2
Summa	114,5	17,0	2,1	7,8	6,2

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Under prognosperioden förutses investeringsökningen i övrigt näringsliv åter tillta på grund av en högre tillväxttakt inom de industrinära tjänstesektorerna men också till följd av en starkare hemmamarknad. Den fortsatta utbyggnaden av telekommunikationsnätet bidrar också till den positiva investeringsutvecklingen. Däremot stagnerar volymökningarna i de stora avgiftsfinansierade infrastrukturprojekten. En svag konsumtions- och sysselsättningsutveckling samt ett överskott på kommersiella lokaler har sedan lågkonjunkturen i början på 1990-talet dämpat investeringsutvecklingen inom varuhandel och fastighetsförvaltning. Tydliga tecken på en vändning uppåt i de hemmamarknadsberoende sektorerna finns dock. Priserna på kommersiella lokaler steg med 9 % 1996 samtidigt som vakanserna i centralt belägna områden sjönk. Under förra året steg också investeringarna inom fastighetsförvaltning med hela 15 %. Till detta kommer att räntorna antas förbli låga under hela prognosperioden. Mot bakgrund av den positiva konsumtionsutvecklingen och en viss sysselsättninguppgång bör därför investeringskvoterna åter kunna stiga inom varuhandel och fastighetsförvaltning. År 1998 beräknas också investeringarna i energisektorn stiga kraftigt. Regeringen har beslutat om att avsätta ca 1,5 miljarder kronor per år från och med 1998 till ett omställningsprogram. Pro-

grammet innehåller bland annat stöd till investeringar i mindre vattenkraftverk och vindkraftverk. Potentialen för högre energinvesteringar är också stor. Bland annat har kapitalkvoten i sektorn under ett antal år sjunkit, något som sannolikt sammanhänger med den osäkerhet som har omgärdat den långsiktiga energipolitiken. Sammantaget beräknas investeringarna inom övrigt näringsliv öka med 8 % 1997 och med 6 % 1998.

10.2 Bostadsinvesteringar

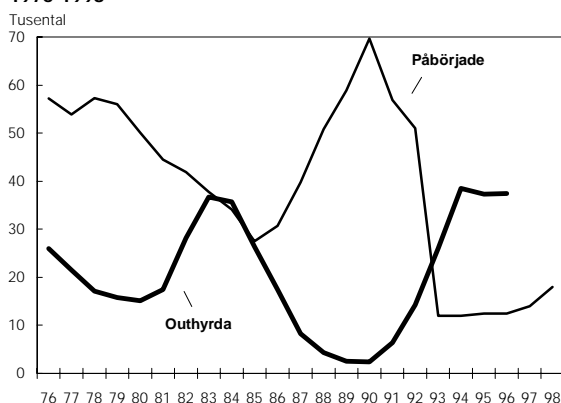
Bostadsinvesteringarna steg något förra året. Bostadsbyggandet fjärde kvartalet blev dock oväntat svagt. Det temporära investeringsbidragen förefaller ha lett till en tidigareläggning av bostadsproduktion från slutet av 1996 till början på året. Dessutom har sannolikt osäkerheten om det framtida bostadsfinansieringssystemet bidragit till den låga nivån mot slutet av året. Nyproduktionen på bostadsmarknaden har under en längre tid varit liten i förhållande till det långsiktiga behovet vilket på sikt leder till stigande fastighetspriser och ökat byggande. Den underliggande bostadsefterfrågan ligger emellertid kvar på en mycket låg nivå trots att de fundamentala faktorerna talar för att en stabil uppgång är nära förestående. Räntorna har sjunkit, vakansgraden har stabiliserats och en viss prisuppgång på bostäder har inletts. Vakansgraden, dvs. andelen lediga lägenheter i förhållande till det totala antalet lägenheter, är i en internationell jämförelse relativt låg (3,4 %). I USA uppgår motsvarande siffra enligt det amerikanska handelsdepartementet till knappt 8 %. Regionalt har vissa bristsituationer redan uppstått. Vakansgraden i exempelvis Stockholms län låg i september 1996 på drygt 1 %. En begränsande faktor för en markant uppgång i bostadsbyggandet är dock fortfarande de låga priserna på andrahandsmarknaden som i allmänhet understiger nyproduktionspriset, vilket gör det olönsamt att bygga. Enligt en undersökning från 1996 av Institutet för bostadsforskning skulle priserna behöva stiga med 15 % innan bostadsproduktion åter generellt blir lönsam. Inom storstadsområdena ligger dock marknadsvärdet redan idag över nyproduktionskostnaden. Förutsättningarna för en ökad nyproduktion förutses förbättras gradvis framdeles. Antalet outhyrda lägenheter väntas till följd av det låga färdigställandet av nya bostäder minska ytterligare. Priserna på egna hem hade i början av 1997 ökat med 4 % jämfört med motsvarande period året innan samtidigt som produktionskostnaden i stort var oförändrad. En gradvist förbättrad arbetsmarknad samt låga räntor bör öka efterfrågan på nya bostäder och leda till högre priser. Det temporära investeringsbidraget till studenbostäder leder också till en viss ökning av bostadsproduktionen. Sammantaget beräknas antalet påbörjade lägenheter i nyproduk-

tion uppgå till drygt 14 000 i år och till 18 000 under 1998. Osäkerheten om hur många bostäder som kan komma att byggas under 1998 är dock avsevärd.

Antalet *påbörjade ombyggnader* föll kraftigt andra halvåret 1996. Det extra statliga stödet för förbättring av bostäder medförde starka incitament till tidigareläggning av ombyggnader från 1997 till början av 1996. Antalet ansökningar om räntebidrag till ombyggnad steg dock under fjärde kvartalet 1996 vilket indikerar att den reguljära ombyggnationen under prognosåren 1997 och 1998 kan återgå till mer normala nivåer. Det låga påbörjandet andra halvåret 1996 medför dock att ombyggnadsvolymerna tillfälligt faller under 1997 för att sedan öka något nästa år. Innevarande år beräknas också bidraget till miljöförbättrande åtgärder till viss del hålla uppe den totala ombyggnationen. För år 1998 avsätts totalt 800 miljoner kronor till programmet "hållbara Sverige". De bidrag som kan erhållas inom ramen för detta program bedöms ha en viss uppdragande effekt på den totala ombyggnadsvolymer.

DIAGRAM 10.2

Antal outhyrda respektive påbörjade lägenheter, 1976-1998

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

Anm: Antal outhyrda lägenheter avser 1 mars respektive år. Antalet påbörjade lägenheter omfattar både flerfamiljshus och småhus.

10.3 Lagerinvesteringar

Mot slutet av 1995 överraskades industrin av en vikande efterfrågan. Produktionstakten drogs ner och framför allt insatsvarulagren växte kraftigt. Förra året påbörjades därför en reduktion av lagren inom industrin. Denna lageranpassning blev dock mindre omfattande än vad som förutspåddes i budgetpropositionen, framför allt vad gäller färdigvarulagren som oväntat växte förra året. Lagerjusteringen torde därför fortsätta inledningsvis i år. En tilltagande produktion under loppet av innevarande år inom framför allt exportindustrin medför dock att den genomsnittliga lagerhållningen kommer att stiga.

Inom partihandeln gjordes oväntat stora lageruttag 1996. Det innebär att partihandelns lagerstockar nu har reducerats under ett flertal år i rad. Denna strukturella förändring väntas dock avta. Även inom detaljhandeln drogs lagren ned 1996 i samband med att den privata konsumtionen steg under årets senare del. Den tilltagande inhemska efterfrågan i år, och då främst från hushållens sida, antas medföra en fortsatt avveckling av detaljhandelns lager, vars stockar fortfarande är betydande efter den kraftiga uppbyggnaden under 1994 och 1995.

Sammanfattningsvis sker en svag lageruppbyggnad innevarande år. Med hänsyn till förra årets kraftiga minskning innebär ändå årets blygsamma lagertillväxt ett bidrag till BNP-tillväxten motsvarande 0,2 % av BNP.

Även nästa år fortsätter industrin att öka sina lager som en konsekvens av en tilltagande industriproduktion. Sammantaget för handeln sker en svag lageruppbyggnad, och då främst inom de delar av partihandeln som är nära knutna till industrin. Totalt växer lagren i samma takt som i år, vilket gör att effekten på BNP-tillväxten blir neutral.

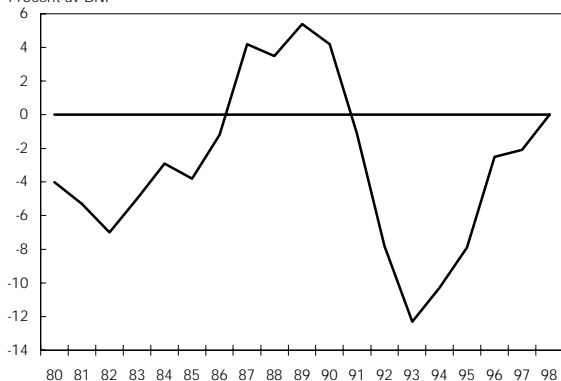
11 DEN OFFENTLIGA SEKTORN

De offentliga finanserna förbättrades kraftigt under 1996. Det finansiella sparandeunderskottet, som andel av BNP, sjönk från ca 8 % 1995 till 2,5 %. År 1997 beräknas underskottet minska ytterligare för att sedan vara eliminerat 1998. Denna utveckling medför att statsskulden som andel av BNP fortsätter att reduceras.

DIAGRAM 11.1

Den offentliga sektorns finansiella sparande, 1980-1998

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn

Jämförelse med tidigare prognoser

Den offentliga sektorns finansiella sparande blev enligt nationalräkenskapernas redovisning ca 25 miljarder kr, motsvarande 1,5 procent av BNP, bättre för 1996 än vad som beräknades i budgetpropositionen. Skillnaden förklaras till stor del av att transfereringarna till hushållen blev 11 miljarder kronor och utgifterna för konsumtion och investeringar 10 miljarder kronor lägre än beräknat. Det största bidraget till nedrevideringen av transfereringarna kommer från sjuk- och föräldraförsäkringen.

Att det finansiella sparandet blev så mycket bättre än väntat 1996 föranleder inte motsvarande uppjustering av prognosen för det finansiella sparandet 1997 jämfört med budgetpropositionen. Prognoser över statens utgifter tyder nämligen på att de oväntat låga utgifterna 1996 delvis beror på förskjutningar i tiden av vissa myndigheters utgifter. Det finansiella sparandet för 1997 har därför uppjusterats med endast 10 miljarder kronor eller 0,5 % av BNP

Bedömningen av 1998 har också reviderats i positiv riktning. Lägre utgifter har gett ett utrymme för de åtgärder med syfte att minska arbetslösheten som

föreslås i vårpropositionen inom ramen för målet om balans 1998.

TABELL 11.1 DEN OFFENTLIGA SEKTORNS FINANSER

Miljarder kronor, löpande priser

	1995	1996	1997	1998
Inkomster	985,5	1065,9	1098,0	1138,5
<i>procent av BNP</i>	<i>59,9</i>	<i>63,5</i>	<i>62,6</i>	<i>61,9</i>
Skatter och avgifter	823,1	911,6	940,8	980,2
<i>procent av BNP</i>	<i>50,0</i>	<i>54,3</i>	<i>53,6</i>	<i>53,2</i>
Övriga inkomster	162,3	154,3	157,2	158,4
Utgifter	1114,9	1107,8	1135,1	1139,3
<i>procent av BNP</i>	<i>67,8</i>	<i>66,0</i>	<i>64,7</i>	<i>61,9</i>
Transfereringar till hushåll	394,7	387,8	395,9	404,3
Övriga transfereringar	129,9	125,4	130,3	117,4
Ränteutgifter	117,3	119,3	116,3	111,4
Konsumtion	424,9	434,2	449,9	461,7
Investeringar	48,1	41,0	42,7	44,6
Finansiellt sparande	-129,4	-41,9	-37,1	-0,8
<i>procent av BNP</i>	<i>-7,9</i>	<i>-2,5</i>	<i>-2,1</i>	<i>0,0</i>
Primärt finansiellt sparande	-108,2	-9,8	-3,3	27,7
<i>procent av BNP</i>	<i>-6,6</i>	<i>-0,6</i>	<i>-0,2</i>	<i>1,5</i>
Finansiell ställning				
Nettoskuld	426,3	472,4	520,7	513,2
<i>procent av BNP</i>	<i>25,9</i>	<i>28,2</i>	<i>29,7</i>	<i>27,9</i>
Konsoliderad bruttoskuld	1 286,6	1 303,8	1 352,0	1 359,9
<i>procent av BNP</i>	<i>78,2</i>	<i>77,7</i>	<i>77,1</i>	<i>73,9</i>

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Utvecklingen 1995 - 1998

År 1996 uppgick underskottet i den offentliga sektorns finansiella sparande enligt nationalräkenskapernas redovisning till ca 42 miljarder kr eller 2,5 % av BNP.

Det är en förbättring med nära 90 miljarder kr från 1995. Den synnerligen starka förbättringen beror delvis på tillfälligt höga skatteinkomster bl.a. till följd av en omläggning av uppbörden av mervärdesskatt. Vidare beräknas att det har skett en senareläggning av vissa utgifter. För 1997 beräknas därför endast en mindre förbättring av det finansiella sparandet. Nästa år förutses en relativt kraftig nedgång i de offentliga utgifterna leda till att underskottet i det finansiella sparandet elimineras.

De svenska nationalräkenskaperna skiljer sig delvis från bokföringsreglerna i det europeiska nationalräkenskapssystemet (ENS). ENS tillämpas inom EU vid bedömningen av de offentliga finanserna i samband med förfarandet vid alltför stora underskott, den s.k. Excessive Deficit Procedure. Enligt Statistiska centralbyrån innebär en tillämpning av ENS-

reglerna att det finansiella underskottet 1996 uppgick till 3,6 % av BNP. Justeringarna beror huvudsakligen på annan periodisering av inkomsterna av mervärdesskatt och särskild löneskatt samt utgifterna för läkemedelssubventioner. Enligt ENS ska skatter och subventioner på varor och tjänster samt på produktionsfaktorer bokföras när skatten är upplupen och inte vid betalning, som i de svenska nationalräkenskapernas nuvarande redovisning. I justeringen ingår också AP-fondens fastighetsköp, som förbisetts i nationalräkenskaperna. För 1997 och 1998 förutses för närvarande endast smärre skillnader mellan de två redovisningarna. Kommande beslut inom EU avseende bokföring av ränteutgifter m.m. kan emellertid komma att leda till ytterligare justeringar.

TABELL 11.2 FINANSIELLT SPARANDE ENLIGT ENS-DEFINITION
Miljarder kr

	1995	1996	1997	1998
Finansiellt sparande enligt NR	-129,4	-41,9	-37,1	-0,8
<i>procent av BNP</i>	<i>-7,9</i>	<i>-2,5</i>	<i>-2,1</i>	<i>0,0</i>
Justeringar till ENS-def.	3,2	-18,6	-0,6	-2,0
<i>Begreppsjusteringar</i>	<i>7,6</i>	<i>-15,9</i>	<i>1,4</i>	<i>0,0</i>
Momsjusteringar	8,2	-11,4		
Läkemedelssubventioner	-0,2	-1,4	1,4	
Särskild löneskatt	0,0	-3,9		
Övrigt	-0,4	0,8		
<i>Beräkningsjusteringar</i>	<i>-4,4</i>	<i>-2,7</i>	<i>-2</i>	<i>-2</i>
AP-fondens fastighetsköp	-3,7	-2,1	-2	-2
Övrigt	-0,7	-0,6	0	0
Finansiellt sparande enl. ENS	-126,2	-60,5	-37,7	-2,8
<i>procent av BNP</i>	<i>-7,7</i>	<i>-3,6</i>	<i>-2,1</i>	<i>-0,2</i>

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

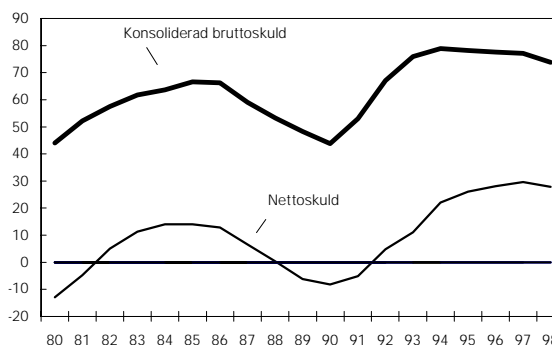
Det finansiella sparandet visar den förändring av den finansiella förmögenheten som sker genom transaktioner. Värdeförändringar påverkar således inte det finansiella sparandet. Detsamma gäller försäljningar av aktier och andra finansiella tillgångar, då de inte förändrar den finansiella förmögenhetsställningen. Den offentliga skuldsättningen påverkas däremot av anskaffning och försäljningar av finansiella tillgångar, omdisponeringar på balansräkningen samt värdeförändringar på skulden i utländsk valuta. Den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld, definierad enligt de s k Maastrichtkriterierna, motsvarade 79 % av BNP vid utgången av 1994. Skuldkvoten har sedan reducerats och uppgick till 77,7 % vid utgången av 1996 och väntas gå ned till ca 74 % i slutet av 1998. Knappt 1,5 procentenheter av denna nedgång kan tillskrivas planerade försäljningar av statliga tillgångar under 1997 och 1998.

Den offentliga sektorns finansiella nettoskuld, dvs. skulder minus samtliga finansiella tillgångar är väsentligt lägre än den konsoliderade bruttoskulden, vilket huvudsakligen beror på att AP-fonden har betydande finansiella tillgångar vid sidan av statsobligationer. Nettoskulden sjunker emellertid inte i takt med förbättringen av bruttoskulden då även de finansiella tillgångarna minskar som andel av BNP.

DIAGRAM 11.2

Den offentliga sektorns konsoliderade brutto- och nettoskuld, 1980-1998

Procent av BNP

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Not. Den konsoliderade skulden är definierad enligt EU:s konvergenskriterier (Maastricht)

Staten kommer under 1997 och 1998 att erhålla betydande utdelningsinkomster från det statliga aktiebolaget Securum. Bolagets uppgift är att avyttra de tillgångar som staten övertog i samband med bankkrisen. Dessa återbetalningar av bankstöd förutses uppgå till ca 11 miljarder kronor, vilket inräknats i det finansiella sparandet. Det råder emellertid osäkerhet om dessa extraordinära utdelningar får tillgodoräknas det finansiella sparandet enligt ENS-reglerna. Den offentliga skulden reduceras i vilket fall genom inkomsterna från Securum. Därtill minskar skulden genom försäljningar av statens aktieinnehav. I prognosen har antagits att dessa uppgår till 25 miljarder kronor 1997 och 10 miljarder kronor 1998.

Förbättringen av de offentliga finanserna mellan 1995 och 1996 skedde främst genom kraftigt stigande skatteinkomster. Skattekvoten (skatteinkomsterna i relation till BNP) ökade med 4,3 procentenheter. Denna uppgång beror till stor del på ett omslag från tillfälligt låga till tillfälligt höga inbetalningar av mervärdesskatt. Omläggningarna av uppbörden av mervärdesskatt innebär nämligen i princip att staten under 1996 får inkomster från 13 månaders uppbörd mot 11 månader under 1995. Uppbördsförändringen ger en tillfällig höjning av skatteinkomsterna under 1996 på drygt 11 miljarder kronor. Även inkomsterna av bolagsskatten var extra höga 1996 då skattebetalningarna var ca 4,5 miljarder kronor

högre än den beräknade slutliga skatten för inkomståret 1996. År 1995 var i stället den inbetalda skatten lägre än den slutliga skatten. De stora inkomsterna från bolagsskatten under 1996 beror dels på slutregleringen av skatten på 1995 års höga vinster, dels på att företagen synes betala in en förhållandevis stor andel av slutskatten under loppet av inkomståret. Det senare kan i sin tur förklaras av att de preliminärt debiterade skatterna för 1996 styrs av 1994 års relativt höga vinster. En ytterligare tillfällig effekt är 1996 utgörs av engångsvisa inbetalningar av särskild löneskatt på ca 4 miljarder kronor. Ökningen av skattekvoten från 1995 till 1996 beror också på att lönesumman, som är det viktigaste skatteunderlaget, stiger betydligt mer än nominell BNP på grund av de relativt stora löneökningarna. Därtill kommer ökade inkomster till följd av höjda taxeringsvärden på fastigheter.

Sammanfattningsvis beror den kraftiga ökningen av skattekvoten med 4,3 procentenheter mellan 1995 och 1996 huvudsakligen på periodiseringar och skattebasernas utveckling i förhållande till BNP. De egentliga skatte- och avgiftshöjningarna beräknas motsvara ½ % av BNP. Av skatteinkomsterna 1996 beräknas ca 20 miljarder kr, motsvarande 1 1/4 % av BNP, vara tillfälliga. Den varaktiga nivån på skattekvoten för 1996 kan således uppskattas till ca 53 %.

TABELL 11.3 SKATTER OCH AVGIFTER

Procentandel av BNP

	1995	1996	1997	1998
Hushållens direkta skatter och avgifter	20,6	21,8	22,5	22,4
Företagens direkta skatter	3,0	3,2	3,0	2,9
Arbetsgivaravgifter	13,6	14,7	14,3	14,2
Mervärdesskatt	7,1	8,0	7,0	7,0
Övriga indirekta skatter	5,8	6,5	6,8	6,7
Skatter och avgifter	50,0	54,3	53,6	53,2

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

När de tillfälligt höga inkomsterna faller bort 1997 sjunker skattekvoten, trots tillkommande skattehöjningar. Skattehöjningar sker bl.a. genom att den allmänna sjukförsäkringsavgiften höjdes med 1 procentenhet i år och höjs med ytterligare 1 procentenhet 1998. Den statliga inkomstskatten för inkomster under brytpunkten höjdes från 100 till 200 kr vid årskiftet. Skatterna höjs också i flera steg på energi och tobak. Arbetsgivaravgifterna har sänkts i år för den del av lönesumman som understiger 600 000 kr samt för att delvis kompensera företagen för den utökade arbetsgivarperioden i sjukförsäkringen. Skatten på allemansfonder höjdes från 20 till 30 % vid årskiftet. I år dras skattekvoten också upp av att hushållen under våren gjort ovanligt stora egna inbe-

talningar av skatt. Det beror sannolikt på att hushållen realiserat kursvinster på aktier under 1996.

De offentliga utgifterna minskade realt med ca 2,5 % förra året och utgiftskvoten (utgifterna som andel av BNP) gick ned med knappt 2 procentenheter. Minskningen av utgiftskvoten 1996 bromsades dock av en relativt kraftig prisökning för den offentliga konsumtionen. Löneutbetalningarna till följd av löneavtalen för den offentliga sektorn avseende 1995 och 1996 belastar till stor del de offentliga utgifterna under 1996. I volym sjönk den offentliga konsumtionen med 1,7 %.

TABELL 11.4 DEN OFFENTLIGA SEKTORNS UTGIFTER

	Miljarder kr 1996	Procentuell förändring i 1991 års priser			
		1995	1996	1997	1998
Summa utgifter	1 107,8	1,0	-2,6	0,6	-1,8
exklusive räntor	988,5	0,2	-3,1	1,1	-1,3
Hushållstransfereringar	387,8	-2,1	-2,4	1,5	0,4
Pensioner	214,4	-0,4	1,0	0,1	-0,7
Sjukförsäkring m.m.	36,3	-5,8	-16,9	-2,0	2,9
Arbetsmarknadssstöd	53,5	-8,3	-2,4	5,7	-2,9
Övrigt	83,7	0,1	-3,4	3,8	4,4
Övriga transfereeringar	125,4	11,1	-4,1	3,3	-11,4
Läkemedel och tandvård	13,5	9,3	8,2	5,4	-0,6
Räntebidrag	27,8	-4,4	-13,8	-26,8	-41,9
Bidrag till EU	16,8	-	6,9	11,4	6,7
Bistånd	10,7	-9,0	-12,0	20,5	-13,0
Övrigt	56,6	-1,7	-2,7	11,9	-9,1
Ränteutgifter	119,3	9,0	1,0	-3,1	-5,8
Konsumtion	434,2	-1,0	-1,7	-0,1	-0,2
Investeringar	41,0	2,9	-15,4	3,4	1,7

Anm: Deflatering med implicitprisindex för offentlig konsumtion resp. investeringar. Övriga delar deflaterade med KPI.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

För 1997 fortsätter nedgången i utgiftskvoten men realt stiger utgifterna med 0,6 %, trots sjunkande ränteutgifter. Transfereringarna till hushåll stiger främst till följd av höjd ersättningsnivå i arbetslöshetsförsäkringen, förtidspensionering av arbetslösa samt att antalet personer som uppbär olika former av studiestöd ökar. Utbetalningarna från sjukförsäkringen minskar eftersom arbetsgivarperioden i sjukförsäkringen förlängts. De därav ökade kostnaderna för näringslivet kompenseras delvis genom sänkt arbetsgivaravgift. Fortsatta besparingar sker bl.a. på bostadsbidragen.

Utgifterna för läkemedelssubventioner fortsätter att öka trots vidtagna besparingar. Det beror på att utbetalningarna av subventionerna sker i år på den hamstring av läkemedel, som ägde rum i slutet av

förra året. Transfereringarna till utlandet stiger genom att avgiften till EU höjs samt av att utbetalningar av biståndsmedel ökar efter att ha minskat förra året. Den offentliga konsumtionen beräknas vara i stort sett oförändrad medan investeringarna återhämtas efter en kraftig nedgång förra året. Utgifterna stiger också i övrigt till följd av att de statliga myndigheterna förutses förbruka sina budgetmedel i större utsträckning än förra året. Därtill väntas myndigheterna förbruka delar av det anslagssparande, som byggts upp under senare år.

För nästa år förutses en real minskning av utgifterna med nära 2 %. Exklusive sjunkande ränteutgifter uppgår nedgången till knappt 1,5 %. Ett stort bidrag till utgiftsminskningen kommer från räntebidragen till bostäder, som halveras mellan 1997 och 1998 till en nivå 1998 på knappt 12 miljarder kr. Detta beror på en kombination av lägre räntor, minskat bostadsbyggande och ändrade regler. Andra orsaker till utgiftsminskningen är sjunkande arbetslöshet och att det reala värdet av pensioner och andra basbeloppsstyrda transfereringar reduceras när inflationstakten stiger. Nedgången i utgifterna motverkas av att ersättningsnivåerna i socialförsäkringarna höjs samt av de nu föreslagna åtgärderna för att minska arbetslösheten.

Förbättringen av de offentliga finanserna från 1994 till 1998

Den offentliga sektorns finansiella underskott reduceras enligt prognosen från 10,3 % av BNP 1994 till 0 % 1998. Förbättringen fördelas mellan en sänkning av utgiftskvoten med 8,1 procentenheter och en höjning av inkomstkvoten med 2,2 procentenheter. Den beräknade förbättringen kan jämföras med att programmet för att sanera de offentliga finanserna omfattar åtgärder motsvarande 8 % av BNP under perioden 1995-1998, varav 3,8 procentenheter består av skatthöjningar och 4,2 procentenheter består av besparingar. Därutöver tillkommer de besparingar som har skett inom den kommunala sektorn, där utgifterna har minskat med 1,7 procentenheter som andel av BNP. Dessa och övriga bidrag till förbättringen av de offentliga finanserna framgår av nedanstående tablä.

Förändringen av den offentliga sektorns finansiella sparande kan också delas upp på en cyklisk respektive en strukturell komponent. Den cykliska delen kan beräknas som 75 % (elasticiteten) av skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. Den genomsnittliga tillväxten från 1994 till 1998 uppgår till 2,2 %. Om den underliggande tillväxten antas vara 2 % uppgår den sammanlagda konjunkturförbättringen under perioden till 0,8 % av BNP. Den cyklisk betingade förbättringen av den offentliga sektorns finansiella sparande kan således grovt uppskattas till 0,6 procentenheter av BNP. Förbättringen av det offentliga sparandet beror således huvudsakligen

på icke-cykliska faktorer och, som framgår av tablan ovan, till största delen på konsolideringsprogrammet.

BIDRAG TILL FÖRBÄTTRINGEN AV DEN OFFENTLIGA SEKTORN FINANSIELL SPARANDE FRÅN 1994 TILL 1998, PROCENT AV BNP

Total förbättring	10,3
Ökade inkomster	2,2
konsolideringsprogrammet	3,8
övrigt	-1,6
Minskade utgifter	8,1
konsolideringsprogrammet	4,2
kommunala utgifter	1,7
ränteutgifter	0,8
övrigt	1,4

Skattekvoten stiger med drygt 3 procentenheter mellan 1994 och 1998, huvudsakligen till följd av skatthöjningarna i konsolideringsprogrammet. Fallande räntor och försäljningar av statliga tillgångar medför att kapitalinkomsterna minskar som andel av BNP.

Transfereringarna till hushållen sjunker som andel av BNP med drygt 3,5 procentenheter och övriga transfereringar med ca 1 procentenhet. Åtgärderna inom konsolideringsprogrammet och den lägre arbetslösheten är de viktigaste förklaringarna.

Den offentliga sektorns utgifter för konsumtion och investeringar minskar som andel av BNP med drygt 2,5 procentenheter. Detta beror på de besparingar som ligger i konsolideringsprogrammet samt anpassningen till de balanskrav som ställs på den kommunala sektorn.

Den offentliga sektorns konsoliderade skuld är ca 155 miljarder kronor större 1998 än 1994. Genom nedgången i ränteläget kan ändå ökningen av ränteutgifterna begränsas och dessa sjunker som andel av BNP med 0,8 procentenheter.

11.2 Den statliga sektorn

Den statliga sektorn omfattar, förutom den del av statens verksamhet som ingår i statsbudgeten, även fonder m.m. utom budgeten, som t.ex. delpensions- och lönegarantifonderna. Statliga affärsverk och bolag ingår däremot inte.

TABELL 11.5 STATEN INKL. SJUK- OCH ARBETSLÖSHETSFÖRSÄKRINGARNA

Miljarder kr., löpande priser

	1995	1996	1997	1998
Inkomster	545,2	596,6	627,2	656,8
Skatter och avgifter	481,5	533,2	559,0	587,7
Övriga inkomster	63,7	63,4	68,2	69,1
Utgifter	690,7	650,3	669,6	662,1
Transfereringar till hushåll	248,2	233,8	238,9	242,9
Bidrag till kommuner	73,4	55,8	58,3	63,5
Övriga transfereringar	105,4	100,7	105,4	90,5
Ränteutgifter	107,7	110,0	109,0	102,9
Konsumtion	131,9	132,0	138,1	141,7
Investeringar	24,2	18,0	19,9	20,5
Finansiellt sparande	-145,5	-53,6	-42,4	-5,3
<i>Procent av BNP</i>	<i>-8,8</i>	<i>-3,2</i>	<i>-2,4</i>	<i>-0,3</i>
Primärt finansiellt sparande	-67,6	30,8	40,0	69,1
<i>Procent av BNP</i>	<i>-4,1</i>	<i>1,8</i>	<i>2,3</i>	<i>3,8</i>
Lånebehov	138,6	21,0	25,7	9,0
<i>Procent av BNP</i>	<i>8,4</i>	<i>1,3</i>	<i>1,5</i>	<i>0,5</i>
Statsskuld	1 386,2	1 411,2	1 448,7	1 450,2
<i>Procent av BNP</i>	<i>84,3</i>	<i>84,1</i>	<i>82,6</i>	<i>78,8</i>

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Statens (inkl. sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna) inkomster består till ca 90 % av skatter och avgifter. År 1996 bestod utgifterna enligt nationalräkenskapernas redovisning till ca 19 % av konsumtion, 3 % av investeringar, 62 % av transfereringar och ca 16 % av räntor. Det är endast konsumtion och investeringar som utgör real resursförbrukning och ingår i BNP.

Den statliga konsumtionen varierar relativt kraftigt mellan åren och har visat sig vara svår att förutsäga. Genom systemet med anslagssparande kan statliga myndigheter delvis förskjuta de budgeterade utgifterna i tiden.

Den statliga konsumtionen i fasta priser minskade under 1995 och 1996 med sammanlagt ca 7 %. Förra året var nedgången 3,7 %. Under andra halvåret 1996 skedde en återhämtning av den statliga konsumtionen och uppgången väntas fortsätta i år. Storleken på ökningen är dock mycket osäker. Enkäter till myndigheterna avseende förbrukningen av anslagssparande tyder på att ökningen kan bli mycket kraftig. Å andra sidan fanns liknande uppgifter avseende 1996 vid samma tid förra året, som visade sig vara felaktiga. Mot denna bakgrund uppskattas den statliga konsumtionen öka med måttliga 1,5 % i år och sedan minska med 0,5 % nästa år.

Den förbättring av det offentliga sparandet som beskrivs ovan motsvaras av en ännu kraftigare förstärkning av statens finanser. Underskottet i statens finansiella sparande minskade från ca 145,5 miljarder kronor 1995 till till 53,6 miljarder kronor 1996.

Försäljning av aktier och andra finansiella transaktioner, som inte inräknas i det finansiella sparandet, reducerade lånebehovet 1996 till ca 21 miljarder kronor.

För de kommande åren beräknas en fortsatt förbättring av statens finansiella sparande. Lånebehovet minskar emellertid inte lika mycket. Tillkommande försäljningar av aktier drar visserligen ned lånebehovet men andra finansiella transaktioner, som t.ex. återbetalningar av lån, blir av mindre omfattning än under 1996.

Statsskuldens utveckling bestäms, förutom av lånebehovet, även av att skulderna i utländsk valuta påverkas av valutakursförändringar. Kronans förstärkning under 1995 reducerade statsskuden med nära 40 miljarder kr. Utvecklingen av valutakursen under 1996 medförde ingen nämnvärd värdeförändring av statsskuden. Den förutsatta valutakursutvecklingen under 1997 och 1998 leder inte heller till några större värdeförändringar på statsskuden. Sammantaget fortsätter statsskuden som andel av BNP att gå ned från toppåret 1995.

Med anledning av den planerade ålderspensionsreformen avsätts sedan 1995 11 % av influtna inkomster från ATP-avgiften, ca 10 miljarder kr per år, till ett räntebärande konto hos Riksgäldskontoret. Dessa medel är avsedda att motsvara den pensionsrätt som tjänas in i ett framtida premiereservsystem. Avsättningen ingår i statens finansiella sparande och reducerar statens lånebehov, medan AP-fondens sparande reduceras med motsvarande belopp. I prognosen har antagits att nuvarande ordning bibehålls under 1997 och 1998.

11.3 Allmänna pensionsfonden

Pensionsutbetalningarna från AP-fonden överstiger avgiftsinkomsterna. En allt större del av pensionerna finansieras med avkastningen på fondkapitalet. Sparandet är dock alltjämt positivt och därigenom kan fonden fortsätta att växa. AP-fondens sparande har dock minskat kontinuerligt sedan 1990 och minskningen fortsätter under prognosperioden.

TABELL 11.6 ALLMÄNNA PENSIONSFRONDEN

Miljarder kr., löpande priser

	1995	1996	1997	1998
Inkomster	133,8	135,2	134,6	136,5
Avgifter	80,6	85,0	88,2	92,0
Övriga inkomster	53,2	50,2	46,4	44,5
Utgifter	114,1	118,9	122,7	126,0
ATP	113,2	117,9	121,5	124,9
Övriga utgifter	0,9	1,0	1,1	1,1
Finansiellt sparande	19,7	16,3	11,9	10,5

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

11.4 Den kommunala sektorn

De tidigare årens expansion inom den kommunala sektorn bröts i början av 1990-talet. Från 1980 till och med 1991 ökade den kommunala konsumtionen med sammanlagt 25 procent i fasta priser. Under åren 1992-1996 har konsumtionen minskat med 4,4 procent och är därmed tillbaka på samma nivå som i slutet av 1980-talet. Lågkonjunkturen i början av 1990-talet i kombination med då gällande skatte-stopp medförde att de kommunala skatteinkomsterna utvecklades svagare, om än med ett par års eftersläpning. Till detta kan läggas att även kommunsektorn bidragit till minskningen av det ofentliga sparandeunderskottet vid sidan av saneringsprogrammet, som inte inkluderar besparingar avseende kommunerna. Produktiviteten har samtidigt ökat under början av 1990-talet, varför produktionen har kunnat hållas uppe trots ett minskat antal anställda.

Enligt det preliminära utfallet för 1995, som bedömningen i budgetpropositionen hösten 1996 byggde på, beräknades den kommunala konsumtionen minska med 1,2 procent i fasta priser mellan 1994 och 1995. Det reviderade utfall som därefter erhållits visar på reall oförändrad konsumtion. Besparingarna verkar därmed ha flyttas fram i tiden. Enligt det preliminära utfallet för 1996, som överensstämmer med bedömningen i budgetpropositionen, minskade den kommunala konsumtionen med 0,9 procent.

Vad gäller förutsättningarna för de närmaste åren föreslår regeringen i denna proposition att statsbidragen till kommunsektorn ökas med 4 miljarder kr 1997 och ca 8 miljarder kr fr.o.m. 1998. Till detta kommer förändringar på grund av ekonomiska regleringar mellan staten och kommunsektorn. Slutligen tillkommer ett engångsbidrag 1999 för att täcka den återbetalning av skattemedel till staten på 2,3 miljarder kronor som prognosen nu visar att kommuner och landsting beräknas behöva göra. En nivåhöjning av statsbidragen med 8 miljarder kronor motsvarar ca 2,5 % i kommunal konsumtion. Därtill kommer vissa satsningar på bl.a. kommunala utbildningsplatser, som också höjer nivån på den kommunala konsumtionen något.

Vidare förutsätts att kravet på budgetbalans träder i kraft år 2000 för såväl kommuner som landsting. Balanskravet innebär att de årliga intäkterna skall överstiga kostnaderna, dvs. resultatet (förändringen av det egna kapitalet) skall vara positivt.

Den genomsnittliga kommunala skattesatsen antas ligga kvar på en oförändrad nivå under de närmaste åren. Den uppgår 1997 till 31,66 procent. År 1994 uppgick den genomsnittliga skattesatsen till 31,05 procent. Riksdagen har beslutat om särskilda åtgärder mot kommunala skattehöjningar under åren 1997 och 1998. Formellt gäller dock inget skat-testopp. Om en kommun eller ett landsting höjer

skatten, reduceras statsbidraget för kommunen respektive landstinget med ett belopp som motsvarar hälften av den inkomstökning som följer av skattehöjningen.

Efter en tillfällig förbättring i början av 1990-talet har de finansiella sparandet i kommunsektorn försämrats. Det finansiella sparandet 1996 uppgick enligt det preliminära utfallet till -4,6 miljarder kronor, vilket är ca 1 miljard kronor sämre än enligt bedömningen i budgetpropositionen hösten 1996. För åren 1997 och 1998 beräknas stora sparandeunderskott, vilket innebär en fortsatt försämring av det egna kapitalet för sektorn som helhet

TABELL 11.7 KOMMUNSEKTORN¹

Miljarder kronor, löpande priser

	1995	1996	1997	1998
<i>Inkomster</i>				
Skatter ²	261,3	293,9	294,4	301,8
Statsbidrag ³	73,4	55,8	58,3	63,5
Övrigt	55,2	45,9	47,7	49,3
Summa	389,9	395,6	400,3	414,7
<i>Utgifter</i>				
Transfereringar	76,6	75,1	72,5	76,7
Konsumtion	292,8	302,1	311,6	319,8
Investeringar	23,9	23,0	22,8	24,0
Summa	393,3	400,2	406,9	420,6
Konsumtion ⁴ , %	0,0	-0,9	-0,9	0,0
Finansiellt sparande	-3,5	-4,6	-6,6	-5,9

¹ Utjämningsbidrag till respektive utjämningsavgift för kommuner och landsting ingår inte i kalkylen.

² Redovisas t.o.m. 1995 netto efter avdrag för ekonomiska regleringar.

³ Redovisas fr.o.m. 1996 netto efter avdrag för kommunernas och landstingens tillskott till det kommunala momsåterbetalningssystemet.

⁴ Årlig förändring, fasta priser.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Utgifterna beräknas öka något snabbare än inkomsterna mellan 1996 och 1997, även med beaktande av det tillskott regeringen föreslår. Det är främst kommunsektorns skatteinkomster som utvecklas svagt. Skatteinkomsterna är i stort sett oförändrade i löpande priser mellan 1996 och 1997, främst på grund av tillfälliga faktorer. 1996 betalade staten i efter-skott ut 7,7 miljarder kronor i skattemedel till kommuner och landsting avseende slutavräkning för 1994 och delavräkning för 1995. Slutavräkningen för 1995 innebär att kommuner och landsting måste betala tillbaka 1,5 miljard kronor 1997.

Fr.o.m. inkomståret 1996 görs inte längre delavräkningar. Enligt nu gällande regelsystem, vilket kalkylen bygger på, görs 1998 därför endast en slutavräkning avseende 1996 års preliminära kommunal-skattemedel.

Statsbidragen redovisas netto efter avdrag för det tillskott som kommuner och landsting betalar till det inomkommunala momsåterbetalningssystemet. Under 1997 uppgår avdraget till närmare 23 miljarder

kronor. Detta avdrag beräknas öka något i löpande priser under de närmaste åren.

Kommunernas utgifter för socialbidrag ökade med ca 1 miljard kronor mellan 1995 och 1996. Den del som går till flyktingar har dock minskat. Ökningstakten bromsades emellertid upp under andra halvåret 1996 även för den del av socialbidragen som inte går till flyktingar. En fortsatt minskning väntas under 1997 av bidragen till flyktingar, vilket beräknas innebära en viss minskning även av de totala socialbidragsutgifterna. Dessa beräknas därefter ligga kvar på en hög nivå.

1997 beräknas den kommunala konsumtionen minska med knappt en procent, för att 1998 vara reellt oförändrad. Sysselsättningen, mätt i antal arbetade timmar, beräknas utvecklas i ungefär samma takt som konsumtionen. Utvecklingen av antalet anställda påverkas också av förändringar i medelarbetstiden och förändringar i frånvaron. En viss ökning av medelarbetstiden antas för 1997 och antalet anställda beräknas minska med 12 000 i hela kommunsektorn. Därefter beräknas antalet anställda vara oförändrat. Om konsumtionsminskningen blir mindre 1997 än vad som här antas innebär det, givet balanskravet, att en viss konsumtionsminskning i stället krävs under de närmast följande åren.

Sammantaget beräknas inkomsterna öka något snabbare än utgifterna mellan 1997 och 1998, framför allt på grund av den föreslagna ökningen av statsbidragen. Därmed minskar sparandeunderskottet något.

12 MEDELFRISTIG KALKYL

Utöver kortsiktsprognosen, vars perspektiv sträcker sig t.o.m. 1998, redovisas en kalkyl över utvecklingen fram t.o.m. år 2000. Denna medelfristiga kalkyl ska inte ses som en prognos utan som en möjlig utveckling under vissa givna förutsättningar. De två viktigaste förutsättningarna är att lönebildningens funktionssätt förbättras och att den stora satsningen på ökad reguljär utbildning för arbetslösa och övriga nu föreslagna arbetslöshetsminskande åtgärder kommer att få avsedda stora effekter på arbetslösheten.

Kalkylen baseras huvudsakligen på den ekonomiska politik och de regler som beslutats av riksdagen samt de förslag till förändringar som regeringen presenterar i föreliggande proposition. Några undantag från denna regel har dock gjorts. I de fall där det ännu inte finns några politiska beslut och där det är osannolikt att inga nya beslut fattas, har tekniska antaganden gjorts. Det finns inga beslut om arbetsmarknadspolitiska åtgärder för perioden 1999-2000. I kalkylen har det antagits att antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder minskar något under perioden. Vidare görs ett tekniskt antagande om en överföring från den offentliga sektorn till hushållen som dimensioneras så att målen om 0,5 procent överskott år 1999 och 1,5 procent överskott år 2000 uppnås.

En utgångspunkt är att inflationen kommer att ligga i linje med Riksbankens inflationsmål på 2 %. Förutsättningarna för att detta ska kunna uppnås utan att penningpolitiken behöver vara särskilt stram, har förbättrats avsevärt under den senare tiden då inflationsförväntningarna har justerats ned markant.

12.1 Den reala kalkylen

I ett medelsiktigt perspektiv är det mycket svårt att förutsäga konjunktursvängningar. Kalkylen är i stället uppbyggd kring ett antagande om att det vid utgången av 1998 finns outnyttjade resurser, som kan tas i anspråk utan att det uppstår ett inflationstryck i ekonomin. Storleken på detta extra expansionsutrymme är beroende av hur väl arbetsmarknaden och särskilt lönebildningen fungerar. Då kalkylen baseras på att lönebildningens funktionssätt förbättras blir expansionsutrymmet förhållandevis stort och möjliggör en tillväxt på 2,8 % respektive 2,7 % åren 1999 och 2000. Genom denna metod fokuseras analysen på vad som krävs för att uppnå en balanserad ekonomisk utveckling med en stor minskning av den öppna arbetslösheten. Metoden

ger däremot begränsad information om vad som kan hända vid alternativa förlopp.

TABELL 12.1 FÖRUTSÄTTNINGAR 1997-2000

	1997	1998	1999	2000
BNP OECD (16)	2,3	2,4	2,5	2,5
KPI OECD (16)	2,2	2,3	2,3	2,3
Marknadstillväxt, OECD (14)	6,3	6,6	6,0	6,0
Tysk ränta 5 års statsobligation ¹	4,43	4,88	5,25	5,25
Svensk ränta 5 års statsobligation ¹	5,59	5,88	6,13	6,25
TCW-index ¹	119,2	117,9	117,0	117,0

¹ Årsgenomsnitt.

Källa: Finansdepartementet

Den ekonomiska tillväxten i OECD-området väntas bli förhållandevis god på medellång sikt. Med tanke på den lediga produktionskapacitet, som finns i OECD för närvarande, är det rimligt att anta att den faktiska tillväxten på medellång sikt kommer att överstiga den potentiella tillväxten något. Vidare bedöms förutsättningarna vara goda för en fortsatt hög tillväxt i resten av världen. Den genomsnittliga tillväxten i OECD-området väntas uppgå till ca 2,5 % per år under perioden 1999-2000. Något explicit konjunkturmönster har inte antagits. Inflationen i OECD-området bedöms ligga kvar på 2,3 % under perioden. I EU kan den t.o.m. bli något lägre. Det förefaller ha skett en omställning till lägre inflation än under 70- och 80-talet. En viktig anledning är den betydelse som regeringar och centralbanker idag fäster vid låg inflation.

TABELL 12.2 FÖRSÖRJNINGSBALANS, 1997-2000

	Miljarder kronor		Procentuell förändring		
	1996	1997	1998	1999	2000
BNP	1 678,1	2,3	2,5	2,8	2,7
Import	558,2	5,1	5,6	5,4	5,0
Tillgång	2 236,3	3,0	3,3	3,4	3,3
Privat konsumtion	885,3	2,0	2,0	2,1	2,0
Offentlig konsumtion	434,2	-0,1	-0,2	0,2	0,2
Stat	132,2	1,5	-0,5	0,5	0,5
Kommuner	302,1	-0,9	0,0	0,0	0,0
Bruttoinvesteringar	249,6	1,5	5,8	7,6	6,8
Näringsliv exkl. bost.	183,6	5,0	5,1	7,6	5,8
Bostäder	30,3	-12,3	13,7	12,0	15,0
Myndigheter	35,6	-3,3	3,3	3,4	5,3
Lagerinvesteringar ¹	-3,2	0,2	0,0	0,0	0,0
Export	670,4	6,3	5,8	5,2	5,1
Användning	2 236,3	3,0	3,3	3,4	3,3
Inhemsk användning	1 565,9	1,5	2,1	2,6	2,5

¹ Förändring i procent av föregående års BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

TABELL 12.3 NYCKELTAL, 1997-2000

	1997	1998	1999	2000
KPI, dec.-dec.	1,8	1,5	2,0	2,0
Kostnadstimplön	4,7	3,5	3,5	3,5
Öppen arbetslöshet ¹	7,9	7,1	5,6	4,5
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder ¹	4,7	4,7	4,7	4,4
Antal sysselsatta	-0,7	0,7	1,6	1,4
Real disponibel inkomst	0,4	1,3	3,7	2,8
Hushållens nettosparkvot (nivå)	3,8	3,2	4,6	5,4

¹ Andel av arbetskraften.

Källa: Finansdepartementet

Under perioden 1998-2000 antas lönerna stiga med ca 3,5 % per år, vilket är förenligt med 2 % inflation och i linje med den förväntade utvecklingen i Europa. Antagandet är kritiskt för kalkylen. Med en väl fungerande lönebildning fortsätter konkurrenskraften att vara god under hela perioden. Både exporten och importen beräknas öka med drygt 5 % per år. Totalt ger utrikeshandeln ett positivt bidrag till tillväxten på ca 0,5 procentenheter varje år.

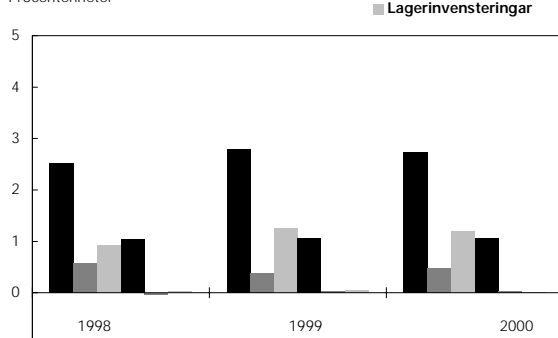
Den fortsatt låga inflationen och de förbättrade statsfinanserna medför att förtroendet för den svenska ekonomin kommer att vara fortsatt högt. Räntemarginalen mot den tyska 5-åriga statsobligationen antas ligga på 1 procentenhet under perioden. Det innebär att räntan på en 5-årig svensk statsobligation hamnar på 6,25 %. Växelkursen antas ligga på en oförändrad nivå från utgången av 1998, med ett TCW-index på 117.

Den låga räntan och de relativt höga vinstnivåerna utgör goda förutsättningar för att investeringarna ska utvecklas gynnsamt. Tillgången på arbetskraft och den goda makroekonomiska miljön med sunda statsfinanser och prisstabilitet befrämjar långsiktiga investeringar. Den relativt höga investeringsaktiviteten är i sin tur en förutsättning för att kostnadsdrivande flaskhalsar ska kunna undvikas. Även bostadsbyggandet kan förväntas stiga eftersom räntorna är låga, hushållens realinkomster ökar och tillväxten i ekonomin i övrigt tilltar. Det tidigare

DIAGRAM 12.1

Bidrag till BNP-tillväxten från olika komponenter, 1998-2000

Procentenheter

Källa: Finansdepartementet.

mycket låga byggandet medför att bristsituationer relativt snabbt kan uppkomma på vissa orter. Nyproduktionen stiger gradvis till 25 000 bostäder år 2000 vilket historiskt sett fortfarande är en relativt låg nivå. Ett gradvis större lokalbehov beräknas medföra växande investeringskvoter inom näringslivet från och med 1998. Under åren därefter ökar också infrastruktursatsningarna avsevärt. Av de större satsningarna kan nämnas Dennispaketet i Stockholm, Botniabanan, Citytunneln i Malmö samt Göteborgsledarna. Programmet "ett hållbart Sverige" kan också i viss omfattning bidra till den större byggvolymen. Regeringen föreslår avsättning av sammanlagt 5,4 miljarder kronor för perioden 1998 till 2000 till ett program för ekologisk hållbarhet. Det positiva scenario som tecknas i det medelfristiga perspektivet är dock avhängigt av att tillväxten kan komma till stånd utan att lönerna ökar med mer än 3,5 %. Tidigare erfarenheter visar att byggbranschen är mycket känslig för svängningar i efterfrågeläget.

Den privata konsumtionen beräknas öka med i genomsnitt knappt 2 % per år. Sparkvoten beräknas stiga i ett medelfristigt perspektiv och i slutet av perioden hamnar den på en nivå som är högre än genomsnittet för den senaste 20-årsperioden. Denna höjning av sparkvoten ska ses mot bakgrund av att hushållen under de närmaste åren förväntas dra ned sparkvoten mer än vad som är långsiktigt önskvärt i samband med att man ökar sina inköp av kapitalvaror, samt mot bakgrund av det tekniska antagandet om en överföring från staten till hushållen år 1999 och 2000.

I den medelfristiga kalkylen förutsätts att kommunerna klarar det aviserade balanskravet när detta träder i kraft, vilket det förutsätts göra år 2000 för såväl primärkommuner som landsting. Tack vare de ökade statsbidragen till kommunerna kan man hålla en realt oförändrad kommunal konsumtion under åren 1998-2000. Det statliga tillskottet antas huvudsakligen gå till kommunal konsumtion.

I kalkylen faller den öppna arbetslösheten till 4,5 % år 2000. Då omfattas 4,4 % av arbetskraften av konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Nedgången av arbetslösheten beror delvis på att antalet extraordinära utbildningsplatser riktade till arbetslösa ökar kraftigt under perioden och håller

TABELL 12.4 ARBETSMARKNAD

Tusental personer

	1996	Förändring till 2000
Sysselsättning	3 963	118
Reguljär sysselsättning	3 922	137
Öppet arbetslösa	347	-155
Konjunkturberoende åtgärder	196	-10
Utbud	4 310	-37

Källor: Statistiska centralbyrån, AMS och Finansdepartementet.

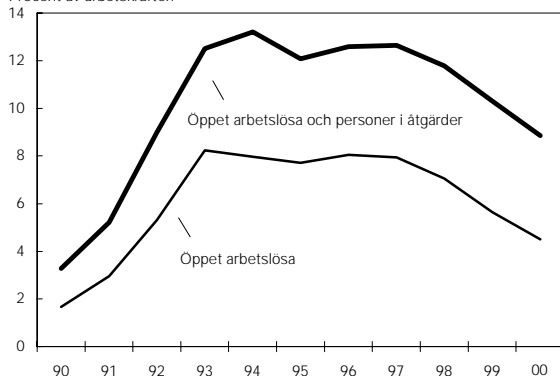
tillbaka arbetskraftsutbudet och därmed arbetslösheten. År 2000 antas 188 000 studera i en extraordinär utbildningsplats.

Sysselsättningen stiger från år 1996 till 2000 med totalt 118 000 personer. De extraordinära utbildningsplatserna antas öka med 122 000 under samma period. Den utökade utbildningen antas ha en kraftig effekt på arbetskraftsutbudet som minskar med 37 000 personer trots att befolkningen i åldern 16-64 år stiger med 53 000 personer.

DIAGRAM 12.2

Arbetslösa, 1990-2000

Procent av arbetskraften

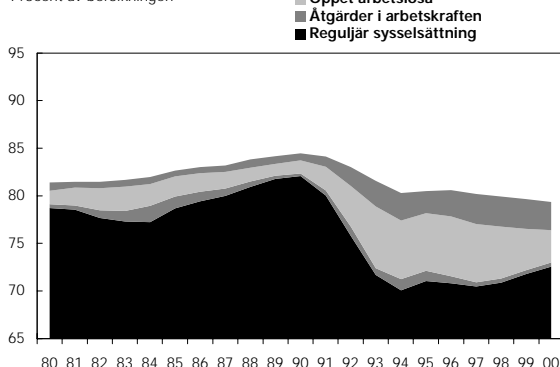

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

DIAGRAM 12.3

Befolkning i åldern 16-64 år uppdelad på olika grupper, 1980-2000

Procent av befolkningen

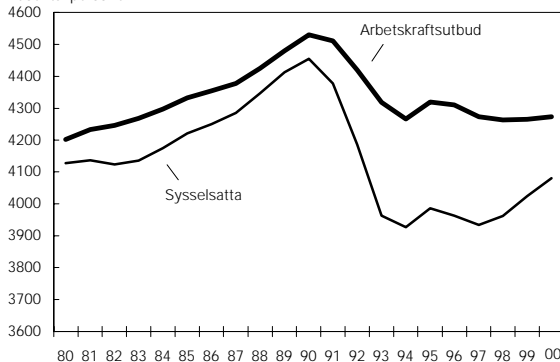

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet

DIAGRAM 12.4

Sysselsatta och arbetskraftsutbud, 1980-2000

Tusental personer

Källor: Statistiska centralbyrån (Arbetskraftsundersökningen) och Finansdepartementet

12.2 De offentliga finanserna

Det av riksdagen fastlagda målet om ett permanent överskott i de offentliga finanserna efter 1998 föreslås i den ekonomiska vårpropositionen preciseras som ett långsiktigt överskott på 2 % av BNP. Vidare föreslås att det sker en successiv anpassning genom ett målsatt överskott på 0,5 % år 1999, 1,5 % år 2000 respektive 2,0 % år 2001.

Till grund för kalkylen av de offentliga finanserna på medellång sikt ligger den ekonomiska utveckling som skisseras i föregående avsnitt. Den prognos över de offentliga finanserna fram till 1998, som redovisas i kapitel 11, utgör också en utgångspunkt för beräkningarna. Vidare tas hänsyn till det ökade stödet till kommunerna samt övriga förslag från regeringen som syftar till att reducera arbetslösheten.

En tillväxttakt på den nivå som antagits för den medelfristiga kalkylen medför, vid strikt oförändrade regler inom skatte- och transfereringssystemen, en trendmässig förbättring av de offentliga finanserna. Därigenom skulle det uppkomma finansiella överskott utöver budgetmålen för 1999 och 2000. Samtidigt utvecklas hushållens inkomster förhållandevis svagt. Det uppkommer därmed en växande finansiell spänning mellan offentlig och privat sektor.

I föreliggande kalkyl antas att budgetmålen är styrande och att det offentliga överskottet bringas ned till målsatta nivåer 1999 och 2000. I de här redovisade beräkningarna görs ett tekniskt antagande om att hushållens statliga skatter och avgifter sänks så att budgetmålen uppnås. Sänkningen är inlagd så att kommunernas skatteunderlag inte påverkas. Beräkningarna visar att överföringen till hushållen kan uppgå till ca 15 miljarder kronor från och med år 1999 och ytterligare 11 miljarder kronor från och med år 2000, varvid överskotten i de offentliga finanserna motsvarar de målsatta nivåerna 0,5 % respektive 1,5 % av BNP. I den mån arbetslösheten inte faller till 4,5 % år 2000 blir utrymmet för överföring till hushållen motsvarande lägre.

Utvecklingen 1999-2000

Den underliggande förbättringen av de offentliga finanserna, som skapar utrymme för såväl den tekniskt antagna

ningen som växande överskott, faller till största delen på den statliga sektorn, främst genom en avtagande utgiftskvot. Utgifterna exklusive räntor faller som andel av BNP med 3,1 procentenheter mellan 1998 och 2000. Främst är det transfereringarna till hushållen som minskar. En fallande arbetslöshet innebär att arbetslöshetsersättningarna kan reduceras. På grund av den höga tillväxten sjunker också pensionsutbetalningarna som andel av BNP. Utgifter för sjukförsäkring och föräldraförsäkring ligger däremot på en oförändrad nivå i relation till BNP. Nedtrappningen av räntebidragen till bostäder innebär att

transfereringarna till näringslivet minskar i relation till BNP.

Till följd av det förbättrade finansiella sparandet i staten och den minskande statsskuden faller ränteutgifterna med 0,8 procentenheter av BNP mellan 1998 och 2000.

TABELL 12.5 DEN OFFENTLIGA SEKTORNS FINANSER

Miljarder kronor, löpande priser

	1998	1999	2000
Inkomster	1 139	1 164	1 203
<i>procent av BNP</i>	<i>61,9</i>	<i>60,2</i>	<i>59,4</i>
Skatter och avgifter	980	1007	1039
<i>procent av BNP</i>	<i>53,2</i>	<i>52,1</i>	<i>51,3</i>
Kapitalinkomster	88	84	88
Övriga inkomster	71	73	75
Utgifter	1 139	1 154	1 172
<i>procent av BNP</i>	<i>61,9</i>	<i>59,7</i>	<i>57,9</i>
Hushållstransfereringar	404	405	408
Övriga transfereringar	117	118	118
Ränteutgifter	111	108	106
Konsumtion	462	476	491
Investeringar	45	47	49
Finansiellt sparande	-1	10	30
<i>procent av BNP</i>	<i>0,0</i>	<i>0,5</i>	<i>1,5</i>
Staten	-5	2	20
AP-fonden	10	11	10
Kommunsektorn	-6	-3	0
Statens lånebehov, netto	9	9	-6
Primärt sparande ¹	28	34	48
<i>procent av BNP</i>	<i>1,5</i>	<i>1,8</i>	<i>2,4</i>
Finansiell ställning			
Nettoskuld	513	519	508
<i>procent av BNP</i>	<i>27,9</i>	<i>26,8</i>	<i>25,1</i>
Konsoliderad bruttoskuld ²	1 360	1 375	1 373
<i>procent av BNP</i>	<i>73,9</i>	<i>71,1</i>	<i>67,8</i>
Statsskuld	1 450	1 463	1 462
<i>procent av BNP</i>	<i>78,8</i>	<i>75,7</i>	<i>72,2</i>

¹ Finansiellt sparande exkl. kapitalinkomster och ränteutgifter.

² Den konsoliderade bruttoskuden definieras enligt EU:s kriterier (Maastricht).

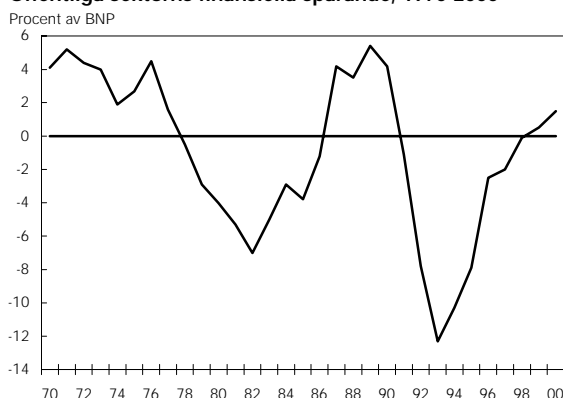
Källor: Konjunkturinstitutet, Riksgäldskontoret, Riksrevisionsverket och Finansdepartementet.

Även statens inkomster faller i relation till BNP under kalkylperioden. Fr. o.m 1999 faller den s.k. värnskatten bort vilket tillsammans med den kalkylerade skattelättnaden för hushållen innebär att skattekvoten faller med 1,9 procentenheter mellan 1998 och 2000. Skattekvoten minskar även till följd av att lönesumman och den privata konsumtionen, som utgör de viktigaste skattebaserna, utvecklas långsammare än BNP.

Den ackumulerade förbättringen av de offentliga finanserna innebär att den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld fortsätter att minska i relation

DIAGRAM 12.5

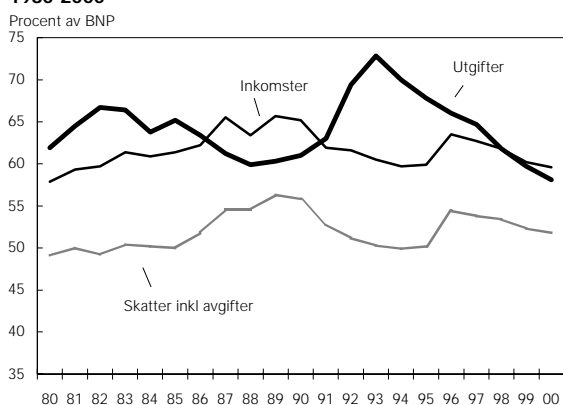
Offentliga sektorns finansiella sparande, 1970-2000

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

DIAGRAM 12.6

Den offentliga sektorns inkomster och utgifter, 1980-2000

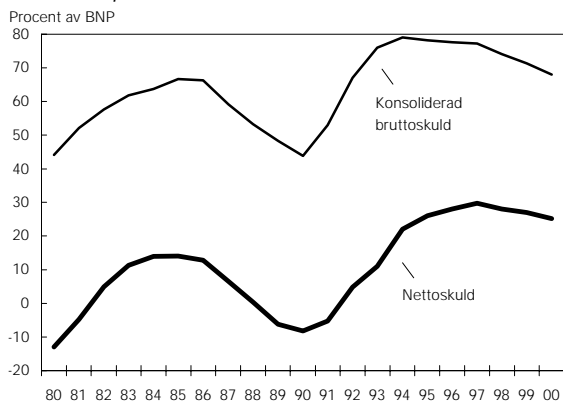

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

DIAGRAM 12.7

Den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld samt nettoskuld, 1980-2000

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

till BNP. Enligt EU:s konvergenskriterier ska den konsoliderade bruttoskulden inte överstiga 60 % av BNP alternativt närma sig den nivån i tillfredsställande takt. Enligt den kalkyl som nu föreligger kommer den konsoliderade bruttoskulden att uppgå till 68 % av BNP vid utgången av år 2000. Skuld-kvoten skulle därmed ha minskat med 11,2 procentenheter sedan 1994.

Den kommunala sektorn

I den medelfristiga kalkylen förutsätts att kommuner och landsting uppfyller det föreslagna balanskravet samt att den genomsnittliga kommunalskattesatsen är oförändrad. De tillskott i form av ökade statsbidrag som föreslås i den ekonomiska värpropositionen har beaktats. Balanskravet förutsätts träda i kraft år 2000 för såväl primär kommuner som landsting, vilket för primärkommunerna innebär en framflyttning med ett år jämfört med tidigare förslag.

Balanskravet är formulerat i termer av det resultatmätt som används i den kommunala redovisningen. Detta är förenligt med ett visst sparandeunderskott i den kommunala sektorn som helhet, eftersom balanskravet i princip tillåter lånefinansiering av investeringsutgifter överstigande avskrivningarna. Kostnaden för pensionsförmåner som tjänas in av de kommunanställda inom ramen för avtalspensionssystemet ska också beaktas.

Efter en tillfällig förbättring under början av 1990-talet har det finansiella sparandet i kommunsektorn försämrats. Under åren 1999-2000 beräknas inkomsterna öka något snabbare än utgifterna. Därmed förbättras det finansiella sparandet successivt.

Den kommunala konsumtionen beräknas åren 1999-2000 ligga kvar på en reall oförändrad nivå. Därvid har antagits att höjningen av statsbidragen i huvudsak används till kommunal konsumtion, som utan denna höjning skulle minska. Avgörande för hur den kommunala konsumtionen kommer att utvecklas under de närmaste åren är hur dagens utgiftsnivå förhåller sig till inkomstutvecklingen under perioden. Eftersom balanskravet inte avses träda i kraft förrän vid sekelskiftet har kommuner och landsting möjlighet att, som ett alternativ till utgiftsminskningar, låta det egna kapitalet försämrats. De beräknade sparandeunderskotten de närmaste åren innebär en viss fortsatt försämring av det egna kapitalet för sektorn som helhet, en försämring som beräknas upphöra vid sekelskiftet.

Sysselsättningen, mätt i antal arbetade timmar, beräknas utvecklas i samma takt som den kommunala konsumtionen under åren 1999 och 2000. Det bör dock framhållas att förutsättningarna varierar mellan enskilda kommuner och landsting.

TABELL 12.6 KOMMUNSEKTORNS FINANSER

ÅREN 1998-2000¹

Miljarder kronor, löpande priser

	1998	1999	2000
Inkomster			
Skatter	301,8	314,0	329,8
Statsbidrag ²	63,5	66,3	64,2
Övrigt	49,3	50,9	52,6
Summa	414,7	431,2	446,6
Utgifter			
Transfereringar	76,7	79,2	80,8
Konsumtion	319,8	329,9	340,1
Investeringar	24,0	25,0	26,0
Summa	420,6	434,1	446,9
Konsumtion ³ , %	0,0	0,0	0,0
Finansiellt sparande	-5,9	-2,9	-0,3

¹ Utjämningsbidrag till respektive utjämningsavgift för kommuner och landsting ingår inte i kalkylen.

² Redovisas netto efter avdrag för kommunernas och landstingens tillskott till det kommunala momsåterbetalningssystemet.

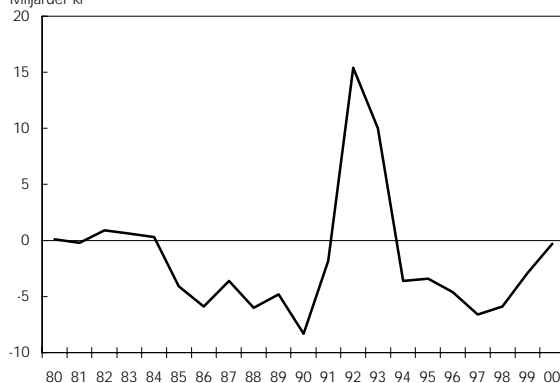
³ Årlig förändring, fasta priser.

Källa: Finansdepartementet.

DIAGRAM 12.8

Den kommunala sektorns finansiella sparande, 1980-2000

Miljarder kr

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet